

דברי התעודות בענין אבילות החורבן

לישועתך קיונו

להתאבל על החורבן, לחכות לישועה, ולהתפלל על הגאולה.

ליקוט מתוך שיחות - נכתב ע"י אחד השומעים

תשפ"א

ניתן להשיג
את הספר דברי חזוק והדרכה
ואת החוברות בכתובות דלהלן

זכרון יעקב : רח' הזית 2 משפ' גריינימן
בני ברק : רח' חידושי הרי"מ 3 קומה ב'
ירושלים : בטל' 0533-14-7720

לכתובות נוספות : ניתן לשמוע בתא קולי 05832-19-695

052-718-3997

תוכן עניינים

א. לחכות ולבקש א

להוכיח השתתפות / אשרי מי שיחכה לגאולה / להכיר בהפסד ובאחריות, ולא להתייאש / עצם ההשתתפות – מטרה לעצמה / בדינו למנוע צער השכינה על ידי לימוד התורה / עד כמה גדול צער השכינה / שכר של ההשתתפות ברצון לבנין בית המקדש / התפילה שיתגדל שמו – מביאה ברכה / סיכום הדברים / ביאור הרמב"ן אודות צערו של משיח / כלל ישראל נתבעים שלא מבקשים על הגאולה

ב. להתבונן בהפסד ובצפייה הפרטית שלנו טז

אין לנו כלים להבין מה הפסדנו / אילו היה אדם גדול חי בתוכנו / שנוכה לקירבת אלוקים / שייטיב לנו ד' / סיכום הדברים

ג. כבוד שמים – מחכים רק לנו כא

מחכים לתורה ולתפילות שלנו / צער השכינה בדורינו / ליכור ולהתבונן עד כמה נורא מצבנו / סיכום הדברים / מכתב הרב זללה"ה

ד. תפילה על מלכות שמים ועל הגאולה כח

נבקש על מלכות שמים וממילא יהיה הכל / שנוכה להגיע לתכלית / גם מי שמרגיש שאינו בדרגה / סיכום הדברים

ה. הסתכלות נכונה ופרטים מעשיים – על הצער והאבילות לב

הסתכלות נכונה על דיני האבילות / לא דברים חריגים / לנצל את הדברים המועטים שקבעו חז"ל להשתתף

ו. האבילות על החורבן – בפרטים מעשיים לד

באופן כללי – הלכות האבילות / כמה פרטי דינים בדיני אבילות שבכל השנה / איסור זמרה / מצות קריעה על ערי יהודה וירושלים / דיני קריעה / מקורי הדינים לדיני קריעה

ו. פתאום יבא נח

השאננות אינה מובנת בלי יצר הרע / לא לדחות את ההתחזקות אף לא ליום אחד
/ פתאום יבא – לחטוף מצוות לפני שיהיה מאוחר / בהתבוננות על חיי נצח, אין
דקה מיותרת / להשתדל באופן נמרץ לפני בוא יום... הגדול והנורא

ז. על מה אבדה הארץ ע

בני התורה, למרות מיעוטם - הם קובעים הכל / שנאת חנם / להמעיט בעינינו
רעת הזולת

ח. ביאורים בתפילות שיעל הגאולה עד

א. לחכות ולבקש

להזכיח השתתפות

"שִׁמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם וְגִילוּ בָּהּ כָּל אֲהֲבֶיהָ, שִׁישׂוּ אֶתָּה מְשׁוּשׁ כָּל הַמְתַּאֲבָלִים עָלֶיהָ. לְמַעַן תִּינָקוּ וְשִׁבְעַתֶּם מִשֹּׁד תִּנְחַמְיָהּ, לְמַעַן תִּמְצְאוּ וְהַתְעַנְּגֶתֶם מִזִּז כְּבוֹדָהּ",
(ישעיהו ס"ו).

בגמרא תענית ל' ב' למדו מדברי ישעיהו הנביא "מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה".

מבואר שצריך להתאבל על ירושלים, להצטער ולהשתתף בצער חסרונה, ובגמרא אמרו כן על העושה מלאכה בתשעה באב, וזה מלמד אותנו שעל מעשי האבילות נאמרו הדברים, שחובתו לשעבד את גופו לצער את עצמו במעשים שהם מונעים מן הגוף את שלימות ההנאה והשמחה, ובזה מוכיח השתתפותו באופן מעשי, לפי שיש ענין להראות אבילות שמצטערים ומשתתפים בצער חורבנה, וגם כאשר לא זכה לדרגת צער הנפש על החורבן, מכל מקום קיים לכל הפחות את חובתו באופן מעשי, (כמו אדם שמתתף בהלויה ובהספד שנחשב שהוא מכבד ומשתתף גם אם עושה זאת בלי רגש), ולעומת זה מי שאיננו מקיים דיני האבילות המעשיים לא נחשב שהתאבל, גם אם השקיע בצער הנפש, וכמו בכל דיני התורה שקיומם וביטולם נקבע לפי המעשים, ולא לפי הרגש.

ואמרו בסוכה מ"א ב' ¹ "משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה, זָכַר לְמִקְדָּשׁ", ושאלו בגמרא מנין שעושים זכר למקדש, אמר רבי יוחנן, שנלמד מן הפסוק "כִּי אֶעֱלֶה אֶרְכָּה לָךְ וּמִמְכֹּתֶיךָ אֶרְפָּאךָ נָאִם ד', כִּי נִדְחָה

¹ על המבואר במשנה שם שבראשונה לא היתה מצות נטילת לולב בכל המדינה אלא ביום טוב ראשון של סוכות, ורק בבית המקדש יש מצוה מדאורייתא ליטול בכל ימי החג, ורבן יוחנן בן זכאי תיקן שבכל המדינה יטלו לולב כל שבעת הימים.

קראו לך ציון היא דרש אין לה", - ממה שכתוב דורש אין לה שומעים שציון צריכה דרישה, "מכלל דבעיא דרישה", עד כאן.

הנה ראינו שרבן יוחנן בן זכאי תיקן מצות לולב שבעה ימים, ולא משום הידור במצות לולב, או משום גזירה שלא תשתכח וכיו"ב, אלא תקנה מיוחדת כדי להזכיר את ציון, על ידי שנזכור שהיתה מצוה כזו וכעת אין אנו זוכים לקיימה, נתעורר לזכור את חסרון בית המקדש, וכשיבנה בית המקדש תתבטל מצוה זו מכל העולם ותחזור למקומה בבית המקדש.

אשרי מי שיחכה לגאולה

כתוב בחבקוק פ"ב ג' "פי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו פי בא יבא לא יאחר".

והגמרא בסנהדרין צ"ז ב' מבארת את הפסוק הזה: מאי "ויפח לקץ ולא יכזב" אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן תפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא, אלא חכה לו, שנאמר שם "אם יתמהמה חכה לו", שמא תאמר אנו מחכים והוא אינו מחכה תלמוד לומר² "ולכן יחכה ד' לחונקם" [הוא עצמו מחכה ומתאוה שיבא משיח, רש"י], ולכן ירום לרחמם, {פי א' - לקי משפט ד' אשרי כל חוכי לו". - לנחמות אשר הבטיח כי לא יפול דבר, רש"י}, וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב?, מידת הדין מעכבת!, וכי מאחר שמידת הדין מעכבת אנו למה מחכים?, "כדי לקבל שכר!", שנאמר אשרי כל חוכי לו.

הנביא אומר שהקדוש ברוך הוא מחכה לגאולתנו ומי שיחכה לגאולה לראות בכבוד מלכות שמים, אשריו!, וזהו מה שאמרו "כדי לקבל שכר", כמו שהבטיח הנביא אשרי מי שמחכה לו.

² [ישעיהו פ"ל פי"ח].

יש עוד פסוק בצפניה פ"ג ח' "לֹכֶן חָפּוּ לִי נְאֻם ד' לְיוֹם קוֹמִי לְעֵד", וּבִילְקוּט שְׁמַעוֹנִי שם³ "אמר הקדוש ברוך הוא שבועה היא לפני שכל מי שיחכה למלכותי אני בעצמי מעיד בו לטובה כו'", "עיי"ש עוד, נאמר כאן לשון "שבועה", בהבטחה חזקה שלא יגרום החטא לבטל את ההבטחה למצפים לישועה, והקדוש ברוך הוא בעצמו יעיד בהם לטובה ביום הדין, ולא יגרום החטא למנוע מהם את העדות הזו.

"לחכות" ו"לרצות" כשלעצמם יש על כך שכר גדול, ... כל מי "שיחכה למלכותי"..., הגם שמידת הדין מעכבת, עצם ההשתתפות לצפות ולרצות שיושלם תיקון העולם בגאולה השלימה – זו חובתינו, ויש לזהר שלא להיות אדישים למושג הזה.

להכיר בהפסד ובאחריות, ולא להתייאש

האדישות מורכבת מכמה פרטים: מיאוש, ומחוסר הכרה בהפסד, ומחוסר רגשי אשמה על מה שאנחנו גורמים בעוונותינו, ומחוסר הכרת הטוב והערכה שכל מצב החורבן הוא בגללנו ולמעננו.

כנגד היאוש - אמר הנביא "אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר", שאין להתיאש בגלל האיחור כי הוא בודאי יבא, ועל זה נאמר "יִנָּפֶחַ לִקְצֵן" - תיפח רוחם של הגורמים יאוש בגלל עיכוב הקץ, ועל ידי חיזוק הבטחון שבודאי יבא ופתאום יבא - מתבטל היאוש.

כנגד חוסר ההכרה בהפסד - כאשר האדם מתבונן בתכלית בואו לעולם הזה שהוא הפרוזדור להתקין עצמו לחיי הנצח בעולם הבא, ויודע שהיה מצב שהקדוש ברוך

³ ומקורו מפסיקתא רבתי פיסקא ל"ד "דבר אחר גילי מאד בת ציון הנה מלכך וגו', זה שנקרא מלך שעתיד הוא למלוך על דורות הראשונים ועל דורות האחרונים, והקדוש ברוך הוא מכריז להם לכל צדיקי דור ודור, אמר להם צדיקי עולם אף על פי שדברי תורה חביבים עליכם לא יפה עשיתם שחיתם לתורתי ולא חיתם למלכותי, שבועה היא לפני שכל שחיקה למלכותי אני בעצמי מעיד בו לטובה שנאמר "לכן חכו לי נאם ד' ליום קומי לעד", באבילים שנצטערו עמי על ביתי החרב ועל היכלי השמים עכשיו אני מעיד בהם שנאמר "את דכא ושפל רוח", אל תהי קורא את דכא אלא אתי דכא, אלו אבילי ציון שהשפילו את רוחם ושמעו את חרפתם ושתקו ולא החזיקו טובה לעצמם".

הוא בעצמו בנה ביתו בעולם הזה באופן גשמי בתוכנו, ואפשר להגיע לדרגות גבוהות להשגת התכלית, מה שאי אפשר להגיע בשום מאמץ במצב שאין בית המקדש בתוכנו, מלבד שכל צרכי האדם וכפרת עוונותיו והצלחתו ברוחניות וגשמיות מתקבלות בבית המקדש, ועוד דברים רבים שהוזכרו בדברי חז"ל, ממילא ירגיש **בהפסד**.

עוד יתבאר להלן מדברי חז"ל בענין צער השכינה שהולכת בגלות עם בני ישראל להגן עליהם, כענין שכתוב בישעיהו נ' "הֵן בְּעוֹנֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבִפְשָׁעֵיכֶם שְׁלַחָה אִמְכֶם", והרבה יש בספרי הנביאים על החרבת ביתו של הקדוש ברוך הוא בעולמו, וציון במר תבכה וסובלת יסורים בעוונות ישראל, ולא רק בביתו שבארץ אין הקדוש ברוך הוא נכנס, אלא אף בהיכלו שבשמים נשבע הקדוש ברוך הוא שלא יכנס עד שיבנה את ירושלים, ועוד דברים כהנה, דברים נוראים למעלה מהשגתנו כלל, ואנו לא שמים לב לחומר הענין שאנו כמסלקים השכינה מביתה וממעטים כבוד שמים, ובפרט שהכל לטובתנו כרחם אב על בנו, שהתינוק אינו מבין ענין הרחמנות, ורואה רק את מכתו, וכל אב יודע שלילד זר אינו טורח כן, והכל לאהבת בנו.

עצם ההשתתפות - מטרה לעצמה

נתבאר שאנו מחכים לישועת ד' גם כאשר מידת הדין מעכבת - כדי לקבל שכר, כי עצם הדבר שמשותפים בצער השכינה ורוצים שיתוקן הכל, ותהיה הגאולה השלימה, ומתפללים שְׁיִמְלֵא רְצוֹנוֹ של הקדוש ברוך הוא בבריאת העולם, על זה נאמר "אֲשֶׁרִי כָּל חֹקֵי לוֹ", והדבר מתבטא בתפילה, וכן בדברים המעשיים שהורונו חז"ל לעשות כאבילות על החורבן, - והעיקר לצאת מהאדישות!.

מי שמבקש ומשתדל ומייחל שתהיה הגאולה, אף אם לכאורה עדיין לא נגאלנו, דומה הוא למי שמשתדל ומתאמץ לעזור לחבירו בצרתו, שגם אם לבסוף לא עלתה השתדלותו, מכל מקום הקירבה והקשר שנוצר בין שניהם הוא קשר אמיתי, לא קשר שתלוי בדבר, אף שלפי הנראה בְּעֵינֵי בָּשָׂר נראה כאילו מה שנשאר הוא רק הרצון...

עלינו לייחל ולהתפלל על התכלית, שימחלו עוונות ישראל, ושישים שלום על כל ישראל, ומי שכואב באמת את צער השכינה, לא די לו שהוא נוהג כראוי, וזכה להיות דבוק באמת, אלא כל משאת נפשו היא אל תפילת "לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּתוֹ יְתָבָרָךְ".

החפץ חיים⁴ היה אומר תמיד שאנו רגילים לומר "כי מחכים אנחנו לך", אבל לא מספיק חושבים כן בלב, שאם היו היהודים מחכים לביאת המשיח הוא בודאי היה מגיע, והביא משל לזה מעת שהכתירו את הבית הלוי לרבה של בריסק, שכאשר החליטו אנשי בריסק להושיבו על כסא הרבנות בעירם, שלחו שליחים חשובים לווארשה למסור לו את כתב הרבנות ולבקש ממנו שיואיל לקבל עליו את המשרה הזו, ולא רצה לקבל עליו את משרת הרבנות, וכשהשיב פניהם ריקם שלחו עוד הפעם נכבדים מאלה, ובפירוש התנו עם השליחים, שאם גם עכשיו יסרב יאמרו לו בלשון זו: "ידע הוד כבודו כי שלשים אלף יהודים ממתינים לביאתו", סוף דבר היה שכששמע דבריהם אלו, אמר להם, אם כן הדבר, אני מקבל, ותיכף לבש בגדיו לילך אתם לבריסק, וסיים על כך החפץ חיים: על אחת כמה וכמה אם המשיח היה יודע שכלל ישראל עומד ומחכה לבואו בודאי היה כבר מגיע.

בידינו למנוע צער השכינה על ידי לימוד התורה

ואמנם קיבלנו מרבתינו שעיקר עבודתינו היא בלימוד התורה, משום שכל השקעה מיוחדת ב"עבודָה" נוספת עלולה להיות על חשבון ההתמסרות ללימוד התורה, ואין אנו יכולים לדעת מה הם ההשלכות, ומה הוא המחיר שעלול להיגרם מכל ענין, אבל בודאי שאסור להיות אדישים, ולכל הפחות במה שתיקנו לנו חז"ל בתפילה ובמעשים עלינו להתעורר ולהתבונן ולייחל⁵.

⁴ חפץ חיים על התורה בהערות המסדר מעשי למלך פרשת ואתחנן, ובחפץ חיים ליקוטי אמרים פרק י"א.

⁵ פעם נשאל הרב זללה"ה למה לא רגילים אצלנו באמירת תיקון חצות שכל כך הפליגו בזה, ונהגו בזה הראשונים והאחרונים, ותוכן התשובה שאין לנו לשנות ולעשות מה שלא קיבלנו וראינו אצל מרן החזו"א זללה"ה, והוסיף "למרות שאי אפשר לדמות כלל להנהגתו, כי אצל החזו"א כל תפלה וברכה ברגשותיה היתה מאמץ גדול, ולקרא קריאת שמע היה קרוב לפיקוח נפש מרוב התרגשות והתפעלות הנפש, מכל מקום אין אנו משנים ממנהגו", ואילו היה רואה לנכון היה מדרך אותנה להתנהג כך, וביאור כונת הדברים, שבדורנו החלוש מוכרחים אנו ליתן כל כובד המשקל בדבר העיקרי שישמור על קיומנו במסירת התורה

עלינו לתת את ליבנו להתבונן בצער הגדול של הקדוש ברוך הוא כשאנו בגלות, וכדברי השל"ה בסיפור של ה"ר שלמה אלקבץ מדברי המגיד בליל שבועות, שאמרה להם השכינה שאילו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים ורוב ריבי רבבות מהצער אשר אני שרויה בו, לא היתה נכנסת שמחה בלבבכם ולא שחוק בפיכם בזוכריכם כי בסיבתכם אני מושלכת בעפר, ומשהתחילו בלימוד המשניות זרעים ולמדו שתי מסכתות שמעו קול מדבר והקול הולך וחזק ונפלנו על פנינו כו' מרוב המורא, והדיבור ההוא מדבר עמנו והתחיל ואמר שמעו ידידי כו' אשריכם בעולם הזה אשריכם בעולם הבא אשר שמתם על נפשכם לעטרני בלילה הזה, אשר זה כמה שנים נפלה עטרת ראשי ואין מנחם לי, ואני מושלכת בעפר חובקת אשפתות ועתה החזרתם עטרה ליושנה כו', וקול תורתכם כו', ושרק לימוד התורה מפיג מעט מהצער שלה.

לימוד התורה הוא שמפיג את צער השכינה, הרגע הזה שלומדים זה מה שמפיג את הצער, וזה עיקר חובתינו בעולמינו - עסק התורה!, לעשות נחת רוח לבוראינו ולמעט צער השכינה.

והדברים מפורשים בגמרא ברכות ח' א' מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, מיום שחרב בית המקדש "אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו", רק זה מה שיש להקדוש ברוך הוא בעולמו!, ארבע אמות של הלכה, הלימוד הזה שאנו לומדים, זה **בלבד** כל תכלית האדם בעולמו, והדברים מבוארים בדברי חז"ל בכל מקום.

ולעתיד לבא כאשר נרגיש את האמת שבדברים האלו, כשנראה ש"שורה אחת" שלמדנו היתה שוה יותר מכל מה שפלוני טרח ויגע במשך ימים רבים והדיר שינה מעיניו בהשתדלות של מצוה, לא נוכל לומר אהא וכי אכן כל מילה בגמרא וכל רגע של התורה כל כך חשוב, ואנוכי לא ידעתי, יאמרו לנו הרי כבר הכל נאמר לך כאן

והמצוות, ורק במסירת כל כולו לתורה ללא שום עניינים נוספים שייך להגיע לידיעת התורה בעומקה ודביקותה, וכל נתינת חשיבות לכל ענין נוסף עלולה להיות בסופו של דבר על חשבון השאיפה האחת לגדול בתורה, שבעיקר הזה הכל תלוי, ורק ממנו תוצאות חיים לכל חובת האדם בעולמו, ומי שיזכה לזה ממילא יהא נחת רוח ליוצרו בכל העניינים, וגם ממילא יזכה להרגיש באמת בצער החורבן, בדביקותו בבואו ית"ש, והם בעצמם מעון לשכינה כלשון הרמב"ן סוף פרשת עקב.

בעולם, שאין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, וכל מה שנאמר על רגע תורה, הכל נאמר בצורה הברורה ביותר, ומה עוד היה ניתן להוסיף כדי שנבין שהדברים נאמרו ברצינות, ושכך ממש הם הדברים...

זה שאברכים עוסקים בתורה, ובפרט שלומדים בארבע אמות של הלכה, ועמלים בעומק הסוגיא עד שמבררים את הכל, ביני עמודי, זה המקום לפעול בשביל כל העולם, וכמו שאמרו בגמרא שם ש"היכא דהו גרסי" זהו יותר מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות, זה הכח הגדול שיכול להשפיע ולעזור בעולם, למעט צער השכינה ולהוסיף זכויות לכלל ולפרט.

עד כמה גדול צער השכינה

יש להתבונן בדברי המגיד הנ"ל קצת מושג עד כמה גדול צער השכינה, שאם היינו משערים אחד מאלף אלפי אלפים מן הצער הזה - לא היינו מסוגלים לא לאכול ולא לשחוק, וכל הצער הזה הוא מעבירות שלנו, וכמו שכתוב "הן בעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכְּרֹתֶם וּבְפִשְׁעֵיכֶם יִשְׁלַח אֶמְכֶם", אנחנו הגורמים לכל הצער הזה⁶.

מי שמצייר לעצמו מהו "ובפשעיכם שולח אֶמְכֶם", שזה הולך על גלות השכינה, הרי זו מחשבה שאי אפשר להעלותה על הדעת, שאמו סובלת יסורים בגלל חטאיו, וצריך שיראה שלפחות איכפת לו, ובפרט שהסבל הזה שהשכינה סובלת הוא כדי שנוכל להתקיים בעולם למרות עוונותינו, והיא סובלת את הצער שלמעשה מגיע לנו, כדי שלא יענישו אותנו, ונאבד מן העולם.

והדבר מסור בידנו, לתקן את העולם ולמעט צער השכינה, על ידי עסק התורה והתפילה, ואיך יתכן להשאר אדישים, כאשר כל הצער הזה נגרם בעוונותינו, וגם בידינו לתקן, ולא שמים על לב...

⁶ ועיין בדרשת מהר"ח שהביא גם כן ענין זה.

שכר של ההשתתפות ברצון לבנין בית המקדש

חגי הנביא תובע את בני ישראל בזמן בית שני על שלא דואגים מספיק לבנין בית המקדש, והנביא אומר להם וכי אינכם רואים שאין לכם ברכה במעשה ידיכם, וגם מי שכבר מרויח הרי הוא כנותן כספו בארנק עם חור שאף פעם איננו מתמלא, ולמה? משום שאינכם דואגים לבית המקדש!, תתחילו לדאוג לבנין בית המקדש כשתתחילו מעט, מיד תראו איך יראו הפירות...

"בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדִרְיֹנָשׁ הַמֶּלֶךְ בַּחֲדָשׁ הַשְּׁשִׁי בַּיּוֹם אֶחָד לַחֲדָשׁ..."

"...כֹּה אָמַר ד' צָב - אוֹת לֹא־מָר, הָעַם הִזָּה אָמְרוּ לֹא עָת בֵּאת בֵּית ד' לְהַבְנוֹת. וַיְהִי דָבָר ד' בְּיַד חֲגִי הַנְּבִיא לֵאמֹר. הֵעֵת לָכֶם אַתֶּם לְשִׁכּוֹת בְּבִתְיֶכֶם סְפוּגִים וְהַבִּית הִזָּה חֲרָב. וְעַתָּה כֹּה אָמַר ד' צָב - אוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶּם עַל דְּרָכֵיכֶם, וְנַעֲתֶם הַרְבֵּה וְהָבֵאתָ מִזֶּט, אֲכֹל וְאֵין לְשִׁבְעָה, שְׁתּוּ וְאֵין לְשִׁכְרָה, לְבוֹשׁ וְאֵין לֶחֶם לוֹ, וְהִמְשַׁכְּרָה מִשְׁתַּכְּרָה אֶל צָרוֹר נָקוֹב".

"כֹּה אָמַר ד' צָב - אוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶּם עַל דְּרָכֵיכֶם. עָלוּ הָהָר וְהִבֵּאתֶם עֵץ וּבְנוּ הַבַּיִת וְאַרְצָהּ בּוֹ וְאֶכְבְּדָהּ אָמַר ד'. כִּנָּה אֶל הַרְבֵּה וְהִנֵּה לְמַעַט, וְהִבֵּאתֶם הַבַּיִת וְנִפְתַּחְתִּי בּוֹ, יַעַן מָה נָאֵם ד' צָב - אוֹת, יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר הוּא חֲרָב, וְאַתֶּם רָצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ. עַל כֵּן עָלִיכֶם כָּלֵאוּ שָׁמַיִם מִטָּל, וְהִאֲרִץ כָּלֵאָה יְבוּלָה. וְאַקְרֵא חֲרָב עַל הָאָרֶץ, וְעַל הָהָרִים וְעַל הַדָּגָן וְעַל הַתִּירוֹשׁ וְעַל הַיְצָהָר, וְעַל אֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאֲדָמָה, וְעַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל יִגִּיעַ כְּפִיָּם".

ואחר כך "בַּעֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֲשִׁיעִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדִרְיֹנָשׁ..."

...וְעַתָּה שִׁימוּ נָא לְבַבְכֶּם מִן הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעֲלָה מִטָּרֵם שׁוֹם אָבֹן אֶל אָבֹן בְּהִיכַל ד', מִהֵימָּנָם בָּא אֶל עֲרֻמַּת עֲשָׂרִים וְהִימָּנָה עֲשָׂרָה, בָּא אֶל הִקָּב לְחִשּׁוֹף חֲמִשִּׁים פּוּרָה וְהִימָּנָה עֲשָׂרִים. הַבִּיתִּי אַתֶּם בִּשְׁדָּפוֹן וּבִירְקוֹן וּבְכַרְדָּא אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם, וְאֵין אַתֶּם אֵלֵינוּ נָאֵם ד'". — כֹּל זֶה אוֹמֵר הַנְּבִיא שֶׁהִיא עַד שֶׁתַּחֲלִילוּ לְבִנּוֹת.

והנביא ממשיך שמיד שיתחילו לעשות משהו מיד ישתנה הכל - "שִׁימוּ נָא לְבַבְכֶּם מִן הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעֲלָה מִיּוֹם עֲשָׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֲשִׁיעִי, לְמַן הַיּוֹם אֲשֶׁר יִסַּד הִיכַל

ד' שימו לבבכם. העוד הנרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא, מן היום הזה אברך".

ועוד אמרו במשנה סוטה מ"ח א' רבן שמעון בן גמליאל אומר - העיד רבי יהושע מיום שחרב בהמ"ק - אין יום שאין בו קללה, ולא ירד הטל לברכה, ובגמרא שם מ"ט א' אמר רבא בכל יום ויום **מרובה** קללתו משל חבירו, - הכל בגלל שאין לנו את הזכות הזו ששכינתו בתוכנו.

על כל פנים מבואר כאן שמלדאוג לבנין בית המקדש זוכים לברכה.

ועוד מבואר בגמרא שממה שנוהרים באבילות על החורבן זוכים לברכה, בסוטה מ"ח א' לענין האיסור שגזרו חז"ל שלא לשיר ולזמר בגלל החורבן⁷, שרב הונא גזר על דורו שלא יזמרו בביתם ובבית משתאות, היה הכל בשפע והכל נשאר ונעשה הכל בזול, עד שמכרו מאה אווזים בזוז ומאה סאין חטים בזוז ולא היה מי שרוצה לקנות כי היה לכולם בשפע, רב חסדא שהיה בדור שלאחר רב הונא לא הקפיד למחות בידם, ומשום שלא הקפיד למחות בהם נהיה מחסור גדול עד שהתייקר הכל ולא היה ניתן להשיג אפילו אווז אחד בעד זוז⁸.

והכל ענין אחד עם נבואת חגי, ההשתתפות נותנת את הברכה, שכשמשתתפים בצער החורבן, שהוא צער השכינה, יש מכך מזל ברכה.

התפילה שיתגדל שמו - מביאה ברכה

מענין זה כתוב בזוהר שכשם שבשבת אין גיהנם, כך ברגע שאומרים יהא שמיא רבא אין גיהנם⁹, ומהו יהא שמיא רבא, תפילה שיתגדל שמו, שתהיה השלימות, והכל

⁷ א"ה, ובגמרא שם למדו כן מן הפסוק זקנים משער שבתו בחורים מנינתם, שכאשר בזמן החורבן בטלה סנהדרין, ביטלו את נגינת הבחורים.

⁸ וז"ל הגמרא: רב הונא בטיל זימרא, קם מאה אווזי בזוזא ומאה סאה חטי בזוזא ולא איבעי, אתא רב חסדא זלזל ביה איבעי אווזא בזוזא ולא משתכח.

⁹ א"ה, ובסוטה מ"ט א' אמרו על המבואר שם שמשחרב בית המקדש הקללה מרובה, שאלו אם כן על מה עומד העולם והשיבו על קדושה דסידרא ויהא שמיא רבא דאגדתא.

ענין אחד עם הדאגה לצער השכינה, וכמו שאמרו שבשעה שישראל נכנסים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואומרים יהא שמו הגדול מבורך, הקדוש ברוך הוא אומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, והועתק להלן:

השכינה דואגת כל הזמן לעם ישראל, אבל בשביל שנוכל לקבל את השפע צריכים "תנו עוז לאלקים", על ידי מעשיהם של ישראל.

בברכות ג' א' אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי ואומר "אוי לָבָנִים שבעֲנוֹתֵיהֶם הִתְרַבְּתִי אֶת בֵּיתִי וּשְׂרַפְתִּי אֶת הֵיכְלִי וְהַגְלִיתִים לְבֵין אֲמוֹת הָעוֹלָם".

ועוד אמרו שם תניא אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפילתי, לאחר שסיימתי תפילתי, אמר לי שלום עליך רבי, ואמרתי לו שלום עליך רבי ומורי, ואמר לי בְּנֵי מִפְנֵי מַה נִכְנַסְתָּ לַחֲזוּרָבָה זֶה, אמרתי לו להתפלל, ואמר לי היה לך להתפלל בדרך, ואמרתי לו מתיירא הייתי שמא יפסיקו בנ עוברי דרכים, ואמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה, באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה, ואמר לי בְּנֵי מַה קוֹל שִׁמְעַת בַּחֲזוּרָבָה זֶה, ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לְבָנִים שֶׁבְּעוֹנוֹתֵיהֶם הִתְחַרְבְּתִי אֶת בֵּיתִי וְשִׁרְפָתִי אֶת הַיְכָלִי וְהַגְלִיתִים לְבֵין הָאֲמוֹת, ואמר לי - חייך וחי ראשך לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך, ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיא הגדול מבורך, הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר אֲשֶׁרִי הַמֶּלֶךְ שֶׁמְקַלְסִין אוֹתוֹ בְּבֵיתוֹ כֵּךְ, מַה לוֹ לֹאב שֶׁהִגְלָה אֶת בְּנָיו וְאוֹי לָהֶם לְבָנִים שֶׁגָּלוּ מֵעַל שְׁלֹחַן אֲבִיהֶם, ע"כ, פירוש, - הקילוס הוא יפה, אבל הצער הוא שנחרב בית המקדש, ושהקילוס הוא כאשר המלך בגלות, ואשרי המלך שנמצא בביתו במקום כבודו, ושם מקלסין אותו כך, והקדוש ברוך הוא ממשיך לומר, מה הנאה יש לאב אשר הגלה את בניו, ואוי להם לבנים כו', וכתבו תו' שלכן אומרים לעילא מכל ברכתא ... ונחמא, שזו היא ברכת תנחומין על הצער הזה.

וענין יהא שמיה רבא עיין נפש החיים שער א' פרק כ' שמבקשים שיתוקנו כל העולמות משרשם, וכל הפגמים שמחמת העוונות, עיי"ש.

ובמדרש שמואל פרשה י"ג "...אמר רבי שמעון בן מנסיא אין ישראל רואין סימן ברכה לעולם עד שיחזרו ויבקשו שלשתן, הדא הוא דכתיב 'אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ד' א – לקיהם' - זו מלכות שמים, 'ואת דוד מלכם' - זו מלכות בית דוד, 'ופחדו אל ד' ואל טובו באחרית הימים' - זה בנין בית המקדש".

סיכום הדברים

א. הציפייה וההמתנה לגאולה היא מטרה כשלעצמה, **עצם הציפייה שיפסק צער השכינה, כפי שהיא בגלות**, זה מקשר את האדם לבוראו, כמו כל משתתף בצער חבירו, וכמו שאמרו בגמרא ברכות ס"ג א' "כל המשתף שם שמים בצערו כו" עיי"ש, וכן **עצם הציפייה שנזכה לקירבת אלקים ולמלכות שמים, ושנוכל לקיים רצון ד' בשלימות, יש בה בכלל אשרי כל חוכי לו**.

ב. **מי שנותן אל ליבו גודל הצער בכך שאנו אלו שבידינו למעט צער השכינה, עצם נתינת הלב הזו, יש בה השתתפות בצער השכינה, זהו מה שאמרו "כדי לקבל שכר" - גם אם קשה להפנים ולהרגיש כראוי, אבל לפחות שתהיה לנו את הידיעה של המציאות הזו, ולהתפלל על זה ברגש כפי השגתינו**.

ג. כולנו מאמינים שהטוב האמיתי והתכלית המתבקש מעימנו הוא להחזיר מלכות שמים למקומה, ולתקן עולם במלכותו, והרי אנו מוסרים כל חיינו להצליח בעבודת ד', וממילא נוכל לבקש על זה בקשה שלימה, ולכוף פינו לבקש באמת מה שידענו בעומק לבבינו שהוא האמת הנרצה והטוב האמיתי.

ד. כל אחד מישראל שחי בעולם הזה צריך להרגיש ששלחו אותו מן השמים להשתדל כאן בתכלית העולם, וכולם מצפים בשמים לראות שהשליח אשר נמסרו בידו כל הכוחות לסדר הענינים, באמת ממלא שליחותו ויבשר לכולם על הצלחתו, וכמה אכזבה יש כאשר השליח עזב את שליחותו ועוסק רק בצרכיו האישיים, כמה

מתביישים בו, ומאוכזבים ממנו, ולכן יזכור כל אחד שלא בשמים היא והכל נמסר בידו בלבד, וכולם מצפים רק למעשיו תורתו ותפלתו.

ה. הנדרש מעימנו בפועל הוא להתחזק בלימוד התורה, ולהתייחס לענין אבילות החורבן בחלק המעשי שהורונו חז"ל, ובתפילה על הגאולה, ושיתכפרו עוונות ישראל ויתוקן כל מה שצריך.

ביאור הרמב"ן אודות צערו של משיח

בדברי הרמב"ן יש ביאור על פי המדרש על פרק שלם בישעיה שכולו על צערו של משיח, הפרק המתחיל הנה ישכיל עבדי ישעיה פרק נ"ב – נ"ג מדבר על המשיח שסובל עבור ישראל¹⁰.

ומבואר שם מה אנשים חושבים בלבם כשרואים צערו של משיח ולא יודעים שכל צערו של משיח הוא מכח העבירות שלנו, שהוא מקבל על עצמו לסבול יסורים במקום שאנחנו נסבול, ואם לא שהוא לוקח על עצמו להיות כפרה לא יכולנו להתקיים מרוב היסורים, כענין שכתוב **"חֲלִינֵנוּ הוּא נִשָּׂא וּמַכָּאֲבֵינוּ סִבְלָם ... וְד' הַפְּגִיעַ בּוֹ אֶת עֲוֹן כָּלֵנוּ"**, המשיח סובל את המחלות ואת המכאובים שלנו, והוא

מקבל פצעי חלל בגלל פשענו, והוא ... מְדַכָּא מַעֲוֹנֵתֵינוּ שדכים וכותשים אותו ביסורים על עוונותינו, מוֹסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבִחְבֵּרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ, לנו יש שלום בגלל

¹⁰ וזה לשון הנביא שם **"הִנֵּה יִשְׁכַּל עַבְדִּי וְנִשָּׂא וְנִשָּׂא וְנִשָּׂא מְאֹד - כִּי אֲשֶׁר שָׁמְנוּ עָלָיו רַבִּים כֹּן מִשְׁחַת מְאִישׁ מְרָאֵהוּ וְתִאֲרוּ מִבְּנֵי אָדָם - כֹּן יִזָּה גֹוִים רַבִּים עָלָיו וְקִפְצוּ מַלְכִּים פִּיהֶם כִּי אֲשֶׁר לֹא סִפֵּר לָהֶם רֹאיוֹ וְאֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ הַתְּבוֹנִנִּים - מִי הָאִמִּין לְשִׁמְעָתָנוּ וְזָרוּעַ ד' עַל מִי נִגְלֶתָה - וַיַּעַל פִּיזְנֹק לִפְנֵינוּ וְכִשְׁרָשׁ מֵאֶרֶץ צִיָּה לֹא תֵאָר לוֹ וְלֹא חֲדָר וְנִרְאֵהוּ וְלֹא מְרָאֵה וְנִחְמְדָהוּ - נִבְּזָה וְחִדַּל אִישִׁים אִישׁ מְכַאֲבוֹת וַיְדוּעַ חָלִי וְכִמְסָתָר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְּזָה וְלֹא חֲשַׁבְנָהוּ - אֲכֹן חֲלִינֵנוּ הוּא נִשָּׂא וּמַכָּאֲבֵינוּ סִבְלָם וְאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנָהוּ נִגּוּעַ מִכַּף אֶךְ - לְקִים וּמַעֲנָה - וְהוּא מַחֲלֵל מִפְּשַׁעֵנוּ מְדַכָּא מַעֲוֹנֵתֵינוּ מוֹסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו וּבִחְבֵּרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ - כִּלְנֵנוּ כִּצְאוֹ תַעֲיֵנוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ פִּינֵנוּ וְד' הַפְּגִיעַ בּוֹ אֶת עֲוֹן כָּלֵנוּ - נִגַּשׁ וְהוּא נִעְנָה וְלֹא יִפְתָּח פִּיו כִּשְׁחָ לְטֹבָח יוֹבֵל וְכִרְחַל לִפְנֵי גִזְזִיָּה נִאֲלָמָה וְלֹא יִפְתָּח פִּיו - מַעֲצָר וּמִמְשַׁפֵּט לִקְחָ וְאֶת דִּוְרוֹ מִי שְׂוֹחֵחַ כִּי נִגְזֵר מֵאֶרֶץ חַיִּים מִפְּשַׁע עַמִּי נִגַּע לָמוֹ - וַיִּתֵּן אֶת רִשְׁעִים קִבְּרוֹ וְאֶת עֲשִׂיר גְּמַתִּיו עַל לֹא חִמַּס עֲשָׂה וְלֹא מִרְמָה בִּפְיוֹ - וְד' חִפֵּץ דִּכָּאוּ הִחֲלִי אִם תִּשִּׁים אֶשֶׁם נִפְשׁוֹ יִרְאֵה זָרַע יֶאֱרִיזוּ מִיָּם וְחִפֵּץ ד' בִּידּוֹ יִצְלַח - מַעֲמַל נִפְשׁוֹ יִרְאֵה יִשְׁבַּע בְּדַעְתּוֹ יִצְדִּיק צְדִיק עַבְדִּי לְרַבִּים וְעוֹלָתָם הוּא יִסְבֵּל - לָכֵן אֲחַלֵּק לוֹ בְּרַבִּים וְאֶת עֲצוּמִים וְחַלֵּק שָׁלַל תַּחַת אֲשֶׁר הִעָרָה לָמוֹת נִפְשׁוֹ וְאֶת פְּשָׁעִים נִמְנָה וְהוּא חֲסָא רַבִּים נִשָּׂא וְלִפְשָׁעִים יִפְגִּיעַ"**.

שהוא לקח על עצמו את המוסר {היסורים} שהיה מגיע לנו - לבטל את השלום, וכן קיבל על עצמו את החבורות במקומנו ועל ידי זה נרפא לנו.

והננו מעתיקים בזה לשון הפסוק עם חלק מביאורי הרמב"ן:

"וזה פירוש הפרשה, **הִנֵּה יִשְׁכִּיל עֲבָדֶי** כי בעתות הגאולה יבין המשיח וישכיל הקץ וידע כי הגיע תור ביאתו ובא הקץ שיתגלה לעדת המַנְחִלִים לוֹ, ואמר יִשְׁכִּיל, לפי שנאמר בספר דניאל **כִּי יִהְיוּ מִן הָרָשָׁעִים שִׁירְשֵׁעוּ לַחֲרָף עֲקֻבוֹת הַמְּשִׁיחַ, בַּעֲבוּר אִיחּוּרוֹ הַגָּדוֹל, וְלֹא יֵאֱמִינוּ בּוֹ כָּלָל**, ולא יבינו כל רשעים הקץ, כי יהיו מהם שיטעו אחרי מי שיטעון שהוא משיח, **וְהַמְּשִׁכִּלִים יִבְיִנוּ הַקָּץ הָאֱמִיתִי וַיַּחֲכוּ אֵלָיו**, וכנגד זה אמר ישעיה, כי המשיח עבד ד' ישכיל ויבין הקץ, ומיד יקום וִירוֹם וְנִשָּׂא וְנִבְּה מְאֹד - ירום וישא ויגבה לכו בדרכי ד' לבא ולקבץ נדחי ישראל, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו, אשר יבטח בד', כענין שהיה הגואל הראשון, שבא במקלו ובתרמילו לפרעה והכה ארצו בשבט פיו.

ואמר הכתוב במשיח, **כֹּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ עֲלֵיָּה רַבִּים כֵּן מִשְׁחַת מְאִישׁ מְרֹאֵהוּ וְתֹאֲרוֹ מִבְּנֵי אָדָם וְכוּ'**, רצה לומר כאשר שממו עליך להלעיג בך בַּתְּחִלָּת בּוֹאָךְ, ואמרו האיש הנבזה העני ורוכב על חמור, איך ינצח כל מלכי העולם, אשר כולם החזיקו בישראל ואיך יצילם מידם, וכן היה פרעה עושה במשה, שהיה מלעיג עליו כמו שאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה כו'.

כי היה מתחלה כאילו הוא אילן קטן עולה מארץ ציה, שלא יגדל לעשות ענף ולשאת פרי, והוא **נִבְּה**, שאין לו חיל ועם, אבל עני ורוכב על חמור, כאשר היה הגואל הראשון משה רבינו ע"ה בבואו למצרים הוא ואשתו ובניו על החמור, **אִישׁ מִכְּאֻבוֹת**, מצטער על עֲוֹנוֹת ישראל שגורמין איחורו, ומונעים אותו מלהיות מלך על עמו, **וַיִּדְוַע חֲלִי**, כי החולה תמיד הוא מצטער על הכאב.

אָכֵן חָלִינוּ הוּא נִשָּׂא כי הוא חולה ומצטער על פשעינו, שהיינו אנחנו ראויין להיות חולים ומצטערים בהם, והמכאובות שהיינו אנחנו ראויים להיות כואבים עליהן הוא סובל חזקם, כי הוא המצטער עליהם, **נֶאֱנַחְנוּ חֲשִׁבָּנָהוּ** בראותנו אותו דל וחלוש כי הוא **נָגוּעַ מִכָּה אֵל - לִקְרִים וּמַעֲנָה**. - והוא **מַחֲלֵל מִפְּשָׁעֵנוּ מִדְּכָא מַעֲוֹנוֹתֵינוּ**,

לשון יחולל אילות, מוסר שלומנו עליו כי מוכיח בו, ובחברתו נרפא לנו, כי החבורה שהוא מצטער ומתגורר עליה תרפא אותנו, כי השם יסלח לנו בזכותו, ונתרפא מפשעינו ועוונות אבותינו, [כאן ביאר הרמב"ן שהמשיח סובל מחלות וכאבים במקומו, והקדוש ברוך הוא סולח לנו בזכותו ומרפא אותנו מפשעינו ומעוונותינו, וכן יש בגמרא סנהדרין צ"ח א' שהמשיח יושב בין עניים סובלי חלאים בפתח של רומי, ופי' הרמח"ל ששאר החולים שהוא יושב ביניהם הם שאר צדיקים שסובלים איתו יסורים על עוונות הדור].

כלנו כצאן תעינו איש לדרך פנינו, יאשים את ישראל בעבור כי הם בגלותם ישימו כל כוונתם בעסקי העולם, ומשים כל אחד כוונה לעצמו ביתו ועסקיו, וראוי להם להיות בוכים ולהתפלל לפני ד' לילה ויום שיכפר על עוון ישראל ויהיש קץ הגאולה, כי המשיח בתשובה יבוא מיד, ואם לאו, יתאחר עד הקץ הבא עליו בשבועה, כדכתיב, [נִיָּרָם וְיָמִינוּ וְשָׁמְאוּ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם], [כאן ביאר הרמב"ן שיש זמן שהמשיח יבא גם בלי תשובה, זה זמן הקץ האחרון שהקדוש ברוך הוא נשבע שתבא הגאולה ולא תתעכב בגלל החטאים, אבל אם יחזרו בתשובה יבא מיד בלי עיכוב].

ונאמר, **נד' הפגיע בו את עון כלנו**, כי העון הזה הנזכר פוגע בו, כי הוא מצטער כל היום על כי איחרו פעמי מרכבותיו, ואנחנו אין אנחנו משגיחין בכך, אלא מתעסקין בעסקינו בתוך העמים.

נד' חפץ דכאו הקלי, כי רצה השם יתברך לזכותו בצער שהוא מצטער בו, **שתשים נפשו אשם**, שיחשוב כי בו אשם וחטא ובעבור מיעוט זכותו ארע לו כל זה, כי יהיה לו זכות שלימה בזה.

[כאן מבואר ברמב"ן יסוד גדול שהקדוש ברוך הוא אינו מגלה לצדיקים שהם סובלים בעון הדור, והם מצטערים וחושבים שהכל בעוונותיהם, ועי"ז הם נדכאים יותר במכאובם, ויסורים אלו מזכים אותם זכות שלימה ובשכר זה יראה זרע יאריך ימים וחפץ ד' בידו יצלה].

ויאריך ימים לעדי עולם, כמו שנאמר, "חיים שאל ממך נתת לו אורך ימים עולם ועד", וכן אמר בפרקי דרבי אליעזר הגדול, דכתיב "שנותיו כמו דור ודור", וחספץ

ד' בְּיָדוֹ יִצְלָח, כי הוא ישרים הגאולה אשר השם יתברך חפץ בה, וילמד לכל העמים להשכיל ולדעת את ד', עכ"ל¹¹.

כלל ישראל נתבעים שלא מבקשים על הגאולה

נתבאר כאן בדברי הרמב"ן שתובעים את כלל ישראל שלא מתפללים על הגאולה ומצפים לה, **"כי כולנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו, יאשים את ישראל שלא שָׁמִים לב לבקש מהקדוש ברוך הוא את הגאולה ועוסקים רק בצרכי עצמם, וראוי להם להיות בוכים ולהתפלל לפני ד' לילה ויום שיכפר על עוון ישראל ויחיש קץ הגאולה, כי המשיח בתשובה יבוא מיד"**, - מבואר כאן שהכל בידינו!

אבל לצערינו איננו "חיים" את המושגים הללו מספיק, לא מתפללים כפי הראוי על הגאולה ועל המשיח, והסיבה לכך משום ששקועים מאוד בצרות המתחדשות ובאות, ובתפילה על הצרכים היומיים, וגם לא מרגישים מספיק שהדבר בידינו אם נתחזק בתפלותינו, ותפילות כל הדורות מצטרפות יחד, וגם מי שלא הצליח להביאו היום בתפלתו הרי הוא שותף לביאת המשיח כאשר תפלתו מצטרפת עם תפלת כל הדורות, ונמצא שיש לו חלק בביאת המשיח ע"י תפלתו.

הגר"ח מולאז'ין בדרשתו מתייחס לכך, וכותב שאם היו בני ישראל חושבים בתפילתם על צער השכינה היו נגאלים, אלא שכל אחד חושב על צרותיו ובעיותיו, והועתק בהערה להלן.

¹¹ א"ה, זה לשון הילקוט ישעיה רמז תצ"ט "אמרו שבוע שבן דוד בא בו מביאין קורות של ברזל ונותנים לו על צוארו עד שנכפף קומתו, והוא צועק ובוכה ועולה קולו למרום, אמר לפניו רבש"ע כמה יהא כוחי כמה יהא רוחי וכמה יהא נשמתי וכמה יהא אברי לא בשר ודם אני, על אותה שעה היה דוד בוכה ואומר יבש כחרש כחי, באותה שעה אמר לו הקדוש ברוך הוא אפרים משיח צדקי כבר קבלת עליך משיחת ימי בראשית עכשיו יהא צער שלך כצער שלי, שמיום שעלה נבוכדנאצר הרשע והחריב את ביתי ושרף את היכלי והגליתי את בני לבין אומות העולם חיך וחיי ראשך לא נכנסתי לכסא שלי, ואם אין אתה מאמין ראה הטל שעל ראשי שנאמר שראשי נמלא טל, באותה שעה אמר לפניו רבש"ע עכשיו נתישבה דעתי עלי כי דיו לעבד שיהיה כרבו".

ב. להתבונן בהפסד ובצפייה הפרטית שלנו

אין לנו כלים להבין מה הפסדנו

אין לנו מושגים מה אבדנו בחורבן בית המקדש, לא שייך להבין דברים שאין לנו מושג בהם, זה לא ענין של כמות - הרבה חכמה הרבה שפע ושמחה, זה דברים שאין לנו מושג להבין ולרצות את זה, כמו שילד קטן מבין שהדבר המשמח זה דבר מתוק וערב, ואינו יודע שיש שמחה רוחנית שלא תלויה בטעם החיך, אם בנחת אם בכבוד ואהבה או שמחה ממין אחר, והיא לא במושגים שלו לחשוב ולשאוף לזה, כן ענין החורבן אצלנו להבין מושג שהקדוש ברוך הוא דר עמנו בעולם הזה.

אילו היה אדם גדול חי בתוכנו

בזמן הנביאים אדם נכנס לנביא ושואל אותו: מה מצבי בעולם האמת?, מה עלי לתקן?, לדוגמא לפני ששאל המלך נעשה מלך נאבדו לאביו אתונות, ומה עושים כאשר נאבדים אתונות? נכנסים לשמואל הנביא שיגיד היכן האתונות, הנה יש מושג של בשר ודם הנמצא בתוכנו בדרגה אחרת, וכן היו חכמים גדולים בכל הדורות שהגנו על הדור בתפלתם בתורתם ובעצתם.

וז"ל הרב זללה"ה במכתב¹²: "...תכלית היצירה היא שיזכה האדם לעדן נפשו ולזכך רוחו שיהא דבוק ביוצרו יתברך בחולת אהבה, ויזכה להתענג על קשר תמידי עם רצונו יתברך, אם בנבואה או ברוח הקודש או בבת קול כפי מדריגתו, ועל פי זה לכלכל מעשיו, ולבנות עולמות ולתקנן כחפצו יתברך.

ואף אלו שלא הגיעו לידי כך, אבל בהיות נביאים בעולם, הנה כל יחיד ויחיד בידו לדרוש אלקים ולדעת מה נדרש מאתו ובמה יתרצה אל אדוניו, לעשות

¹² מכתבי התעוררות ח"א פרק א' מכתב ב' מתוך הדברים.

רצונו ולזכות לחיי עד, באשר שגיאאות מי יבין, ואין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ומי הוא אשר יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי.

ובעוונותינו כי רבו חסרנו כל אלה, ואין לנו שיור רק התורה הזאת..."

ובמכתב נוסף¹³: "אם אמנם תחלת יצירת העולם, היה בתכנון של נביאים ושל בעלי רוח הקודש, שהיו יודעים לכוון את כל אדם לראוי לו, וגם היו מודיעים עתידות, וחיוב ההנהגה בהתאם..."

התפילה על הגאולה והצער על החורבן, מלבד עיקר הצער שהוא על מיעוט כבוד שמים ועל צער השכינה, שלכך נוצרנו ובאנו לעולם הזה, כמו שאמרו יומא ל"ח א' כל מה שברא הקדוש ברוך הוא - לכבודו בראו, שנאמר "פֶּלַח הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאִתִּיו", והרמב"ן כותב שיש בזה "סוד נשגב ונעלם ... שנהיה לו לעם והוא יהיה לנו לא – לקים", שהרי הקב"ה יכול היה לברא עולם בלי יצר הרע, וכולם היו עושים רצונו כמו המלאכים, ולכך נוצרנו שנשתעבד למלכותו למרות קשיי היצר, על כל פנים הדבר ברור שכל מטרת יצירת האדם לעשות רצונו, ולהשפיע שתחזור כל הבריאה להשתעבד למלכותו, ובאותו ענין יש גם צער ותפילה על ההפסד שלנו, בכך שהפסדנו הקירבה הגדולה להקדוש ברוך הוא¹⁴.

והרי זהו ממש המצב שהיה בזמן הבית, וכמבואר בכל המקראות, המציאות הזו אי אפשר להשיגה, הקדוש ברוך הוא כאן, ובכל עת כביכול אפשר לדפוק בדלת לבקש ולהתחנן לעלות וליראות ולהשתחוות.

כשהיו נביאים היה כל אדם קרוב יותר למטרתו בעולמו, היה שואל את הנביא ואומר לו תפקידך בעולמך כך וכך, וזהו רצונו של הקדוש ברוך הוא ממך...

¹³ שם ח"ב פרק ח' מכתב ח' מתוך הדברים.

¹⁴ העתק ממקום אחר, וכפי שנתבאר ניתן להמחיש זאת במושגים הקרובים לדעתינו, מהו ההפסד שלנו בחורבן בית המקדש, אם היה גר בתוכינו אדם גדול שהיינו מושפעים ממנו כל הטוב, והיינו מתכבדים בשהותו עמנו, וזוכים על ידו לטובה ברוחניות וגשמיות.

כל אחד מבין שאילו היה חי עמנו אחד מהתנאים והאמוראים היינו בדרגה אחרת, היינו קרובים יותר ליראת שמים, לידיעה אמיתית בתורה, לקדושה וטהרה, אילו היו החפץ חיים והחזון איש חיים איתנו היום..., והרי במצב של בית המקדש כביכול הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו גר איתנו "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם".

אין לנו מושגים בזה, זה לא ענין של פמות שנוכל להכפיל אותה במושגים שידועים לנו, אבל נרגיש מושג של "משהו", כאשר נזכר מהי המשמעות כשיש אדם בתוכנו שממנו נקבל הדרכת החיים בכל התחומים, מה היא המשמעות כשיש מקום תפלה בנוי שהקדוש ברוך הוא שוכן בתוכו ממש, **מבהיל לחשוב שיכול להיות מושג כזה, ויהי רצון שיבנה בית המקדש במהרה בימינו.**

שנוכה לקירבת אלוקים

הרמב"ן בספר הגאולה מבאר שעיקר תכלית עם ישראל הוא העולם הבא, ולא ימות המשיח, וז"ל, "כי אנחנו אין עיקר תכלית גמולינו ימות המשיח, ואכול פירות הארץ ההיא, והתרחץ בחמי טבריא וכיוצא בזה מן התענוגים, [פירוש: אנחנו מצפים למשיח, לא בשביל תענוגי העולם הזה שיהיו לנו אז], וגם לא הקרבנות ועבודת בית המקדש תכלית רצוננו, רק גמולינו ומבטנו העולם הבא, והתענוג הנפיש בתענוג הנקרא גן עדן והנצל מענש גיהנם".

"אבל אנחנו עם זה מחזיקים דבר הגאולה מפני שהיא אמת מפורסם אצל בעלי התורה והנבואה, ואנחנו מעירים בה ישיני הצרות וחוסמים פי אפיקורסים בראיותיה ומשתעשעים בדבריה, מפני שאנחנו מצפים לה מתקנותינו שנשיג מן הקרבה אל האלקים בהיותנו במקדשו עם כהניו ונביאיו, ועם מה שיהיה בנו מן הטהרה והקדשה, והיותנו בארץ הנבחרת ושכינתו שורה אצלנו, יותר ממה שאנחנו יכולים להשיג היום בגלות עם העמים המחסיאים אותנו, ועם מה שאנחנו בו מן הטומאה והשקוץ, כי אז בימי המשיח יבטל יצר הרע, להשיגנו האמת כאשר הוא, או לענין אחר אשר סודו עמוק ממה שאמרתי". ע"כ.

בימות המשיח יגיעו לדרגות שלא יכלו להגיע בכל הדורות, וכמו שכתב הרמב"ן לעיל שנשיג מן הקרבה אל האלקים כו', או לענין אחר אשר סודו עמוק ממה שאמרתי כו', ע"כ, וכמו שכתב הגר"ח מולאז'ין שלדרגת אדם הראשון לפני החטא עוד לא היה מי שהגיע, ואשרי מי שיזכה.

אמנם צריך זכויות כדי לעבור את חבלו של משיח, וכמו שאמרו מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים, ואמנם **מי שיזכה לימות המשיח יזכה לתיקון נשמתו והדרגות הגבוהות שיכולים להגיע**, ומכל מקום יש לזכור דברי הרמב"ן שעיקר תכלית התורה אינה תלויה בימות המשיח דוקא, ולהפנים שכל יום שעושה בו את חובתו, זו היא תכליתו לנצח נצחים.

שייטיב לנו ד'

המשך דברי הרמב"ן "זה עיקר תאונתנו וְהַכְסָפָתְנוּ אֶל יְמֵי הַמְּשִׁיחַ, עִם מַה שְּׁמוֹסִיף עָלֵינוּ תַּאֲוָה וְכֹסֵף לְיָמִים קָדָם עֲנֵן הַתּוֹרָה, שְׁמִבְאֲרַת לָנוּ, כִּי בִהְיוֹתְנוּ חוֹטְאִים נַעֲמֵד בְּגִלּוֹת לְיִסָּר אוֹתָנוּ, וּבְעֶבְדָּנוּ כְּרָאוּי לְשׁוֹב הָאֱלֻקִּים לְהִיטִיב לָנוּ כְּמוֹ שֶׁהִיטִיב לְאַבּוֹתֵינוּ, וְיִוָּתֵר", עכ"ל.

ועיי"ש עוד שאנו חפצים גם בקידוש ד' שיהיה לעיני העמים עיי"ש, וז"ל "ונכלל לנו ברצון הזה שורש מצוה גדולה כי אֲנַחְנוּ חֲפָצִים בְּקִדּוֹשׁ הַשֵּׁם לְעֵינֵי הָעַמִּים, ואמנם חשבו חז"ל הכופר בראשית הגמול הזה ר"ל ימות המשיח, כופר ואין לו חלק לעולם הבא, מפני שלא הביאו לזה רק כפירתו בשכר תורתנו, והוא משוגע חולק על הכתובים המבוארים ואפיקורס בדברי רבותינו ז"ל", עכ"ל. [כוננתו שהכופר בימות המשיח אף על פי שלא זהו תכלית עבודת עם ישראל וגמולו אלא העולם הבא וגן עדן, אף על פי כן הוא בכלל אפיקורס ואין לו חלק לעולם הבא, מן הטעם שביאר].

סיכום הדברים

האבילות על החורבן, והצפייה לגאולה שלימה, יש בהם כמה חלקים:

א. **עיקר העיקרים** "לתקן עולם במלכות שמים", תכלית הבריאה היא לכבוד שמים, ובמצב הגלות הוא היפך תכלית כל הבריאה, כל מושג צער השכינה נתחדש לכבוד ישראל, וכל צער השכינה תלוי רק בנו, שכל המצוות והעונות שכל אומות

העולם עושים, אינם פועלים אפס קצוהו ממצוה או עבירה קלה של יהודי¹⁵, **משאת נפשינו שיפסק כבר צער השכינה הנגרם אך ורק ממעשינו**, וע"ע מה שנתבאר בכל זה בחלקים הקודמים.

ב. אין לנו כלים להבין מה אבדנו בחורבן בית המקדש, אבל ניתן לקחת משל ומעין "משהו" של הבנה מאילו היה נביא או אדם גדול חי בתוכנו, מה היא המשמעות כשיש מקום תפלה בנוי שהקדוש ברוך הוא שוכן בתוכו ממש.

ג. אנו מצפים שנשיג קירבת אלוקים וקדושה וטהרה.

ד. בימות המשיח יגיעו לדרגות שלא יכלו להגיע בכל הדורות, **מי שיזכה לימות המשיח יזכה לתיקון נשמתו והדרגות הגבוהות שיכולים להגיע.**

ה. **נזכה לטוב גשמי בעקבות שנעשה את רצונו**, וכלשון הרמב"ן ובעבדינו כראוי ייטיב ישוב האלקים להיטיב לנו כמו שהיטיב לאבותינו, ויותר.

ו. יהיה קידוש שם שמים גדול בכל העמים.

ז. והרמב"ן כתב שמלבד כל המתבאר יש עוד ענין אחר בציפייה לגאולה, אשר סודו עמוק יותר ממה שכתב.

¹⁵ וכמו שכתוב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, ונתבאר במקו"א באורך, ועיין בדברי הרמב"ן בשער הגמול, ובדברי נפש החיים ש"א פ"ד שמחשבה לא טובה של יהודי פוגמת הרבה יותר, מכל העבירות שעשה טיטוס בבית המקדש.

ג. כבוד שמים – מחכים רק לנו

מחכים לתורה ולתפילות שלנו

עם ישראל בכל הדורות מתפלל על מלכות שמים, וביאת המשיח, וגם אנו יודעים שבשמים מצפים לבני ישראל שיתפללו על כבוד שמים ועל בקשת הגאולה, אבל אנחנו לא מרגישים שבשמים עומדים ומצפים לתפילות שיגיעו מאיתנו, ושכל תיקון העולם ממתין לבקשותינו, כי אנחנו הרי כלום, ומי אנו, ומה התפילות שלנו.

ואמנם נכון אנו כלום באמת, הגענו למצב שפל של ירידת הדורות עד אפס, לא נשארו אנשים שבאים בכח מעשיהם, אבל בכל זאת, אם לא אנחנו – מי כן?, אמנם אנחנו כלום, אבל אנחנו הרי היחידים שנשארו בעולמו של הקדוש ברוך הוא, ואם לא תפילותינו שיביאו את הגאולה, מי הוא זה שאנחנו חושבים שכן רוצים שיתפלל על מלכות שמים, ושיביא את המשיח ושיעשה את תיקון העולם, מי כן?, אמנם אנו כבר אחרי בזוי ובזוי דבזוי, וכמעט לא נשארו "אנשים" מרוב ירידת הדורות, אבל עם כל זאת כל העולמות מחכים רק למה שיבא מאיתנו!.

במחזורים מובא מדברי הזוהר, למה בני ישראל נפקדים ונתבעים על כל העניינים, יותר משאר העמים, משום שכאשר הקדוש ברוך הוא ברא את העולם את כל המלאכים ואת כל שרי מעלה - את הכל הוא קשר בישראל, ואף אחד לא עושה שום עבודה בשמים לפני שישראל עושים, ואין שום שמחה בשמים אלא רק במעשי ישראל, אם היו ישראל יודעים כל זאת היו יודעים שהקדוש ברוך הוא לא גובה מהם אפילו לא אחד ממאה מההפסד שגורמים בכל העולמות, ושם בהמשך שהקדוש ברוך הוא אומר לישראל אם הייתם יודעים כמה אוכלוסין וכמה חיילין מתעכבים בגללכם, אזי הייתם יודעים שאינכם ראויים להתקיים בעולם אפילו לא רגע אחד כאשר אתם מתעכבים מלעבוד את הקדוש ברוך הוא¹⁶.

¹⁶ וז"ל הזוהר פרשת אחרי מות "אמר רבי יהודה אלמלא הוו ידעי ישראל אמאי קודשא בריך הוא פקיד עליהו דישאל לאוכחא להו יתיר מכל שאר עמין ינדעון דהא קודשא בריך הוא שביק ידיה ולא גבי

אין אפשרות אחרת, אנחנו נשארו לבד בעולם, ואמנם אין אנחנו 'כלום' לעומת כל הדורות - ואפילו לעומת הדורות האחרונים, אבל זה מה שנשאר, - אין מישהו אחר שיכול לעשות משהו, כל מה שמצפים זה רק מאיתנו.

לא מחכים בשמים לאף אחד אחר בעולם, אלא רק לנו!, התורה שלנו זו התורה שנשארה בעולם, מה שאנחנו לומדים זה התורה שמצפים לה בשמים, וגם כאשר הגענו למצב של "וְאֶפֶס עֲצוּר וְעֶזְבִּי", ושל "כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלָת יָד", וכמו שדרשו מפסוק זה בסנהדרין צ"ז א' שבדור שבן דוד בא יתמעטו התלמידים, וכביכול אין סומך ועוזר לישראל, וזה ממש המצב שלנו, אבל כאשר אנו יודעים ממה שלמדנו חז"ל שכל העולמות מחכים למעשי ישראל, מחכים רק למה שיבא מאיתנו, ממילא כבר איננו יכולים לחשוב שאנחנו כלום.

ובענין זה כתב הגר"ח מולאזין בדרשה לראש השנה, שהסיבה שלא זכינו כבר להיגאל, משום שאין אנו מתפללים מספיק על הגאולה, שאת עיקר בקשותינו אנו משקיעים בצרות הפרטיות ולכך אין זוכים לגאולה השלימה, רק ישועות פרטיות לכל אחד בצרכיו הפעוטים, וביאר שם¹⁷ הענין הרמוז בתורה כשהגיע יעקב לחרון,

מנהון חד ממאה, [אפילו אחד ממאה הוא לא גובה מהם], תאנא קודשא בריך הוא כמה רתיכין כמה חיילין אית ליה כמה שולטנין ממנן משתכחין בפולחניה, [כמה מלאכים כמה חיילים כמה שרי מעלה שכולם עובדים את ד'], כד זמין להו לישראל בהאי עלמא אכתר לון בכתרין קדישין כוונא דלעילא [ישראל קדושים כמו מלאכים] אשרי לון בארעא קדישא [שם אותם בארץ ישראל] בגין דישתכחו בפולחניה קשיר לכולהו עלאי בהו בישראל [כל המלאכים כולם קשורים בישראל] וחדוון לא עאלין קמיה [לא מכניסים שמחה לפני הקדוש ברוך הוא] ופולחנא לא אתעביד קמיה לעילא עד דישראל עבדין לתתא, [אין שום עבודה ושום שמחה, כולם מחכים לישראל], כל זמנא דישראל משתכחין בפולחניה דמאריהון לתתא הכי נמי לעילא (כביכול), בזמנא דישראל בטלי פולחנא לתתא בטלי לעילא ופולחנא לא אשתכח לא לעילא ולא לתתא, - - - אמר קודשא בריך הוא ישראל אי אתון ידעין כמה אוכלסין כמה חיילין מתעכבין בגינייכו תנדעון דלית אתון כדאי למיקם בעלמא אפילו שעתא חדא, [אם הייתם יודעים כמה כולם מתעכבים מלומר שירה מלעבוד את הקדוש ברוך הוא הכל בגללכם הייתם יודעים שאין לכם קיום אפילו יום אחד בעולם], ועם כל זה מה כתיב ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו', עכ"ל הזהור.

¹⁷ וז"ל הגר"ח מולאזין ז"ל בדרשתו, "ואין לשער ולהעריך גודל הצער של השכינה כביכול, וכמו שאמר המגיד להבית יוסף שאם היית יודע ומרגיש גודל צער השכינה כביכול מעונותיך, לא היה ערב לחכך שום דבר מאכל, ולא היה לבך נוטה ליתן שום מאכל בפך מגודל המרירות על זה".

"ואם היינו מכוונים בכל התפילות ובקשות רק על צער השכינה כביכול, בודאי היינו זוכים להיות נענים על ענין בקשתנו, ולהגאל גאולה שלמה, אבל אשמים אנחנו בעצמנו, שאין אנו משימים על לבנו כלל צער

ואמר לרועים שאם נאספים ומתפללים ומצפים רק על "להשקות את הצאן" אזי "עוד היום גדול", עיי"ש.

הגר"ח מבאר שם שאם היינו מתפללים על צער השכינה ועל גאולה, אזי כבר לא היה עוד היום גדול, כבר היתה מגיעה הגאולה, ואילו אנחנו לא מרגישים ראויים שיבקשו מאיתנו כאלה דברים, לא שאנחנו ראויים להתפלל על צער השכינה, ולא שדורשים מאיתנו לעשות כאלה דברים, ולכן אנו מטפלים על ידי התפילה רק בבעיות פרטיות של "להשקות את הצאן", אבל זו לא הדרך הנכונה.

עלינו להחדיר להכרה שלנו שמבקשים מאיתנו לבקש מלכות שמים, זה נדרש מכל אחד, בין מי שמרגיש שנמצא בדרגה הזו, ובין מי שמרגיש שעדיין לא נמצא בדרגה, אדם שמתפלל משום שהוא יודע שזה מה שהוא צריך לעשות, גם אם הוא לא מספיק "מרגיש", זה נקרא כונה לשמה, אם אדם יבקש את זה גם אם הוא לא "נמצא שם", הוא עושה את מה שמצפים ממנו, והאמת שהבקשה על מלכות שמים כוללת ממילא את כל הבקשות שלנו, שהרי ברגע שיש מלכות שמים יש לנו הכל!, ולא יחסר לנו שום דבר.

השכינה כביכול, ואין אנו מבקשים רק על צערנו ודאגת פרנסתנו, לכן אין אנו נושעים רק מעט הנוגע לפרנסתנו, להחיות את גויתנו, ואנחנו קרוצי חומר, אין אנו משיגים כלל התענוג הרוחני שיהיה לעתיד לבוא והשכינה כביכול צריכה להתלבש בהשר של אותה אומה שישראל נתונים תחתם, כדי שיתקיימו ויהיה להם פליטה מעט בין העובדי כוכבים" עכ"ל.

הנה ביאר שאין אנו יודעים לקוות ולבקש על התכלית האמיתית של העולם, ואין אנו יודעים כלל מהו מושג התענוג הרוחני האמיתי שיהיה לעתיד לבא, ועכשיו כדי לדאוג ליהודים צריכה השכינה לתת לשר של הגויים שהיהודים תחתיו שפע של טובה כדי שיהיה ליהודים גם כן קצת מזה.

עוד כתב באריכות "ונאספו שמה" כו', כי ישראל קדושים הם, בראותם כי קרוב יום הדין הנורא הבא עליהם, דא יומא דראש השנה, המה מתאספים בבתי כנסיות לבקש ולהתחנן לפני המלך ה' צאאות נפשם בשאלתם, ואם היה כל עיקר כוננתו בתפלתו רק על גלות השכינה כביכול, ובאמת ולב שלם, בודאי היינו מסידים את האבן נגף לגמרי, אך אין אנו משימים זאת על לבנו כלל, וכל מגמתנו בתפלת הימים נוראים רק על דאגת הפרנסות, ושאר צרות הדחופות עלינו בכל יום, ולכן אין אנו גוללים את האבן, רק מעט הנוגע לעצמנו, היינו "להשקות הצאן" קדשים, "והשיבו את האבן על פי הבאר" למקומה.

ויעקב אבינו ע"ה כאשר ראה ברוח קדשו את כל עניני הנהגותינו בגלות החיל, התחיל לקונן במרירות לבו, ואמר, אני רואה ש"עוד היום" מהומה ומבוכה הוא הס"מ "גדול" ומבאר שראה יעקב שלא מבקשים אף לגלול את האבן ולהשקות ואף אחד אינו מבקש לגלול את האבן לגמרי, ולכן אמר הן עוד היום גדול, השקו הצאן ולכו רעו, נתן להם עצה כיצד לינצל במצב הזה על ידי תורה וגמילות חסדים.

צער השיכנה בדורינו

הגמרא אומרת בסנהדרין צ"ח ב' שעולא ורבה אמרו שמייחלים שהמשיח יבא אבל שלא יראהו, שלא יהיו באותו הדור, "ייתי ולא איחמיניה", ורב יוסף אמר שרוצה שיבא וישב בצל כופיתא דחמריה, [פרש"י כופיתא דחמריה - בצל הרעי של חמורו, כלומר אפילו בכך אני רוצה ובלבד שאראנו], אמר לו אביי לרבה למה הינך חושש מלראותו, אם משום חבלו של משיח, והרי מבואר בברייתא "שאלו תלמידיו את רבי אלעזר, מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח, יעסוק בתורה ובגמילות חסדים", והרי אצל מר הנה תורה והנה גמילות חסדים, השיב לו רבה "שמא יגרום החטא".

והגמרא שם מביאה שגם רבי יוחנן אמר "ייתי ולא איחמיניה" ואמר לו ריש לקיש, מדוע הנך חושש מכך, אם משום שכתוב בעמוס בנבואת ימות המשיח, "כְּאִשֶּׁר יָנוֹס אִישׁ מִפְּנֵי הָאָרֶץ וּפָגַעוּ הַדָּב וְכָא הַבֵּית וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר וּנְשָׁכּוּ הַנֶּחֱשׁ", הנה הרי גם היום יש לנו מעין זה - "בא ואראך דוגמתו בעולם הזה - בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סנטר [האחראי על גבולות העיר ובידו להחליט על כל בתי העיר עד היכן הגבול של כל חצר] דומה כמי שפגע בו ארי, [שרוצה לקצר את גודל שדהו], נכנס לעיר פגע בו גבאי [שגובה מס המלך] דומה כמי שפגעו דב, נכנס לביתו ומצא בנוי ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש", אם כן אין לך מה לחשוש כל כך, שכבר היום נתקיים מעין נבואה זו.

והשיב לו שחושש משום נבואה אחרת שנאמרה על ימות המשיח, דכתיב בנבואת הגאולה כיצד יהיה לפני ישועת ישראל ושבירת עול העמים, "שְׁאֵלוּ נָא וְיָרֵאוּ אִם יִלְד זָכָר מִדּוֹעַ רְאִיתִי כָּל גִּבּוֹר גָּדִיו עַל תְּלָצָיו פִּיּוּלָהָ וְנִהְפְּכוּ כָּל פָּנִים לִגְרָקוֹן, {הוי פי גְּדוֹל הַיּוֹם הַהוּא מֵאֲזֵן פְּמָהוּ וְעַתְּ צָרָה הִיא לִיַּעֲקֹב וּמִמֶּנָּה יִנָּשֵׁעַ}", וביאור הכתוב הזה: "רְאִיתִי כָּל גִּבּוֹר" - אמר רבא בר יצחק אמר רב 'גבר' זה הקדוש ברוך הוא "מי שכל גבורה שלו", [פרש"י: הקדוש ברוך הוא מצטער בעצמו כיולדה, ואומר בשעה שמעביר העובדי כוכבים מפני ישראל, היאך אאביד אלו מפני אלן], "וְנִהְפְּכוּ כָּל פָּנִים לִגְרָקוֹן", - אמר רבי יוחנן 'כל פנים' היינו פמליא של מעלה ופמליא של מטה,

בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי, היאך אאבד אלו מפני אלו¹⁸, עיי"ש עוד.

והנה כל המצב שלנו מבואר בגמרא, שבימות המשיח יתנהגו הרבה מעם ישראל ככל הגוים ממש, דבר שלא היה בתולדות עם ישראל מאז היותו לגוי, כי גם כשעבדו ישראל עבודה זרה מבואר בגמרא שהיו לומדים תורה ושומרים מצוות, רק היה להם 'יצרא דעבודה זרה' שלא ידוע לנו איך זה היה רק מבואר בגמרא שאנשי כנסת הגדולה ביטלו את היצרא דעבודה זרה, ומאז הפסיק החשק לעבוד עבודה זרה, ובכל הדורות פורקי העול בישראל שמרו על יהדותם, וניסו לבטל את דקדוק המצוות בכל מיני נוסחאות כמו הצדוקים שביטלו תורה שבעל פה, או המשכילים שהערימו בתיאוריות שונות, אבל מצב כזה של יהודי - כגוי לגמרי, לא היה מעולם, וזוהי הצרה שהקדוש ברוך הוא אומר למה אאבד את הגוים מפני ישראל כי כולם שוים במעשיהם, הרי שמצב החילוניות כבר גם כן צפוי מזמן הנביאים לפני למעלה מאלפיים שנה, וכן יש רמז למצב הזה בדניאל פרק י"א "וּבְנֵי פְרִיצֵי עֲמָךְ יִנְשְׂאוּ לְהַעֲמִיד קִזְזוֹן וְנִקְשְׁלוּ", וכמו שאמרו סנהדרין צ"ז א' "אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות".

ולכן אמר רבי יוחנן שאינו רוצה להיות בזמן הצרה הגדולה הזו, שהקדוש ברוך הוא יאמר שאין סיבה מוצדקת לאבד את הגוים מפני ישראל, ואז יהיה צער גדול בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה.

וזהו מה שאמרו חז"ל במדרש שוחר טוב על הפסוק בדניאל פרק י"ב "...וְהָיְתָה עַת צָרָה אֲשֶׁר לֹא נִהְיְתָה מִקִּיּוֹת גּוֹי עַד הָעֵת הַהִיא, וּבָעֵת הַהִיא יִמְלֹט עַמְּךָ..." שימלטו היהודים בזכות המילה, וגם זה מפלאי ההשגחה שכל היהודים שמתכחשים לכל תורה ומצוות שומרים על ברית מילה, דבר שאין לו שום הגיון, הרי בלי אמונה זהו מעשה אכזרי שלא מתקבל על הדעת, ואף על פי כן עושים את זה כולם

¹⁸ וכן מבואר ברש"י דניאל על הפסוק "ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך וגו'", פירש רש"י, ובעת ההיא יעמוד מיכאל - ישתתק כאילם שיראה הקדוש ברוך הוא דן בעצמו ואומר היאך אאבד אומה גדולה כזו בשביל ישראל והיתה עת צרה - בפמליא של מעלה וקטיגוריא בתלמידי חכמים בזווי ובזווי דבזווי כמו שאמרו רבותינו באגדה בפ' אחרון של כתובות, ע"כ.

בהתרגשות ובשמחה, כי בזכות המסירות נפש של אבותינו לשמור על המילה, זכינו שמצוה זו תשמר בכל הדורות, וכן אמרו בגמרא שכל מצוה שמסרו נפשם עליה עושים אותה בשמחה, וגם זה בזכות המסירות נפש, **הרי שכבר צפו מראש, שרק זכות זו תהא לבני ישראל בזמן המשיח.**

לזכור ולהתבונן עד כמה נורא מצבנו

התרגלנו למציאות כזו של מרד גדול כל כך, גרים פה בארץ ישראל בפלטין של מלך, ושוכחים בכלל להתבונן כמה נורא הדבר, שיהודים בהיכל המלך ככה גורמים צער השכינה¹⁹, לדאבונינו נעשינו אדישים למצב הזה, וכמו שהחזו"א אמר שזו התגברות הגלות - שבסוף הגלות, זה הרבה מעבר לנושא של כן מדינה או לא מדינה, כל המציאות של עם ישראל במצב של להיות ככל הגוים, הוא המרד הכי גדול.

כאשר עם ישראל היה בין הגוים, תמיד זכרו שצריכה להיות גאולה לעם ישראל מתוך שיעבוד הגוים, ואילו היום ח"ו שאנו בגלות מרה הרבה יותר, לא מספיק זוכרים...

ובשמים **תובעים את זה מאיתנו!**, לא תובעים מאיתנו להתעסק בזה, לא כדיבורים על זה, ולא במחאות על זה, ולא כל הדברים שגורמים ביטול תורה ואינם מועילים, אבל רוצים שנזכור שאנחנו במצב גרוע מאד, ונתפלל על זה, על מצב נורא שהקדוש ברוך הוא רוצה לגאול את עם ישראל כפי הבטחתו, ואומר למה שאני אֶגְאֹל אותם, **היֵאָכָד אֱלֹהֵי מִפְנֵי אֱלֹהֵי, - מזה רבי יוחנן פוחד מהמצב הזה בעולם, שמגיעים למצב ירוד כל כך.**

¹⁹ וז"ל הרמב"ן בדרשה לראש השנה: "נמצא קירובן של ישראל אצל הקב"ה הוא הגורם להם ריחוק וגלות וכל עונש, וכל שכן הזוכים לישב לפני הקב"ה בארצו שהם כמו רואי פני המלך, ואם זהירים בכבודו טוב להם ואשריהם, ואם ממרים בו אין לך מרד גדול מזה, ואוי להם יותר מכל אדם שהם עושים מלחמה עם המלך בפלטין שלו ומכעיסין אותו בפניו".

סיכום הדברים

א. במצב הזה שלנו שאנו שוכחים הכל, דורשים מאיתנו לפחות לשים לב - לא מדובר כאן על "דרגות" ודברים נשגבים, אלא להכיר את המושג שאנחנו פה במצב גרוע שעם ישראל לא היה מעולם, ולהתפלל על זה, דורשים את זה רק מאיתנו.

ב. מבקשים מאיתנו שנזכור שאנחנו היחידים שנשארו בעולם, היחידים בקיום כל תכלית העולם וכל העולמות, אנחנו היחידים שאין שמחה למעלה רק כאשר אנחנו עובדים את הקדוש ברוך הוא, שכל ריבבות המלאכים עומדים ומצפים לעוד משהו של תורה שלנו.

ג. טובעים מאיתנו שנבקש על כבוד שמים, כי אין מישהו אחר שיבקש, וגם אם אנחנו לא בדרגה של להרגיש מספיק את צער השכינה, ערך התפילה על כך רב מאוד.

ד. ואם נתפלל על צער השכינה ועל כבוד שמים, אזי נזכה במהרה שלא יהיה עוד היום גדול, ונזכה לגאולה השלימה במהרה.

מכתב הרב זללה"ה

"על עיון תפלה שאין אדם ניצול הימנו בכל יום באתי, וכפירוש תוספות ב"ב קס"ד ב²⁰, ובאמת מה נורא הדבר שניתן רשות לאדם לדבר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בכל עת, וכבן לפני אביו, ומה גדול הזלזול לדבר מבלי מִשִּׁים, ולעומת זה הרי התפלה בְּכִנּוּהָ מְהֻלָּקת מִקִּשּׁוֹר בֵּין יָצוֹר לְיוֹצֵר, יתברך, והאדם מתעלה מהבלי העולם לתכלית הנרצה, ואף גם זאת שתפלתו מתקבלת ברצון, ומשאלות לבו מתמלאות לטובה.

ויותר מזה על חלק התפלה על כבוד שמים, אשר בעוונותינו טרם נתגלה, והננו

²⁰ וז"ל "ונראה לרבי דעיון תפלה שהוא רע - שאינם מכוונים תפלתם כדאמרינן באלו דברים שאדם אוכל פירותיהם כו'".

הגורמים לצער השכינה.

ולא נתן לתאור אושר יותר גדול לאדם מאשר יזכה בתפלתו כביכול להטיב עם בוראו יתברך, ולמעט צער השכינה, וכתוב תנו עוז וגו'.

ובפרט בדור הזה אשר החושך יכסה ארץ, וערפל לאומים, והנותרים לד' ולתורתו כתורן בראש ההר וכנס על הגבעה, והם הם המשמשים לעיקר חפצו יתברך בבריאת העולם, והקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתן".

(מכתבי התעוררות ח"א פרק ג' מכתב ב').

ד. תפילה על מלכות שמים ועל הגאולה

נבקש על מלכות שמים וממילא יהיה הכל

במדרש רבה שיר השירים מובא בשם רבי סימון בשם רבי שמעון בן חלפתא משל על בקשת התורה כנגד בקשת כסף וזהב, וכך מבואר שם:

"בליוטוס [שר עשיר] שהיה גדל בביתו של מלך, אמר לו המלך שאל מה אתן לך, אמר הבליוטוס אם שואל אני כסף וזהב - הוא נותן לי, אבנים טובות ומרגליות - הוא נותן לי, אמר הריני שואל בתו של מלך והכל בכלל, כך בגבעון נראה ד' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר א - לקים שאל מה אתן לך, אמר שלמה אם אשאל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות הוא נותן לי, אלא הרי אני שואל את החכמה והכל בכלל, ... אמר לו הקדוש ברוך הוא שלמה חכמה שאלת לך ולא שאלת עושר ונכסים ונפש אויבך חייך החכמה והמדע נתון לך, ועל ידי כך עושר ונכסים אתן לך", עד כאן.

"איני מבקש אלא בתו של מלך - וממילא יש לו הכל", ניתן להזכיר משל זה גם לעניננו, אם נבקש רק לתקן עולם במלכות שמים וכו' ממילא יהא לנו הכל, כמו

שמתפללים "וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וְנֶאֱנָסָה, וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אֲמֵה ד' לְבַדָּה בְּחֶסֶד וְכוּ", והרי שכל היגון והאנחה הוא על ידי מסירת שלטון לחיצונים, אבל כשימלוך עלינו ד' לבדו בחסד ורחמים - ממילא יהא הכל אך טוב וחסד בשמחת עולם, והרי **אנו מאמינים שכל תכליתנו בעולם ואחרית תקותינו הוא בעשיית רצונו יתברך, וממילא גם כשאין אוחזים בדרגה הרצויה בזה, מכל מקום בקשתנו אמתית שיתגלה מלכותו עלינו כי זהו רצונו ותכלית העולם.**

שנזכה להגיע לתכלית

ואנו מתפללים שתתגלה מלכותו בהדר גאון עזו על כל יושבי תבל, וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, ויאמר כל אשר נשמה באפו ד' א' ישראל מלך ומלכותו בכל משלה, ובאמת בזה כלול הכל, כל תכלית העולם, וכל הבקשות הפרטיות וכל בקשה נוספת מיותרת, בהתגלות מלכותו בעולם.

ועלינו להחזיר לעומק לבבינו שלא שייך רצון אחר בעולמינו, כי הרי כל ימי חיינו מתנהלים לכוון התכלית האמיתי בעולם, ואנו עוסקים בתורה ובמצוות בתקווה להגיע לתכלית האמיתית בעולם, ומבקשים מלפניו יתברך שמו שיסייענו להגיע לזה, ואחרי שידענו שתכליתנו היותר גדולה היא לבקש מלפניו לגלות כבודו בעולם, איך יתכן שנבקש מלפניו לקרבינו אליו בדברים שמביאין אותנו לדרגה פחותה מהמעלה הגדולה.

ולכן אף על פי שהיצר הרע מסיע מחשבות לב האדם למה שנראה לו כטובת עצמו, וקושר שאיפתו ותכניותיו לפי תאות לבו, מכל מקום כיון שבנומק לבו יודע שטובו האמיתי הוא לבקש על התגלות כבוד מלכותו, וכופה את פיו לבקש מלפניו דבר זה, הרי הוא כופה את רצונו האמיתי על תאות לבו, כי הרי מכריח את פיו לבקש ממי שבידו למלא בקשתו, וכן המבקש החזירנו בתשובה שלימה לפניך, כשיודע שזהו תכלית טובתו הרי זו בקשה נכונה אף על פי שעדיין יש בלבו תאוות נוספות.

גם מי שמדגיש שאינו בדרגה

כל אחד יכול להתפלל על כבוד שמים באמת, גם כשאנו בדרגה שכואב לו כבוד שמים, על ידי שיתבונן וידע שבהתגלות מלכותו יתברך ייטיב לעמו באופן היותר מושלם, ונמצא שמבקש באמת, אף שהוא שלא לשמה, ואין זה שקר, אלא שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

ועוד יתבונן וידע שעל ידי זה יגיע לדרגות ברוחניות, מה שאינו יכול להגיע בכל עמל במצבינו כהיום, ומי שיזכה לזה יתעלה יותר מדורות הקודמים בכל המובנים, וגם זה קצת שלא לשמה.

ועוד יתבונן כיון שזהו האמת שמתבקש מאתנו בעולמינו, והוא משעבד עצמו ופיו לבקש כבוד מלכות שמים, הרי שיעבד שכלו את גופו לעשות מה שרצוי, אף על פי שאינו בדרגה זו, והרי המעשים משפיעים על המחשבה, כענין שכתב מרן החזו"א זללה"ה להתפלל על חבירו גם כשאין הדברים יוצאים מן הלב, ואפילו אם זה שמתפללים עליו הוא הדיוט המוני ובזוי, שאין שום רגש להתפלל עליו, אפילו הכי המעשים משפיעים על המחשבה ומקבל רגש לאהבת הזולת, ועל אחת כמה וכמה שכשהאדם משעבד פיו לבקש כבוד שמים, שיודע בעומק לבו שזוהי חובתו וזוהי שאיפתו האמיתית אלא שאינו בדרגה הזו, בודאי שזוהי תפלה אמיתית והמעשים משפיעים על המחשבה להדבק באהבתו ויראתו.

סיכום הדברים

א. אם היינו מכוונים בתפילות ובבקשות רק על צער השכינה כביכול, בודאי היינו זוכים להיות נענים על ענין בקשתינו, ולהגאל גאולה שלימה.

ב. "לא נתן לתאר אושר יותר גדול לאדם מאשר יזכה בתפלתו כביכול להטיב עם בוראו יתברך ולמעט צער השכינה וכתוב תנו עוז וגו'". [מכתבי התעוררות].

ג. אם נבקש רק לתקן עולם במלכות שמים וכו' ממילא יהא לנו הכל, ובאמת בזה כלול הכל, כל תכלית העולם, וכל הבקשות הפרטיות וכל בקשה נוספת מיותרת, בהתגלות מלכותו בעולם.

ד. תכליתנו היותר גדולה היא לבקש מלפניו לגלות כבודו בעולם, ואיך יתכן שנבקש מלפניו לקרבינו אליו בדברים שמביאין אותנו לדרגה פחותה מהמעלה הגדולה.

ה. גם כשאנינו מרגיש בדרגה, מכל מקום כיון שבעומק לבו יודע שטובו האמיתי הוא לבקש על התגלות כבוד מלכותו, וכופה את פיו לבקש מלפניו דבר זה, הרי זו בקשה נכונה אף על פי שעדיין יש בלבו תאוות נוספות.

ו. **כל אחד יכול להתפלל על כבוד שמים באמת**, גם כשאנינו בדרגה שכואב לו כבוד שמים, על ידי התבוננות: א. שבהתגלות מלכותו יתברך יהיה טוב לעמו באופן היותר מושלם, ב. שעל ידי זה יגיע לדרגות ברוחניות, ג. המעשים משפיעים על המחשבה, ובעקבות התפילה יזכה גם לכאוב צער השכינה, ולצפות לגאולה, **שזוהי תפלה אמיתית והמעשים משפיעים על המחשבה להדבק באהבתו ויראתו.**

ז. גם אם נתפלל על מלכות שמים שלא לשמה רק לטובתינו הרי קיימנו המצוה שלא לשמה, וכל שכן שאנו מאמינים שהטוב האמיתי והתכלית המתבקש מעמנו הוא להחזיר מלכות שמים למקומה, לתקן עולם... יכירו וידעו כל יושבי תבל וגו', **והרי אנו מוסרים חיינו להצליח בעבודת ד', וממילא נוכל לבקש על זה בקשה שלימה, ולכוף פינו לבקש באמת מה שידענו בעומק לבבינו שזוהי האמת הנרצה והטוב האמיתי.**

ה. הסתכלות נכונה ופרטים מעשיים - על הצעד והאבילות.

הסתכלות נכונה על דיני האבילות

בבבא בתרא ס' ב' תנו רבנן כְּשֶׁחָרַב הַבַּיִת בְּשָׁנָה רַבּוּ פְּרוּשִׁין בְּיִשְׂרָאֵל וְשָׁלָא לְאַכּוֹל בְּשָׂר וְשָׁלָא לְשִׁתּוֹת יֵין, נִטְפַּל לָהֶם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לֶהֱנֶן בְּנֵי מִפְּנֵי מָה אֵי אַתֶּם אוֹכְלִין בְּשָׂר וְאֵין אַתֶּם שׁוֹתִים יֵין, אָמְרוּ לוֹ נֹאכַל בְּשָׂר וְשָׁמְנָנוּ מִקְרִיבֵינוּ עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ וְעָכְשׁוּ בָטָל, נִשְׁתָּה יֵין שְׁמֵנֶסְכִין עַל גְּבֵי הַמִּזְבֵּחַ וְעָכְשׁוּ בָטָל, אָמַר לָהֶם אִם כֵּן לָהֶם לֹא נֹאכַל וְשָׁכְבָר בָּטָלוּ מִנְחוֹת, - אָמְרוּ לוֹ - אֶפְשָׁר בְּפָרוֹת, [ויפה אמרת ונפרוש גם מן הלחם, רשב"ם], - אָמַר לָהֶם - פָּרוֹת לֹא נֹאכַל וְשָׁכְבָר בָּטָלוּ בְּפָרוֹת, - אָמְרוּ לוֹ - אֶפְשָׁר בְּפָרוֹת אֲחֵרִים, [שאינן מביאין ביכורים אלא משבעת המינים, רשב"ם], - אָמַר לָהֶם - מִיִּם לֹא נִשְׁתָּה וְשָׁכְבָר בָּטָלוּ נִסּוּף הַמִּים, שְׁתָּקוּ, אָמַר לֶהֱנֶן בְּנֵי בּוֹאוֹ וְאָמַר לָכֶם, וְשָׁלָא לְהִתְאַבֵּל כָּל עָקָר אֵי אֶפְשָׁר וְשָׁכְבָר נְגִזְרָה גְּזִירָה, [גזירת חורבן ונתחייבנו להתאבל דכתיב שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה, רשב"ם], וְלִהִתְאַבֵּל יוֹתֵר מִדָּאֵי אֵי אֶפְשָׁר וְשָׁאִין גּוֹזְרִין גְּזִירָה עַל הַצָּבוּר אֲלֵא אִם כֵּן רוּב צָבוּר יְכוּלִין לַעֲמוֹד בָּהּ כו'²¹, אֲלֵא כִּי אָמְרוּ חֻכְמִים סָד אָדָם אֵת בֵּיתוֹ בְּסִיד וּמִשְׁיֵר בּוֹ דָּבָר מוּעָט כו', עוֹשֶׂה אָדָם כָּל צָרָכֵי סְעוּדָה וּמִשְׁיֵר דָּבָר מוּעָט כו', עוֹשֶׂה אִשָּׁה כָּל תְּכַשִּׁיטֶיהָ וּמִשְׁיֵר דָּבָר מוּעָט כו', וְשָׁנְאָמַר "אִם אֶשְׁכַּחְךָ יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח מִיָּמִי. תִּדְבֹק לְשׁוֹנֵי לַחֲפֵי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי, אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחָתִי", מֵאֵי עַל רֹאשׁ שְׂמֹחָתִי, אָמַר רַב יִצְחָק זֶה אִפְרָא מִקְלָה שֶׁבְּרָאשׁ חֲתָנִים.

ועוד בגמרא שם "תניא אמר רבי ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בית המקדש דין הוא שנגזר על עצמינו שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין אלא אין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב ציבור יכולין לעמוד בה".

²¹ כך למדו חז"ל מן הפסוק שאין להם לגזור גזירה אלא אם כן הם יודעים שרוב הציבור יוכלו לעמוד בה, וכשגזרו גזירה והתברר שרוב הציבור לא יכלו לעמוד בה בטלה הגזירה, וזה גם סימן מן השמים שאין זו גזירה רצויה.

נתבאר כאן שהדברים המוגדרים שקבעו חז"ל הם מה שנאמר עליהם כל המתאבל על ירושלים, ובגמרא הוזכר כן מפורש על העושה מלאכה בתשעה באב, יש להשתתף ברצון ובידיעה שהשתתפות הזו עליה נאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה, ולא לברוח ולהתעלם מענין האבילות, וכמו שהזכרנו לעיל שגם כאשר לא זכה לדרגת צער הנפש על החורבן, מכל מקום קיים את חובתו באופן מעשי, ולעומת זה מי שאיננו מקיים דיני האבילות המעשיים לא נחשב שהתאבל, גם אם השקיע בצער הנפש, וכמו בכל דיני התורה שקיומם וביטולם נקבע לפי המעשים, ולא לפי הרגש.

לא דברים חריגים

אמנם מצינו שגם אין ראוי לצאת מהגדרים הרגילים למי שאיננו גברא רבא, וכמו שאמרו בבבא קמא נ"ט ב' שאלעזר זעירא עמד בשוק של נהרדעא כשהוא לובש מנעלים שחורים כמנהג אבלים, מצאוהו אנשי ריש גלותא ואמרו לו למה אתה לובש נעליים שחורות [משמע קצת שלבש מנעלים כדרך הגויים, שהרי אָבֵל אינו לובש מְנַעְלִים שאסור בנעילת הסנדל, ולכן שמו לב לשינוי שהוא עושה], אמר להם משום שאני מתאבל על ירושלים, אמרו לו וכי אתה אדם חשוב כל כך שראוי להתאבל על ירושלים, סברו אנשי ריש גלותא שזו יוהרא, תפסוהו וחבשוהו בבית הסוהר, אמר להם אני גברא רבא, אמרו לו מנין נדע שכך הוא, עי"ש ששאל אותם שאלה ואמר להם התשובה ונמצא שכך אמר שמואל, ורק אז שחררוהו²².

למדנו שאין לעשות דברים חריגים, וכמו שהשיב להם רבי יהושע לפרושים שבישראל בגמרא בבא בתרא שם.

²² חז"ל הגמרא שם אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעא, אשכחוהו דבי ריש גלותא וא"ל מאי שנא הני מסאני, אמר להו דקא מאבילנא אירושלים. אמרו ליה את חשיבת לאיתאבולי אירושלים, סבור יוהרא הוה, אתיוה וחבשוהו. אמר להו גברא רבא אנא, אמרו ליה מנא ידעינן, אמר להו או אתון בעו מינאי מילתא, או אנא איבעי מינייכו מילתא, אמרו ליה: בעי את. אמר להו האי מאן דקץ כופרא, מאי משלם, אמרו ליה משלם דמי כופרא. והא הוו תמרי, א"ל משלם דמי תמרי. אמר להו והא לאו תמרי שקל מיניה, אמרו ליה אימא לן את, אמר להו בששים. אמרו ליה מאן אמר כוותיך אמר להו הא שמואל חי ובית דינו קיים. שדרו קמיה דשמואל, אמר להו שפיר קאמר לכו בששים, ושבוקוהו.

לנצל את הדברים המועטים שקבעו חז"ל להשתתף

אבל על כל פנים באותם דברים מועטים שקבעו חז"ל כדי שנזכור מעט את האבילות, עלינו לזהר שלא להתייחס אליהם כאלו אין ברירה, אלא אדרבה לנצל את מה שניתן לנו להיות שותפים באבילות, לא לחפש את כל ההיתירים שבעולם ולשכוח את ה'מעט' השתתפות.

ואף אם הדברים נעשים בלא רגש, הרי המעשים הם העיקר, אף שבודאי התעוררות הרגש דבר גדול הוא. אבל גם בלא רגש, מה שכן עושים כפי שנאמר בהלכה, לא להמית את הרגש שבזה ולעשות כמי שעושה בעל כרחו, אלא להרגיש היטב את הזכות שבדבר, ולהעריך את שעושים מה שצריך.

ויש לזכור להתעורר בתפילה ולא להתעלם מכך שאנחנו במעשינו גורמים את העיכוב של תכלית הבריאה ואת הצער הגדול, ושהכל בידינו, זה מה שדורשים מעימנו בזמן הזה שנתפלל על כל עם ישראל שיחזרו בתשובה, וכל מי שישתתף בזה עליו נאמר "שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה".

והעיקר לימוד התורה, שמונע צער השכינה, וכמו שנתבאר, וכן אמן יהא שמיה רבא.

האבילות על החורבן – בפרטים מעשיים

באופן כללי – הלכות האבילות

שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה, כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, הנה כאשר יבא בקרוב בימינו זמן שמחתה של ירושלים, יכריזו שכל מי שהשתתף באבילות מוזמן להשתתף בשמחתה, ולכן יתבונן האדם בעצמו כאשר ישאלו אותו **מה התאבלת על ירושלים**, הרי כשהיה לך חם התרחצת, וכן החלפת בגדים כרצונך, על ידי נגיעה בקרקע, השתדלת שלא יהיה שום חילוק, **הלזה תקרא כל המתאבלים עליה?**

אמנם אין כונת המצוה להגזים כמו שאמר רבי יהושע אין גוזרין גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה, אבל יש להרגיש בלבו את הזכות במה שמזיע - וקצת קשה לו למען ירושלים, ולזכור את הזכות הזו שזוכים להשתתף עם צער ירושלים שזה צער השכינה, ובשכר זה יזכה לעתיד לבא לשמוח בשמחתה.

ובעבודה זרה ב' ב' מבואר שלעיתיד לבא הקדוש ברוך הוא מביא ספר תורה בחיקו ואומר כל מי שעסק בה יבא ויטול שכרו, ואז מגיעים כל הגויים בראיות שונות שהם עשו למען התורה, והקדוש ברוך הוא אומר להם לא עשיתם כלום למען התורה, כי הכל עשיתם בשביל עצמכם, גם כאן יצטרך האדם להוכיח שהביע השתתפות בצער ירושלים.

כמה פְּרָטִי דִּינִים בְּדִינֵי אֲבִילוֹת שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה

לשון הברייטא שהובאה לעיל "אֵלֶּא כִּדְ אֶמְרוּ חֲכָמִים סָד אָדָם אֶת בֵּיתוֹ בְּסִיד וּמִשְׁיֵר בּוֹ דְּבָר מוֹעֵט" – ובגמרא שם שאלו וכמה השיעור שצריך לשייר בלא סיד, ואמר רב יוסף אמה על אמה [מרובע].

ורב חסדא הוסיף שצריך להיות כנגד הפתח – בכותל שמול הכניסה, שה'זכר לחורבן' ניכר מיד כשנכנסים, ונתבארו דינים אלו בשולחן ערוך סימן תק"ס ס"א, וז"ל "משחרב בית המקדש, תקנו חכמים שהיו באותו הדור כו', טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד", ובמשנה ברורה שם סק"ג "ואותן התולין בגדי רקמה²³ סביב כל הכתלים ישיירו ג"כ אמה על אמה".

למעשה: א. כאשר צובעים את הבית, יש לשייר בקיר שכנגד הכניסה ריבוע של 60 על 60 ס"מ, שאינו מסויד בסיד או בצבע, אלא רק בטיח לבן.

²³ או המצוי כהיום טפטים וכיו"ב.

ב. אם בטעות כבר סיידו ולא השאירו 'זכר לחורבן'²⁴, יש לגרר הצבע²⁵, אבל אין צריך לגרר הרבה לעומק, אלא כל שהוכחה הלבנונית די בכך.

ג. כמו כן יש לשייר אמה על אמה בכל חדר²⁶.

ד. אם אין אפשרות לעשות שיור זה כנגד הפתח, וכגון שהכותל שכנגד הפתח כולו זכוכית²⁷, יעשה את ה'שיור' בכותל שמן הצד, ובאופן זה טוב שישיר מעט יותר מאמה על אמה, כיון שאינו ניכר כמו כנגד הפתח. – עיין שולחן ערוך סימן תק"ס, ובחור"ב ב"ב ס' ב'.

ה. בדירה שכורה גם כן צריך לשייר זכר לחורבן²⁸.

עוד שם עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט כו', עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט כו', – ונתבאר כל זה בשלחן ערוך סימן תק"ס סעיף ב', וז"ל "וכן התקינו שהעורך שלחן לעשות סעודה לאורחים, מחסר ממנו מעט ומניח מקום פנוי בלא קערה מן הקערות הראויות לתת שם, וכשהאשה עושה תכשיטי הכסף והזהב, משיירת מין ממיני התכשיט שנוהגת בהם, כדי שלא יהיה תכשיט שלם", ע"כ.

²⁴ וכתב במשנה ברורה סק"ד דהוא הדין מי שקונה בית מסוייד מישראל, ולא השאיר אמה על אמה, אם ידוע שסייד אותו באיסור, [לאפוקי אם יתכן שנקנה מגוי], צריך לקלף הסיד.

²⁵ ויש כלים המיועדים לצורך שכזה, וכן מועיל להרטיב הקיר קודם לכן.

²⁶ שזהו הנקרא בית, כ"כ הרמ"ה ב"ב סימן רכ"ו הובא בשד"ח ובחור"ב ב"ב נ"ג ב', וכ"כ בא"ר, וכן במנהגי החת"ס והחזון איש, [כלל זה שכל חדר נקרא בית, העתיקו המג"א והמ"ב סוף סימן רל"ט בשם מהרי"ל, ועל פי זה כתב בא"ר שאפשר שצריך בכל חדר, הובא בשערי תשובה, ועיי"ש בשם היעב"ץ]. – ומסתברא דבעינן שיעור בית, ולכן אם אין ב'הול' הכניסה ארבע על ארבע אמות, בפשוטו לא מהני זכר לחורבן לכל הבית, ונפ"מ שאפילו מי שעושה רק זכר אחד בכל הדירה, ולא עושה בכל חדר, יתכן שבזה לא יצא כלל, כיון שאין בהול שיעור בית.

²⁷ ואם הקיר מכוסה ב'ארון' בקביעות, צ"ע אם מהני לעשות ה"ז כ"ך מאחורי הארון, כיון שאינו ניכר, וכל זה לכתחילה להתיר לשייר במקום שידוע שעומד לכסותו ולהעמיד שם ארון, אבל אם מראש עשה כדן ואחר כך נמלך להעמיד שם ארון אינו צריך להשאיר במקום אחר.

²⁸ כן כתב בדינים והנהגות מהחזון איש, וכן כתב בשערי תשובה מהפמ"ג, מיהו אם המשכיר אינו מסכים לזה, אין איסור לגור שם.

ובביאור הלכה שם כתב בשם החיי אדם דצריך עיון למה אין נוהגים כן, ולכאורה נראה ליישב הטעם מפני שאין אנו מסודרים בסעודה מושלמת ולא בריבוי תכשיטין, דהיינו שבדרך כלל עדיין חסר הרבה יותר מהדבר המועט.

שם בגמרא מאי 'על ראש שמחת'י, אמר רב יצחק זה אפר מקלה שבראש חתנים. – פירוש: לשון "ראש" שמחתי אינו מובן כל כך, ומתפרש שנותנים מעט אפר בראש החתן במקום שהתפילין של ראש מונחים, וכן נוהגין, ובזה מתקיים הפסוק, שזכר ירושלים ששרופה באש ניתן על 'ראש' החתן, - ונתבאר דין זה בשלחן ערוך שם, וז"ל "וכשהחתן נושא אשה, לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הנחת תפילין, וכל אלה הדברים כדי לזכור את ירושלים, שנאמר אם אשכחך ירושלים וגו' אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".

איסור זמרה

עוד מן הפרטים הנזכרים בגמרא כיצד משתתפים בצער החורבן:

כבר הוזכר מה שגזרו חז"ל על 'זימרא', ואמנם אין הגדרים ברורים כל כך, אבל מה שנראה בגמרא שכל שירה וזמרה שהיא לשמחה אסור, כשהמטרה היא להשתחרר ולשמוח אסור, ואמרו סוטה מ"ח א' לענין אלו ששרים בשעת מלאכתן "אמר רב הונא זמרא דנגדי ודבקרי שרי, דגרדאי אסיר".

ופרש"י שהזמר של מושכי הספינות ושל החורשים עם הבקר מותר, משום שמטרת הזמר הוא לתועלת מלאכתם, מושכי הספינות לזרזם במלאכתם, וחורשי הבקר אינו אלא לכוין את השוורים לתלמיהם שהולכין לקול השיר הַעֲרֵב עֲלֵיהֶן, אבל זמר ששרים הַגִּרְדָּאִי [עוֹשֵׂי הַחֲבָלִים] בְּשַׁעַת מְלָאכְתָּן אֵינוֹ אֶלָּא לְשִׁחּוּק ואסור, ואין הכוונה דוקא שחוק של "ליצנות" אלא כמו שכתב הרמב"ן דבכל שצריכין להקל על מלאכה מותר ואם לשמחה בעלמא אסור.

אמנם יש הרבה ראשונים שהזכירו שאין האיסור אלא בבתי משתאות, אבל לפי מה שנראה מתוך הסוגיא אין כוונתם בדוקא למקום ששותים בו יין, הגדרת בית המשתאות שזהו המקום של שמחה, הוא כְּמִשְׁל מתי מוגדר כשמחה.

כל שירה שהיא יותר מסתם "לְשִׁיר לְעֶצְמוֹ" זה בכלל מה שנזכר בגמרא²⁹.

וז"ל השולחן ערוך שם ס"ג "וכן גזרו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמחה בהם, ואסור לשומעם מפני החורבן, ואפילו שיר בפה על היין, אסורה שנאמר, בשיר לא ישתו יין, וכבר נהגו כל ישראל לומר דברי תשבחות או שיר של הודאות וזכרון חסדי הקדוש ברוך הוא, על היין. הגה, וכן לצורך מצוה, כגון, בבית חתן וכלה, הכל שרי", והרמ"א שם הביא "ויש אומרים דוקא מי שרגיל בהם, כגון המלכים שעומדים ושוכבים בכלי שיר או בבית המשתה", והמשנה ברורה שם כתב שהב"ח פסק שאפילו בלא יין אסור, ועיין שם עוד בכל הענין.

מצות קריעה על ערי יהודה וירושלים

מקור הדין

מצות קריעה על ערי יהודה וירושלים ובית המקדש למדו בגמרא מועד קטן כ"ו א' מן הפסוק בירמיה, "וַיֵּבֶאוּ אֲנָשִׁים מִשָּׁמַיִם וּמִשְׁמֶרֶת שְׂמָנִים אֵישׁ ... וַקְרָעוּ בְּגָדֵיהֶם ... וּמָנְחָה וּלְבוּנָה בְּיָדָם לְהָבִיא בֵּית ד'".

והנה מבואר בגמרא שדיני 'קריעה' חמורים יותר מדיני אבלות, שאף שבהלכות אבלות כשיש מחלוקת ההלכה כדברי המיקל, אבל לענין קריעה אין את הכלל הזה, כמו שאמרו במועד קטן כ"ו ב' "אבלות לחוד קריעה לחוד"³⁰.

²⁹ "שמיעת זמרה לשמחה במשך כל השנה אסורה, ובשמיעת קול זמר במקום הצורך אם אינו מביא לידי שמחה יש אופנים שמקילין, ואמנם לא מצאנו בגמרא חילוק בעיקר דין זה בין ימי בין המצרים לכל השנה, מכל מקום מנהג ישראל שלא לזמר בימי בין המצרים, כאשר גיע המשיח בקרוב מאוד, ישתף את אלו שהתאבלו ובכללם אלו שנמנעו מזמרה, וחבל שלא לזכות עם כל ישראל, ובודאי כל אחד יזכה כפי השתתפותו, אמנם אין להגזים כמבואר בגמרא שהובאה לעיל, אבל לא כדאי להיות אחרת מכל כלל ישראל". (מתוך מכתב).

³⁰ ויתכן שהטעם מפני שדין קריעה מבואר בתורה לגבי בני אהרן, וכן על החורבן מפורשת בדברי קבלה מקרא דירמיה, והשוו את כל דיני קריעה להדדי, או שהטעם מפני שאין אדם מתאבל באמת בספק, ועיין רמב"ן בתורת האדם שיש ראשונים שסברו שזה דאורייתא מהאי קרא, וכתב שזה אסמכתא.

ואמרו במועד קטן כ"ד א' שְׁאֵבֶל שלא קרע חייב מיתה ולמדו כן מן הפסוקים³¹, החמירו כל כך בדין הקריעה לחייב עליה מיתה, - ואמנם לא אמרו כן במפורש על כל חיובי קריעה, ויתכן לומר שרק בקריעה על מת אמרו כן, אבל לא מצינו חילוק בדיני הקריעה, וכיון שהשוו כל חיובי הקריעה לשאר דינים, הוא הדין שיש לכולם חומר של דברי קבלה.

מנהג כל הדורות

בגמרא מכות כ"ד ב' מעשה ברבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא שהיו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, למדנו שהיו עולים לירושלים אחר החורבן וקורעין בגדיהם³².

ובירושלמי ברכות פרק ט'³³ שמעון קמטריא שאל את רבי חייא בר אבא היות והוא סָמֵר, ונושא אנשים לכל מקום, ומצוי שהוא מגיע הרבה לירושלים האם הוא חייב לקרוע, והשיב לו אם היית בירושלים בתוך שלשים יום אין אתה צריך לקרוע לאחר שלשים יום צריך אתה לקרוע, וכן נפסק בשולחן ערוך סימן תקס"א ס"ה

³¹ וז"ל הגמרא שם "אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל אָבֶל שלא פרע ושלא פירם - חייב מיתה, שנאמר 'וְאִשִּׁיכֶם אֶל תִּפְרְעוּ וּבְגְדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ וְלֹא תִמְתּוּ וְגו', ה' אחר שלא פרע ושלא פירם - חייב מיתה. והרמב"ן הביא סוברים שקריעה דאורייתא, מפסוק זה שאמרו "ולא תמותו", ודחה דבריהם שהחייב מיתה מפני שהעובר על דברי חכמים חייב מיתה, ואסמכוה אקרא.

³² המשך המעשה המובא בגמרא שם, כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ורבי עקיבא מצחק, אמרו לו, מפני מה אתה מצחק, אמר להם, מפני מה אתם בוכים, אמרו לו, מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה, אמר להן לכך אני מצחק, דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו', בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו, עקיבא, ניחמתנו, עקיבא, ניחמתנו, עכ"ל הגמרא שם.

³³ וז"ל הירושלמי שם "שמעון קמטריא שאל לרבי חייא בר בא בגין דאנא חמר וסליק לירושלים בכל שעה מהו שנקרע, אמר ליה אם בתוך שלשים יום אי אתה צריך לקרוע, לאחר שלשים יום צריך אתה לקרוע".

"היה הולך ובא לירושלים, הולך ובא תוך שלשים יום אינו קורע קרע אחר, ואם לאחר שלשים יום חוזר וקורע, הגה והוא הדין בערי יהודה ובמקדש".

למדנו שאפילו 'נהג' שעוסק בהסעות ומגיע הרבה פעמים לירושלים, צריך לעשות חשבון אם היה תוך שלשים יום, וכן הדבר במי שביתו בירושלים צריך לעשות חשבון מתי ראה את מקום המקדש, שאם לא ראהו בתוך שלשים יום חייב לקרוע, כמו שכתב בשערי תשובה שם בשם הרדב"ז, וכתב בברכי יוסף שהרדב"ז סיים שאין העם נזהרים בזה, וכונתו שזה שלא כדין³⁴.

ויש מקום ללמד זכות על מה שלא היו העם הדרים בירושלים בזמן הרדב"ז והברכי יוסף נזהרים לקרוע, משום שהיו דרים אז בירושלים העתיקה, ויתכן שתושבי ירושלים העתיקה נחשב שרואים חורבן המקדש בכל שעה, כיון שאם היה המקדש הרי היה גבוה וניכר לעין, והרי הם כרואים את חורבנו בכל עת, ולכן לא נהגו לקרוע על המקדש, והגרי"ז ז"ל מבריסק שהיה דר בירושלים נהג לראות החומה³⁵ פעם בחודש, כדי לצאת מחשש חיוב קריעה.

הרמב"ן בתפלה על חרבות ירושלים מתאר ביאתו לירושלים, ובאמצע הדברים בדברו בדברי קינה אל ציון, כתב וזה לשונו: "וּבְכִיתִי עָלֶיךָ בְּמַר נִפְשִׁי מִסְפַּד מֶר, וּבְבָכִי אֶתְעַנֶּה, וַיְהִי בְּהִרְמִי קוֹלִי וּבְקָרְעִי בְּגָדֵי וּמַעֲלִילִי אֶזְנוֹתַי לִי, - כִּי בְיוֹם תְּשִׁיעִי לִירַח אֱלוֹל שְׁנַת חֲמֶשֶׁת אֲלָפִים וְעֶשְׂרִים וְשֶׁבַע, בְּאַתִּי בְעִיר הַחֲרָבָה וְשׁוֹמְמָה מִבְּלִי בְנִיָּה, וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וְרֹאשָׁה חֲפוּי, וּקְרָאתִי עֲלֶיהָ כִּרְאוֹי 'צִיּוֹן מְדַבֵּר הִנֵּה הִנֵּה וְרוֹשָׁלַיִם שְׁמָמָה', וְאַצֵּל הָעִיר כְּנֹגַד הַפֶּתַח קִרְעָתִי עֲלֶיהָ, וּבִבּוּאִי כְּנֹגַד הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ קְרָאתִי בְּבִכִּיהָ רַבָּה "בֵּית קִדְשֵׁנוּ וְנִתְפָּאֲרָתֵנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבֹתֵינוּ הִנֵּה לְשִׁרְפָתָאֵשׁ וְכָל מִסְמְדֵינוּ הִנֵּה לְחִרְבָּה", וּקְרָעָתִי קִרְעָה שְׁנִיָּה בְּתַאנִּיָּה וְאַנִּיָּה, וּקְרָאתִי בְּמִקּוֹם

³⁴ וז"ל הרדב"ז ח"ב סימן תרמ"ו "ולענין הדר בירושלם ועברו עליו שלשים יום שלא ראה בית המקדש אם חייב לקרוע או לא. הדבר ברור אצלי שחייב לקרוע כשרואה אותה ... דעל המקדש איכא עגמת נפש יתירה, הילכך כיון שעברו עליו שלשים יום ולא ראה את המקדש בשעה שהוא רואה אותו מתחדש אצלו עגמת נפש יתירה וחייב לקרוע, וכתבתי כל זה אף על פי שהוא פשוט לפי שראיתי שאין העם נזהרים בזה, ואתה תהיה מן הנזהרים".

³⁵ ולראיית מקום המקדש לא הוצרך משום שבזמנו כבר לא היה שייך ללכת לכותל המערבי, [ובשנים הראשונות כשהגיע לארץ ישראל כשעדיין היה ניתן ליכנס לשם, התכוון ללכת לכותל אבל אל הלך משום שלא התברר לו היטב הגבולות, ושלא יכנס פסיעה אחת במקום מקודש שאסור ליכנס שם].

מזמור קינה לאמר [אולי צ"ל קינה 'מִזְמוֹר לְאֶסָף] א - לְקִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנִחְלָתָהּ וְגו' עד 'נֶאֱנַחְנוּ עִמָּה וְנֶאֱזָן מְרִיעֶיהָ נֹדֶה לָהּ לְעוֹלָם לְדֹר וָדֹר נִסְפָּר תִּהְלֶתָהּ', כו", עד כאן לשון הרמב"ן ועיין שם בהמשך דבריו.

מִרְן הַחֲזוּ"א זללה"ה בבואו לכותל פשט את הטלית קטן ולבש טלית גדול, לפי שהיה מסופק אם חייבין לקרוע את הטלית קטן, אבל טלית גדול פשיטא שאין צריך לקרוע, וכדי שלא יפסיד מצות ציצית בעת שפושט את הטלית קטן, התעטף בטלית גדול.

ואמנם אין צריך ראיות להלכה זו המפורשת בגמרא ברמב"ם וטור ושלחן ערוך ובכל הפוסקים, אבל מוסיף לשמוע 'מעשה רב' איך שנהגו רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל.

למה יש רבים שאינם מכירים הלכה זו

החיוב לקרוע על המקדש ועל ירושלים היא הלכה פשוטה וברורה שנהגו בה ישראל בכל הדורות, ומלבד החיוב מצד ההלכה - הרי זה ביטוי מעשי שהאדם מתאבל על החורבן כמתאבל על מת ח"ו, וכבר ביארנו שעיקר התורה מתקיימת על ידי הפעולות המעשיות, והרגש הוא רק לתוספת הידור, ואילו מי שמשקיע ברגש ללא קיום מעשים לא מקיים המצוה כלל.

ומצד ההלכה אין שום הצדקה שלא לקרוע, והטעות שיש טועים בזה משתרבת בגלל שיש פעמים רבות שאין קורעים בהם מסיבות שונות: א. רוב העולים למקום המקדש עולים בימות החגים, שבהם המנהג שלא קורעים. ב. רבים מתושבי ירושלים גם כן לא קורעים, היות וכלפי התושבים הסמוכים לעיר העתיקה יש מקום קצת שלא לקרוע, ולא מבחינים בין אלו שסמוכים לעיר העתיקה לבין כלל תושבי ירושלים, (ועיין לעיל תשובת הרדב"ז שהדבר פשוט לחיוב גם בתושבי ירושלים העתיקה, אבל הדרים בירושלים רחוק מהעיר העתיקה נגררים בטעות), ואמנם המדקדקים בהלכה נזהרים בזה. ג. הרבה מתושבי חוץ לארץ אינם מכירים מושג כזה של 'קריעה' על החורבן, היות ואין הדבר מצוי אצלם, ואדרבה הם מגיעים בבגדי חג לכבוד ירושלים, האוירה הזו משפיעה על כולם לשכוח ענין הקריעה לגמרי.

וכאשר האוירה הציבורית היא שלא קורעים, הרי גם מי שרוצה לקרוע מרגיש שלא בנוח, לעשות מעשה משונה להיות יחיד בין האלפים, עד שצריך התגברות וחזזוק לקיים הלכה זו, וכשמתרגלים שלא לקרוע, הרי כיון שעבר ושנה נעשית לו כהיתר.

ובאמת נוצר מצב שגם המדקדקים כמעט שאינם יכולים לקרוע בתוך ההמון, להיות מוקד לעיני כל הסובבים שנקהלים להביט ב'תמהון' על מעשיהם המשונים.

ויש כאלה שהמצפון ההלכתי עדיין קבוע בלבם, ולאור המצב נזקקים להיתירים ומקנים את בגדיהם לאחרים, ויש בזה הפסדים רבים, כמו שיתבאר בהערה³⁶.

הדרכה מעשית כיצד לקיים מצוה זו בקל

הבגד שקורעים

הרוצה לקיים הלכה זו יכול בקל לקיימה, על ידי שילבש חולצה ישנה, כזו שבשעת הדחק ראוי ללכת בה, ולא כזו שמתבייש ללכת בה, אלא יגהץ אותה וילבשנה על החולצה הטובה, [או במקומה], ויקרע בה באורך טפח (9.6 ס"מ³⁷), [בבגד העליון], ואחר כך יכול להסיר הבגד העליון, וכבר קיים חובתו³⁸, ואם הוא לובש 'חליפה'

³⁶ א. ההקנאה בדרך כלל איננה אמיתית, שהרי אם הקונה יבקש את הבגדים לא יתנום לו, ומבואר במשנה נדרים מ"ח א' שכל מתנה שאם הקדישה המקבל אינה מקודשת אינה מתנה, ויש בכך הרגל לזלזל בהלכה. - ב. גם אם ההקנאה גמורה, ואף אם באמת שואל בגדים מאחר, הרי כיון שבעל הבגדים יודע שהלה הולך לכותל המערבי, הרי יודע שמשאיל לו בגד כדי ללך למקום שמצוה לקרועו, וזה כנותן רשות לקרוע, כמו בידוע שהולך אצל החולה, שמבואר בשולחן ערוך יורה דעה סימן ש"מ סל"ד האומר לחבירו השאילני חלוקן שאבקר את אבא שהוא חולה כו', קורעו כו'. - ג. גם אם ההערמה הזו מועילה מצד ההלכה, הרי היא גם כן ביטול מצות קריעה, שהוא מביא את עצמו למצב של אנוס, כדי שלא יוכל לקיים מצוה, בזמן שבאמת אינו אנוס, אלא שבזמן חלות המצוה הוא גורם לעצמו אנוס. - ד. קרוב הדבר שכאשר חוזר לביתו ויש לו בגד אחר, או שחזר וזכה לעצמו את אותו בגד שהקנה לחבירו, הרי הוא חייב לקרוע, כי עבר האנוס ועדיין נשאר עליו חיוב הקריעה, ובהו חמור פטור האנוס מהרואה את המקדש בשבת, שיתכן שפטור מלקרוע במוצאי שבת, (וגם זה אינו מוסכם, אלא שלמעשה הכריע בזה בחו"ב שפטור).

³⁷ מי שקשה לו לשער, יכול להניח את ידו, ולסמוך שבחמש אצבעות רגילות יש טפח.

³⁸ שוב העירו שאם לובש שתי חולצות, כיון ששניהם אותו הבגד ממש, הרי זה חסר בחשיבות בגד, עיין שו"ע סימן ש"א סל"ו ובהו"ס שבת ס"ה ב', ולכן עדיף שבשעת הקריעה ילבש רק הישנה.

יפשטנה קודם הראיה ועל כל פנים בזמן הקריעה, כי חייבים לקרוע את הבגד העליון שניכר לכל, ולא מתחת הבגדים, וראוי להמתין ולהשאר מעט (כמה דקות) עם הבגד הקרוע.

והמדקדקים מחמירים כהרמב"ם וכמו שסתם בשולחן ערוך שצריך לקרוע כל בגדיו עד שמגלה את לבו, לובשים החולצה הישנה מלמטה ועליה את החולצה הטובה, וכשמגיעים למקום קרוב לירושלים מורידים הבגדים העליונים ונשארים עם החולצה הישנה, או שמראש לובשים רק הישנה עד זמן הקריעה, וכשרואים את הכותל או מקום המקדש (או כיפת הזהב שמראה גם כן על החורבן) קורעים, ולאחר הקריעה יכול ללבוש על החולצה הקרועה את שאר הבגדים, או לפשוט החולצה הקרועה, - כאשר הדבר מתאפשר, ואם שכח להוריד הבגדים העליונים קודם שראה מקום המקדש, יפשטם קודם הקריעה ויקרע רק החולצה התחתונה.

צורת הקריעה

שיעור הקריעה הוא 'טפח' בבגד העליון שלובש בזמן הקריעה, דהיינו שיקרע טפח משפת הבגד, לארכו, ובאמת מעיקר הדין אפשר להקל לעשות קרע שנראה כסדק בלבד, דהיינו לקחת סכין או מספרים לעשות חתך באמצע החולצה מלפנים, בכל מקום שהוא (מהצואר עד הטבור), בין בצד שמאל בין בצד ימין, באורך 'טפח' מלמעלה למטה, ובזה יוצאים ידי חובה, ובאופן זה כמעט אין ניכרת הקריעה, וכן סתם המחבר בדיני קריעה³⁹, וכן דעת רוב הפוסקים, אבל הרמ"א כתב שנוהגין לקרוע משפת הבגד.

אבל המדקדקים נוהגים כהרמב"ם וכמו שסתם בשולחן ערוך⁴⁰, ולפי זה יש כמה דינים נוספים:

א. לא מספיק סדק באמצע הבגד רק צריך שיתחיל הקרע בשפת הבגד, כדי שיהא ניכר שהבגד חתוך לשנים.

³⁹ א"ה, לענין שאר קרובים, עיין מה שיתבאר בזה להלן.

⁴⁰ באו"ח, ועיין מה שכתבנו לעיל דביו"ד הביא שתי דיעות.

ב. וכן צריך לקרוע דוקא ביד ולא בכלי.

ג. צריך שיגיע הקרע עד כנגד הלב, ולכן נוהגים לחתוך החולצה בצד שמאל לרוחב עם מספרים או סכין, ונכנסים לפחות שלש אצבעות⁴¹, ויותר נכון להמשיך הקרע לרוחב עד כנגד לבו, ואחר כך קורעים את הבגד ביד מלמעלה למטה לאורך טפח, (כל זה רק לדעת הרמב"ם הנ"ל והשו"ע שם).

קריעה בעמידה מעכבת, לכל הדיעות⁴².

קריעה על ירושלים

כיון שרואה ירושלים והמקדש בבת אחת די לו בקריעה אחת טפח אחד על שניהם, ורשאי לכתחילה לעשות כן, אבל אם ראה ירושלים תחלה וקרע, ואחר כך המקדש צריך לחזור ולקרוע על המקדש, קרע נוסף, ראה המקדש מהר הזיתים ולא ראה את העיר ירושלים, כשרואה את ירושלים מוסיף עוד משהו על הקרע הראשון של המקדש.

כשנכנסים לירושלים ועדיין לא ראו המקדש חייב לקרוע על ירושלים מיד, ואחר כך על המקדש, אבל אם נתעכב ולא קרע והגיע לכותל די לו בקריעה אחת על שניהם, ולפי מה שמצוי שמגיע ברכב ואינו יכול לקרוע ולא לעצור, יכול לסמוך שכיון שמגיע לכותל המערבי מיד, הרי זה כעומד עדיין בשעת 'חימום' של צער על ירושלים, ויקרע קריעה אחת על שניהם⁴³, ויש מדקדקים לעצום עיניים, עד שמגיע לכותל כדי שיראה שניהם כאחת.

⁴¹ כדי שיקרע בשיעור בגד, שפחות מזה אין כאן בגד קרוע, אלא שנקרע ממנו מעט, (ח"ב הלכות קריעה סק"ה).

⁴² ולכן במציאות אי אפשר לקרוע במכונית.

ניתן גם לקיים המצוה שלא בפרהסיא לעיני הכל, אפשר לקרוע באחד הפינות שאין שם עוברים ושבים, ואף על פי שכבר ראה את הכותל יכול ללכת למקום נוח לקרוע, יש גם אפשרות לראות את מקום המקדש מהר הצופים והר הזיתים, ולקרוע שם במקום שאין אנשים, וכן אם רואה כיפת הזהב שבנו הגוים במקום המקדש, דינו כראה המקדש חרב, שהרי ראה שאין מקדש, וכיפה זו רואים אף משכונת מאה שערים בבית גבוה, וכן ברחוב הנביאים, ובעוד מקומות.

⁴³ וקודם שיקרע יקרא שני הפסוקים כדלהלן.

מעלת הקריעה

מבואר בגמרא מועד קטן כ"ו ב' לענין קריעה על מת, שמי שיוצא בשעת הלוייה כשהוא לובש בגד שהיה קרוע מראש - להראות כאילו הוא קרע על המת הזה, הרי זה גזול את החיים ואת המתים, למדנו מזה כמה זה נקרא כבוד המת בקריעה עד שנקרא גזול את המת, ומזה יש ללמוד שגם בקורע על המקדש ועל ירושלים הרי זה מכבד את המקדש, ומראה בזה שהוא כאבל ממש, ומזה יש להתחזק בגודל מעלת המצוה הזו, וכאשר נאמר "שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיָּהּ", הרי הקורעים בגדיהם ונוהגים כאבל גמור, הם אלו שנאמר עליהם 'כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיָּהּ', ובפרט כשרבים מבטלים מצוה זו, הרי גדול שכרם מאוד, ועליהם יתקיים בקרוב הכתוב 'שִׁישׁוּ אֶתָּה מְשׁוֹשׁ'.

עד הנה כתבנו הדברים באופן כללי, ומן הראוי לסדר הדינים המעשיים בענין הקריעה לתועלת.

דיני קריעה

מקומות שיש לקרוע על ראייתו

א. הרואה ערי יהודה בחורבנו, אומר "עָרִי קָדְשְׁךָ הָיוּ מְדָבָר" וקורע.

ב. למעשה אין הדבר ברור איזה עיירות נקראות ערי יהודה, ובשערי תשובה הביא שהמנהג שלא קורעים על חברון ודחה דבריהם [ויש מקום ליישב את המנהג, עיין להלן במקורי הדברים דלהלן] וכן כשבאים לקבר רחל בודאי רואים את בית לחם וראוי לקרוע, אלא שאם מגיע באותו היום גם לירושלים יכול להקל ולקרוע על שניהם יחד, ולמעשה לא ראינו לרבותינו שקרעו על סביבות ירושלים העתיקה, מפני שאין ידיעה ברורה בדבר, ומכל מקום לענין לכתחילה אין ראוי להכניס עצמו בספק הזה שהוא קרוב יותר לחיוב, אלא אם כן עתיד לקרוע גם על ירושלים באותו היום, ויכוין גם על ערי יהודה שראה באותו היום, ועיין להלן במקורי הדינים.

ג. הרואה ירושלים בחורבנה, אומר "צִיּוֹן מְדַבֵּר הִתָּה יְרוּשָׁלַיִם שְׁמָמָה" וקורע.

ד. גבולות ירושלים אינם ידועות, וקורעין רק על רֵאִית הַחוּמָה וממנה ולפנים, [אף על פי שבודאי ירושלים היתה רחבה הרבה יותר לכוון צפון ומערב], ואפילו על ראיית המקום שסמוך לחומה שדרין שם הגוים, אין רגילין לקרוע, דכל ספק האם מחוייבים בקריעה הדין הוא שספק דרבנן לקולא, אבל מכל מקום אין ראוי להכניס עצמו למצב של ספק.

ה. הרואה מקום המקדש בחורבנו אומר "בֵּית קֶדְשֵׁנוּ וְתַפְאֲרֵתֵנוּ אֲשֶׁר הִלּוּדָה אֲבֹתֵינוּ הָיָה לְשִׁרְפֹת אֵשׁ וְכָל מַתְמַדֵּינוּ הָיָה לְחִרְבָּה" וקורע.

ו. כל הפסוקים הנ"ל שנאמרים בשעת הקריעה הם מפורשים בגמרא, ומכל מקום אין זה מעכב, שעיקר האמירה היא כדי שיהא ניכר על מה הוא קורע.

ז. הרואה כותל המערבי והוא הדין הרואה מן הצד בכותל הדרומי, וכן מכל כיוון שרואה שאין מקדש, קורע, וכן אם רואה את הכיפה שִׁבְנוּ הגוים חשיב שרואה החורבן.

ח. מי שרואה רק האויר שמעל מקום המקדש בלי שום דבר מוחשי, אלא שיודע לפי החשבון שזהו אויר מקום מקדש, צ"ע אם חשיבא ראייה, מיהו אם מכיר מצד מה שבנוי מסביב שזהו מקום המקדש - יכול לקרוע, ועיין להלן במקורי הדינים.

כמה פרטי דינים

א. בכל מקום שרואה את מקום המקדש, אפילו ממרחק, חייב לקרוע, אבל לדעת הבית יוסף אין לקרוע אלא במרחק שמהר הצופים להר הבית, וראיה ממרחק גדול יותר מזה לא נחשבת 'ראיה', ויש להזהר בזה לכתחלה לקרוע בסמוך למקום המקדש במרחק כזה, ועיין משנה ברורה שיש חולקים בזה.

ב. העומד בתוך ירושלים ועוצם עיניו אינו יכול לקרוע כיון שלא ראה את מקום החורבן, אבל ודאי איננו מעשה ראוי וחייב לפתוח עיניו ולראות ולקרוע,

ובמשנה ברורה משמע שבמצב כזה כשעוצם עיניו חייב לקרוע, ועיין להלן במקורי הדינים.

קרע קריעה אחת ורואה מקום נוסף

ג. אם ראה תחלה את ערי יהודה וקרע, ואחר כך רואה את ירושלים חוזר וקורע טפח, ועיין להלן במקורי הדינים.

ד. ראה אחת מערי יהודה וקרע, ואחר כך רואה עוד ערי יהודה אחרות אינו קורע על האחרות.

ה. ראה ירושלים וקרע, אינו קורע כלל על ראיית שאר ערי יהודה לאחר מכן.

ו. ראה ירושלים תחלה וקרע, ואחר כך ראה מקום המקדש, צריך לקרוע קריעה נוספת בפני עצמה, ולא מועיל שימשיך עוד טפח באותו קרע, אלא מרחיק ג' אצבעות בבגד וקורע טפח נוסף, ועיין להלן במקורי הדינים.

ז. ראה את מקום המקדש תחלה וקרע, ואחר כך ראה את ירושלים, מוסיף על הקרע הראשון 'כל שהוא', והוא הדין מי שראה מקום המקדש וקרע ואחר כך ראה ערי יהודה ולא ראה ירושלים, אבל אם הוסיף על ירושלים כל שהוא, ואחר כך רואה ערי יהודה אינו צריך להוסיף לערי יהודה.

ח. ראה את ירושלים ולא קרע עד שהגיע לראות את מקום המקדש, קורע טפח אחד על שניהם ודי בכך.

בדיני הקריעה

א. כל הקריעות חייבין לקרוע מעומד, ואם קרע מיושב חייב לחזור ולקרוע מעומד.

ב. הבגד שקרעוהו על המקדש וירושלים וערי יהודה אסור לחזור ולתפרו תפירה מושלמת, אבל יכול לתפור תפירה גרועה למחרת.

ג. הבגד שלובשים לקריעה צריך להיות במצב שבשעת הדחק הוא ראוי ללבישה, אבל אין ראוי לקרוע חולצה שמתבייש ללובשה כשהוא בין אנשים, מפני שהיא מקומטת וכיוצא בזה.⁴⁴

ד. שיעור הקריעה הוא כ - 10 ס"מ לשיעור חזון איש, הקרע צריך להיות טפח לאורך הבגד מלמעלה למטה, ולא לרוחב הבגד, כי יש פוסקים שלרוחב הבגד (מצד ימין לשמאל או משמאל לימין) לא נחשב קריעה, [בשעת הדחק יש לסמוך שגם קרע לרוחב שפיר דמי, בפרט בבגד פתוח שנסגר בכפתורים והתחיל במקום הפתוח], ועיין להלן שמעיקר הדין יוצאים ידי חובה בין בקרע בשמאל בין בימין, אבל המדקדקים כהרמב"ם צריכים לקרוע בצד שמאל עד שמגלה את לבו.

ה. בגד שנסגר באמצע על ידי כפתורים, יש אפשרות להתחיל הקרע במקום הפתח שבאמצע הבגד [מקום הכפתורים], ויכנס על ידי סכין או מספרים לצד (שמאל) $7\frac{1}{2}$ ס"מ ואחר כך יקרע טפח מלמעלה למטה, וכן נוהגין.

ו. בגד שכולו סגור מלפנים בלי כפתורים, יש להתחיל הקרע מבית הצוואר ולהמשיך טפח מלמעלה למטה, ועי' להלן דין ט'.

ז. וכן בגד שנסגר באמצע על ידי כפתורים, יש גם כן אפשרות לעשות הקרע למעלה בבית הצוואר מלמעלה למטה כמו בבגד סגור, ולא יקרע סמוך למקום הפתוח שבבגד, אלא ירחיק מהאמצע לצד שלש אצבעות, שהוא כ $7\frac{1}{2}$ ס"מ, ואחר כך יעשה חתך כ - 10 ס"מ לכוון מטה.⁴⁵

ח. קריעה בבגד העליון מעכבת, אבל מעיל גשם אין צריך לקרוע, ועדיף לפשוטו בשעת הקריעה, ועל כל פנים להבחין שהמעיל לא יסתיר את החולצה לגמרי, דכיון שמכוסה הרי זה חסר בקריעת בגד העליון.

⁴⁴ והנה מי שלובש חולצה ישנה על גבי החולצה שלו, יש יותר לחוש כשהעליונה אינה ראויה ללבישה, דניכר שקורע את מה שאינו בגדו, וגם כשלובש רק חולצה ישנה מתחת חליפתו, הרי הוא מסתיר אותה בחליפתו, ואף כשלובשה בפני עצמה ראוי שהחולצה שקורע אותה תהא נקייה ולא מקומטת, באופן שיחשב שקורע את לבושו מעליו, שזוהי מהות המצוה לבזות את עצמו שאינו ראוי לכבוד של בגדים, ואין המטרה רק להשחית בגדים בלבד.

⁴⁵ מי שקשה לו לשער, יכול להניח את ידו, ולסמוך שבחמש אצבעות רגילות יש טפח.

ט. בשעת הדחק שאין לו בגד להחליף אחר כך, יכול לעשות קרע טפח בסכין באמצע החולצה שנראה כסדק בעלמא, ויוצא ידי חובתו, שכן דעת רוב הפוסקים דסגי בזה.

החילוקים בדיני הקריעה באבילות שונות – ודין קריעה על החורבן

יש כמה חילוקי דינים בין קריעה על אביו ואמו לבין קריעה על שאר קרובים, ובקריעה על ערי יהודה וירושלים ומקדש דעת הרמב"ם שדינם כאביו ואמו, ודעת רוב הראשונים שדינם כשאר קרובים.

אלו הם החילוקים:

א. על הקרובים קורע טפח **בבגד העליון** בלבד, ויכול לקרוע בימין של הבגד כיון שאין צריך לגלות את לבו, על אביו ואמו קורע **מצד שמאל**, וקורע **כל הבגדים** שעליו, מלבד הבגד הסמוך לבשר⁴⁶.

ב. על הקרובים קורע **טפח בלבד**⁴⁷, אם התחיל מבית הצואר עושה חתך אחד מלמעלה למטה, ואם מתחיל מן הצד במקום הלולאות שסוגרים באמצע קורע מהשפה לצד שלש אצבעות⁴⁸, ואחר כך יורד וקורע טפח מלמעלה למטה, ועל אביו ואמו צריך לקרוע בצד **שמאל בעומק עד שמגיע ללבו ומגלה את לבו**, ולכן אם מתחיל מבית הצואר חותך ויורד עד לבו כל הבגדים, ואם מתחיל מן הצד, חותך הצד מימין לשמאל עד לבו, ואחר כך קורע טפח מלמעלה למטה.

⁴⁶ והטעם משום שהוא בגד המיועד לזיעה, ובגד שכזה אינו בגד שלובשים לכבוד, ולענין טלית קטן עיין להלן.

⁴⁷ א"ה, ואף אם אינו מגיע עד כנגד ליבו.

⁴⁸ א"ה, כמו שנתבאר לעיל שצריך שיהא שיעור בגד.

ג. על הקרובים קורע בכלי, ועל אביו ואמו ביד, ונוהגין להקל להתחיל בכלי, ואחר כך להמשיך טפח מלמעלה למטה ביד.

ד. על הקרובים אין צריך להתחיל הקרע משפת הבגד, אלא יכול לעשות חתך באמצע הבגד טפח מלמעלה למטה, ועל אביו ואמו צריך להתחיל הקרע מהשפה כדי שִׁיִּפְתַּח לשנים על ידי הקרע, מיהו כתב הרמ"א שנוהגין גם בשאר קרובים לקרוע מן השפה.

לענין דאיית מקום מקדשו:

א. העיקר שדינו כשאר קרובים, והמחבר ביורה דעה בדין קריעה על רבו הביא שתי הדעות ובאורח חיים בדין המקדש סתם כהרמב"ם שדינו כאביו ואמו, [אבל הטור שסתם באורח חיים חזר בו ביורה דעה בדין רבו שאין צריך כל בגדיו, ומבואר דמקדש ורבו שוין], ולכן המדקדקים נוהגין כהרמב"ם, אבל יש מקום להקל בדרבנן כדעת רוב הראשונים.

ב. ולנשים הורה הרב זללה"ה לקרוע רק בבגד העליון טפח, שאין להחמיר במקום צניעות.

ג. היה לבוש בכמה בגדים וראה מקום מקדש יכול לפשוט בגד העליון ולקרוע החולצה בלבד, ויוצא בזה גם לדעת הרמב"ם דבעינן כל בגדיו, כיון שבשעת קריעה הרי קרע כל מה שעליו עד שמגלה את לבו.

ד. וכן לכולי עלמא אם שכח ללבוש החולצה שרוצה לקרעה יכול ליכנס לחזר להחליף במקום צנוע ולצאת ולקרוע מיד, דאכתי שעת חימום הוא.

ה. אין צריך לקרוע הטלית קטן.

הדואה מקום המקדש ולא קרע, אם קודע אחד כך

א. הרואה מקום מקדש בשבת, אפי' סמוך לשקיעת החמה אינו קורע במוצאי שבת.

ב. אבל אם ראה בחול ולא קרע חייב לקרוע עד שקיעת החמה, אבל למחר אין צריך לקרוע, ובאותו לילה קודם שהלך לישון צ"ע כיון שעבר שעת חימום, אבל אם ראה סמוך לשקיעת החמה ראוי לקרוע כל שעת חימום אפילו לאחר צאת הכוכבים.

ג. ואם ראה בלילה צריך לקרוע עד שהולך לישון, ועל כל פנים בשעת חימום ודאי חייב.

ד. אם ראה ולא קרע ועבר יומו אינו חוזר וקרוע גם אם חוזר ורואה את מקום המקדש, עד לאחר שלשים יום.

רואה המקדש בחול המועד

בחול המועד המנהג שאין קורעים, ואפשר להקל לקיים המנהג ולעלות לירושלים אף על פי שנפטר מקריעה, ויש מהמקדקים שמשתדלין לראות קודם החג, (ויש שואלין בגד מאחר, אבל ההקנאה שמקנה את שלו לשעתו אינה אמיתית).

מיהו ללכת בשבת בשאר ימות השנה כדי לחסוך את החיוב לקרוע, דומה להערמה להפטר מן המצוה, ואינו ראוי.

אימתי חוזר וקורע כשרואה שוב

א. אם עבר בין ראה לראיה שלשים יום חוזר וקורע, אַכָּל תוך שלשים יום פטור, כיצד ראה ביום א' וחזר וראה לאחר ארבעה שבועות ביום ב' אינו קורע.

ב. ראה ביום ג' העיקר שצריך לקרוע, ויש מקילים גם ביום ג' עד יום ד', ולכתחלה אין לסמוך ע"ז, ובדיעבד אם ראה, המיקל יש לו על מי לסמוך, והמחמיר תע"ב.

ג. היום הולך אחר הלילה בין לראיה בין לקריעה.

מקורי הדינים לדיני קריעה

מקומות שיש לקרוע על ראיותן

א. הרואה ערי יהודה בחורבן – שו"ע או"ח תקס"א ס"א.

ב. למעשה אין הדבר ברור איזה עיירות נקראות ערי יהודה – מה שנתייחדו ערי יהודה עיין ב"ח והובא במ"ב, ועיין לבוש ופאת השלחן ס"ג סק"א ועיין לשון הרמב"ן בתורת האדם, והובא במ"מ "שאם קרע על ירושלים תחלה אינו קורע על שאר ערי יהודה שכבר קרע לקדושה שבכולן", ואולי לא דוקא. - ויש הרבה להסתפק מה נכלל בכלל ערי יהודה, ונתבאר במקום אחר באורך, ונזכיר כאן כמה מקורות לנידון בקצרה עיין סנהדרין י"א ב' אלא ביהודה... אם עיברה בגליל אינה מעוברת כו', לשכנו תדרשו ובאת שמה, כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום, ועיין רמב"ם הלכות קידוש החודש פ"ד ה"ב ורמ"ה סנהדרין שם. ועיין קרא דירמיה נאָת עָרֵי יְהוּדָה אֶתְּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב" ומה שלמדו מזה שבת קמ"ה ב'. - ומאידך מקור הדין של קריעה על ערי יהודה למדוהו מו"ק כ"ו א' מדכתיב ויבאו אנשים משכם משילו ומשומרון שמונים איש ... ולבונה בידם להביא בית ד', וכן לישנא דקרא בכל דוכתא בערי יהודה ובחוצות ירושלים, [ומהני קראי מוכח שאין הכונה מפני שבבית שני עלו רק שבט יהודה, דהא בבית ראשון קיימינן, ומהתם ילפינן]. ועיין ברכ"י בשם בעל חסד לאברהם שהמנהג שאין קורעין על חברון, וסיים שאין לסמוך על טעם זה, והובא בשע"ת שם. מיהו אין הכרע לכל זה דאיכא למימר שכל נחלת יהודה בכלל, אבל אכתי לכיש ומרישה ועוקה נקראין בפסוקים ערי יהודה, אע"פ שאינם קרובות לירושלים יותר מחברון, ומצירין אותן רחוקים למערב טפי מחברון. - ולעז שקדושת ערי יהודה כוללת כל מה שבכלל יהודה ואף מה שרחוק מירושלים, ולאפוקי גליל, ולפ"ז יתכן שהבאים ממרכז הארץ כגון מבני ברק אולי אין להם לקרוע משום שגם בני ברק בכלל יהודה, ואין כאן ראיה חדשה של ערי יהודה. - ולהאמור לא הוכרע בדיני ד"ז אם ערי יהודה רק הקרובים לירושלים או כל ערי יהודה ממש, [ויתכן שדי בזה לקיים המנהג לענין חברון כעדות הגדולים דספיקא דרבנן לקולא], דאכתי הרי לא שמענו שיחששו על באר שבע וכל הערים משם עד ירושלים שהם ערי יהודה ואף שחלק ניתן לשמעון, הרי בבית שני היו רק שבט יהודה ומבואר נחמיה פרק י"א דגם בבית שני ישבו בבאר שבע.

ג. הרואה ירושלים בחורבנה - תקס"א ס"ד.

ה. הרואה מקום המקדש בחורבנו - שם ובמקום שנדפס הללוך "בו" אבותינו, הוא טעות הדפוס, שבפסוק כתוב בלי תיבת בו.

ו. כל הפסוקים - מו"ק כ"ו א'.

ומכל מקום אין זה מעכב, - כ"ג פשוט, ואם נזכר לאחר הקריעה מיד בסמוך עדיין יכול לומר הפסוקים, אבל אחר כך אין צריך לומר כלום.

ז. וכן אם רואה את הכיפה שבנו הגוים חשיב שרואה החורבן. - עין בב"ח סי' תקס"א, וכ"מ בפאת השלחן, - והטעם ביאר מו"ר זללה"ה משום שרואה שאינו בנוי.

ח. מי שרואה רק האויר שמעל מקום המקדש בלי שום דבר מוחשי, - ועיין במ"ב סימן תקס"א סק"ז בשם הא"ר. - שוב שמענו בשם מו"ר זללה"ה דכל שרואה השטח שמעל מקום המקדש שאין שם בנין גבוה, חשיב שרואה החורבן, מיהו זה נאמר רק בדיעבד שלא יצטרך לקרוע שוב בתוך שלשים, - וצ"ע בגדר הדברים, שהרי מבואר שאת המקדש רואים מצופים, ולכאורה הביהמ"ק שהיה גבוה מאה אמה היה נראה מרחוק יותר, ולכן נראה דמיירי כשרואה היטב את המקום וסביבו, אלא שאינו רואה את הקרקע.

כמה פרטי דינים

א. ויש להזהר בזה לכתחלה לקרוע בסמוך - מ"ב תקס"א סק"ז.

ב. העומד בתוך ירושלים ועוצם עיניו ... אבל ודאי איננו מעשה ראוי וחייב לפתוח עיניו ולראות ולקרוע, - כן שמענו ממו"ר זללה"ה, ושו"ר בחו"ב קידושין ל"ג א' שכתב שבתוך ירושלים אפשר שחייב לקרוע, אפילו אם לא ראה עי"ש הטעם, ועי"ש במה שהקשה על דברי המשנה ברורה שכתב שגם כשעומד בצופים חייב לקרוע אף על פי שלא ראה.

קרע קדיעה אחת ורואה מקום נוסף

ג. אם ראה תחלה את ערי יהודה וקרע, ואחר כך רואה את ירושלים חוזר וקרע טפה, - תקס"א ס"ג, ואפשר שיכול להמשיך טפה נוסף בקרע הראשון רק צריך שישאר בבגד טפה למעלה מטיבורו,

ד. ראה אחת מערי יהודה וקרע, ואחר כך רואה עוד ערי יהודה אחרות אינו קורע על האחרות - ראה אחת מערי יהודה וקרע, - חו"ב שלהי מו"ק הלכות קריעה ס"ק מ"ט, ועיין מ"ב ס"ק י"א שכתב שצריך תוספת, מיהו ע"י בחו"ב שם שמפורש בראשונים שא"צ תוספת.

ה. ראה ירושלים וקרע, אינו קורע כלל על ראיית שאר ערי יהודה - שו"ע ס"ג.

ו. ראה ירושלים תחלה וקרע, ואחר כך ראה מקום המקדש, מרחיק ג' אצבעות - מ"ב סק"ח. - בביאור הרחקת שלש אצבעות, אם נכנס משפת הבגד לצד שמאל שלש אצבעות לרוחב, דהיינו כ - 7½ ס"מ וקרע לאורך, ימשיך ממקום הקרע לרוחב עוד שלש אצבעות ויקרע שוב טפח לאורך, ויכול גם להתחיל משפת הבגד קרע חדש, מתחת הקרע הראשון, - וירחיק שלש אצבעות למטה מסוף הקרע של הטפח הראשון, ובה צריך זהירות שישאר טפח מהמקום שמתחיל לקרוע עד הטבור, שלמטה מן הטבור כבר לא נחשב מקום קריעה.

ז. ראה את מקום המקדש תחלה וקרע, ואחר כך ראה את ירושלים, - שו"ע ס"ב. - אם ראה מקום המקדש מצד מזרח ולא ראה את ירושלים, וקרע, ואחר כך רואה את ירושלים ואינו יכול להוסיף על הקרע הראשון, כגון שהגיע עד הטבור או שהחליף הבגד, קורע טפח חדש על ירושלים, - דבאמת יש חיוב גמור בפני עצמו, לקרוע על ירושלים בפני עצמה, אלא שיוצא ידי חובתו בכך בתוספת שמצטרף עם הקרע הראשון.

והוא הדין מי שראה מקום המקדש וקרע ואחר כך ראה ערי יהודה ולא ראה ירושלים - כ"נ.

בדיני הקריעה

א. כל הקריעות חייבין לקרוע מעומד - שו"ע יו"ד סי' ש"מ ס"א וברמ"א שם.

ואם קרע מיושב חייב לחזור ולקרוע מעומד - כ"מ בגמרא.

ב. הבגד שקרעוהו כו' - או"ח תקס"א ס"ג.

ג. שבשעת הדחק הוא ראוי ללבישה - כן שמענו ממור"ר זללה"ה. - ויש כאן מקום לבאר שעיקר מצות קריעה היא להראות צערו והשפלת כבודו, שבגדי האדם הם כבודו, ובה מותר האדם מן הבהמה, והקורע בגדיו מבטא צערו וביזוי עצמו שאינו ראוי לכבוד של בגדים, כמו שמצינו ביהושע וכלב שקרעו בגדיהם בזמן המרגלים על החירוף שהיה בדבריהם, וכן השומע מחרף ומגדף חייב לקרוע, ובעוד מקומות מציאנו שקריעת בגדים מראה גודל הצער, וכאשר האדם קורע בגד בזוי שאינו

מרגיש שהוא בגדו כלל, הרי זה חסר בעיקר מהות המצוה, ולכן ראוי שלפחות בחלק המעשי יהא הבגד ראוי להחשב לבושו בשעה שקורעו מעליו.

ד. שיעור הקריעה הוא כ - 10 ס"מ לשיעור חזון איש - המדויק הוא 9.6 ס"מ.

לאורך הבגד כו' - חכמ"א קנ"ב ס"ב, והובא בפ"ת יו"ד ש"מ סק"ג.

בשעת הדחק כו' - עיין חו"ב מו"ק ליו"ד סי' ש"מ סק"ו.

ה. בגד שנסגר באמצע על ידי כפתורים כו', - שלש אצבעות: $7\frac{1}{2}$ ס"מ לשיעור חזו"א.

יש אפשרות להתחיל הקרע במקום הפתח שבאמצע הבגד - ס"ה ו' ז' עיין בספר כנפי יונה פ"ד אות ה' במקורות, ועיין חו"ב סק"ה.

ח. קריעה בבגד העליון מעכבת, - שו"ע יו"ד סי' ש"מ ס"א, ולענין עיכובא עיין גליון הגרע"א שם, וחו"ב שם סק"כ.

אבל מעיל גשם אין צריך לקרוע, - שם ס"י ובש"ד סק"כ.

ועל כל פנים שהמעיל לא יסתיר את החולצה לגמרי, - עיין חו"ב סק"ה.

ט. שכן דעת רוב הפוסקים דסגי בזה. - עיין להלן שכן דעת רוב הראשונים.

החילוקים בדיני הקריעה באבילות שונות - ודין קריעה על החורבן

ודעת רוב הראשונים שדינם כשאר קרובים. - הראב"ד רמב"ן רא"ש מ"מ ריטב"א ורי"ו, הובאו בטור ובב"י ושו"ע יו"ד סימן ש"מ ס"ח, וסימן רמ"ב סק"ה.

אלו הם החילוקים:

א. על אביו ואמו קורע מצד שמאל, - שו"ע יו"ד שם ס"ט וס"י, ועיין ש"ך ס"ק י"ט וט"ז סק"ו וכ"ה בב"ח ו' ו' חכמ"א שבשאר קרובים המנהג לקרוע מצד ימין, ומן הדין ה"ה שקורעין מצד שמאל, וכאן אין מנהג לקרוע בימין.

ב. ואחר כך יורד וקורע טפח מלמעלה למטה, - שם ס"ט.

ג. ועל אביו ואמו ביד, - שם ס"ד.

ד. מיהו כתב הרמ"א שנהגין גם בשאר קרובים לקרוע מן השפה. - יו"ד סימן ש"מ ס"ב.

יכול ליכנס לחדר להחליף במקום צנוע ולצאת ולקרוע מיד, דאכתי שעת חימום הוא, – סימן ש"מ ס"ט בגליון מהרש"א בשם כנה"ג, והוא מתשו' מהרי"ל סי' קצ"ח, ועיי' בזה בחו"ב סק"א.

אין צריך לקרוע הטלית קטן. – עיין חו"ב ס"ק כ"ב שבאביו ואמו החזו"א מסתפק, ומסתברא לחיוב ע"ש, ועיין דינים והנהגות ממרן החזו"א או"ח פי"ט אות ט"ו שבבואו לכותל פשוט הט"ק ולבש ט"ג לצאת ידי הספק, אבל מעיקר הדין כאן יש להקל, כיון דעיקר ההלכה דסוגי בבגד אחד טפח.

הרואה מקום המקדש ולא קרע, אם קודע אחד כך

הרואה מקום מקדש בשבת, – אינו קורע במוצאי שבת. – פ"ת ש"מ סק"ג, והכרעת החו"ב ס"ק י"א.

אבל אם ראה סמוך לשקיעת החמה ראוי לקרוע כל שעת חימום אפילו לאחר צאת הכוכבים. – ועיין חו"ב ס"ק י"א.

רואה המקדש בחול המועד

בחול המועד המנהג שאין קורעים, – עיין חו"ב ס"ק מ"ד להחמיר.

ואפשר להקל לקיים המנהג – כך שמענו ממו"ר זללה"ה.

אימתי חוזר וקודע כשרואה שוב

אם עבר בין ראייה לראיה שלשים יום חוזר וקורע, אבל תוך שלשים יום פטור, – תקס"א ס"ה.

ובדיעבד אם ראה, – והמחמיר תע"ב. – במ"ב סי' רי"ח בשעה"צ הביא שהמ"א נסתפק בזה לענין ברכות וספק ברכות להקל, ובא"ר שם נתבאר שאין לזה מקור להקל, ושכונת הלבוש לאפוקי יום ב'.
 היום הולך אחר הלילה בין לראיה בין לקריעה. – הא דהיום הולך אחר הלילה דבר פשוט הוא בכל התורה, וכן בנוזר ואבילות ונפל שהזכרו שלושים יום מבואר שהיום הולך אחר הלילה, ושמועה רחוקה בשבת מתבטלת במוצ"ש, וגם כאן הדבר פשוט שמי שראה מקום המקדש בליל שני אין מונין לו מיום ראשון, ואף אם יש סברא של אותו היום שנמשך גם בלילה עד שהולך לישון, [כמו שנסתפק בחו"ב ס"ק י"א לענין העומד ביציאת נשמה ביום שנמשך זמן החימום עד שהולך לישון, ומסיק שם

לדינא לענין שבת כדעת האחרונים שאינו קורע, ולענין חול נסתפק דוקא קודם הקבורה], מ"מ כ"ז
שייך דוקא באותו היום, שבמנהגו של עולם בחיי האדם היום נמשך מקימה עד שכיבה ולכן גם שעת
חימום נמשכת, אבל לאחר שלושים יום אין לזה מקום, אלא פשוט שדינו ככל התורה, וכמו שפשוט
לקולא ברואה בלילה, ה"ה לחומרא בראה ביום, וכן הראשונים הזכירו דתוך שלושים יום אינו מברך
ברכת הרואה ואינו קורע, ופשוט דמשנגמר היום לא נקרא תוך שלושים יום, ולגודל הפשיטות לא
היה צריך לפרש בזה, דודאי לא יתכן לומר שהיה פשוט שכאן שונה מכל התורה.

ו. פתאום יבא

אחרי ויכות ארוך בין רבי אליעזר ורבי יהושע סנהדרין צ"ח א' אם ישראל יגאלו בלא תשובה, הגיעו למסקנה מהפסוק בדניאל שכתוב "וַיִּרְם יְמִינוֹ וַיִּשְׁמְאֵלוּ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחַי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד וּגו'", שהגאולה מובטחת בשבועה בלי שום תנאי.

והנה המשיח יגיע פתאום כמו שכתוב במלאכי "וּפְתָאֵם יָבוֹא אֶל הַיְכָלוֹ הָאֵדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים, וּמִלְאֵה הַכְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם תַּפְצִים הִנֵּה בָּא, אָמַר ד' צֶבֶךְ – אוֹת", וכבר ראינו ונוכחנו איך שפעמי משיח מתקרבים בהסתר פנים.

ואמרו חז"ל סנהדרין צ"ח א' אמר רבי יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר - חכה לו, שנאמר בישעיהו כי יבוא כְּנֶהֱרָ צָר רוּחַ ד' נִסְסָה בּוֹ", וסמך ליה "וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבִי פֹשֵׁעַ בִּינְעֻקֵּב נָאֵם ד'".

ואחי הגרי"א שליט"א הביא מפרקי היכלות ל"ז ה', שהדור שיהיו בבואו של המשיח יאמרו שלא יתכן שהמשיח יבא והעולם כמנהגו נוהג, "... מִפְּנֵי שִׁישְׂרָאֵל שְׂבָאוֹתוֹ הַדּוֹר אוֹמְרִים אֲפֶשֶׁר עוֹלָם כִּמְנַהֲגוֹ נוֹהֵג וְיֵשׁ גְּאוּלָּה בְּשָׁנָה זוֹ, וְהֵם אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁפְּתָאוּם יָבוֹא וכו'".

החפץ חיים היה דופק על השולחן והיה מזכיר את הנבואה "וּפְתָאוּם יָבֵא", לא יהיו הכנות לפני המשיח להגיד שהוא מגיע.

וכן כתוב מהגר"ח מולאזין ז"ל שכך יהיה ביאת המשיח היינו כמו שהוא יושב בחדרו יחיד ולומד, תכנס הרבנית פתאום ותאמר "אֵי חַיִּים אַתָּה יוֹשֵׁב פֶּה וְלֹמֵד, הֲלֹא מְשִׁים בָּא, אֲזַי תִּבְהַל וַיֹּאמֶר לָהּ מִי הַגִּיד לָךְ", ותאמר לי "צֵא הַחוּצָה וּרְאֵה כִּי לֹא נִשְׁאַרוּ אֶף הַטָּף בְּעָרֶשׁ בְּעִיר, כִּי כוֹלָם יֵצְאוּ לִקְרַאת מְשִׁים", וכונתו שלא יהיו הקדמות להתכונן אלא פתאום יבא.

לא יהיו הקדמות, - אבל נותנים לנו רמזים, קורים כאן דברים שלא היו בגלותנו מעולם, דברים שלא היה ניתן שלחשוב שיקרו, ומי פתי ולא יבין שזה הזמן לתפוס.

אנו נמצאים בסוף סוף קיצו של עולם, ומי שיזכה עכשיו לעמוד בנסיונות העומדים בפנינו, ולהתגבר בתורה, זוהי לנצח נצחים, וכנגד זה הסטרא אחרא גם כן יודע שזהו סופו לפני שהולך לאבדון, ולכך משקיע את כל כוחות הטומאה שלו.

השאננות אינה מובנת בלי יצר הרע

השאננות אינה מובנת, אי אפשר להבין את הרגיעה הזו בלי יצר הרע צריך ללמוד מהיצר הרע בעצמו, כשהשטן שומע קול שופר, הוא בהיל ולא בהיל, מי יודע אולי עכשיו זה הגאולה, ובאמת כל שנה ושנה זהו דיון מחדש, זה דבר שיכול להיות מיד, וצריך להיות בקרוב, וודאי יהיה, וכמו שהרמב"ן אומר שלא מוזכר בגאולה האחרונה תנאי דוקא אם יהיה תשובה, יש הבטחה גמורה שיהיה כך, והשטן יודע שזה ודאי יהיה, וכשהוא שומע קול שופר הוא מזדעזע, כי אין לו יצר הרע.

אם יגידו לאדם שהמשיח מגיע בעוד חמש שנים, ביום פלוני ופלוגי, הוא כבר יתפוס את עצמו, אם רק חמש שנים נשאר הוא ינסה כבר לתפוס, **והרי המשיח כבר ודאי בדרך**, כמו שאמרו שהרי יש כל כך הרבה הבטחות לימות המשיח, שזה כבר חייב להיות, אין כבר למתי לחכות.

האדם אינו יכול לחשוב כשיתקרב ביאת משיח הוא יתפוס את עצמו, **אין זמן כזה**, פתאום יבא, זה דבר שיכול להיות מיד, וודאי יהיה, וצריך להיות בקרוב, ולא יהיו הכנות, כמו שרואים בנדבת המשכן שכולם רצו עד מאוד להיות שותפים, ולתקן את חטא העגל, אבל מי שהתעכב יום או יומיים הפסיד הכל, החכמה היא לתפוס את עצמו ברגע זה.

לא לדחות את ההתחזקות אף לא ליום אחד

עלינו להיות את חיי הנצח באופן מוחשי, לדעת "להרגיש" את הנצחיות שבחיים, שכל פעולה ופעולה מכריעה את מעמדנו לעולם ועד, ושהשבעים שנה הללו הם רק

שעה קלה שתעבור - כיצד שתעבור, לעומת הנצח נצחים, ושבמהירות גדולה ההזדמנות הזו נגמרת.

מצבם של בני ישראל במדבר בשעה שזכו לתרומת המשכן, ממחיש את מצבנו בימי שנותינו כאן שבעים שנה, וכמו שיתבאר:

בני ישראל עלו במהלך ארבעים ותשע יום ממדרגת עובדי עבודה זרה למדרגת נביאים שקיבלו את התורה מפי הקדוש ברוך הוא, וממרום דרגתם ברגע אחד שחיכו למשה רבינו ולא הגיע נכשלו בחטא העגל, והפסידו את מעלתם הגדולה, בני ישראל הכירו בכך שחטאו וחזרו בתשובה ונתכפר להם העוון לאחר ארבעים ימי צום, סיומם של הארבעים יום היה כאשר ביום האחרון החליטו שלא לאכול בלילה אלא להמשיך את הצום, [וזה היה ביום הכיפורים, ובזכות זה נקבע היום הזה ליום של סליחה וכפרה לדורות].

למחרת יום הכיפורים ויקהל משה את כל עדת ישראל, ובישר להם שהקדוש ברוך הוא שוב חפץ לשכון בתוכם, והכריז על ההזדמנות הגדולה להיות שותף בתרומה למשכן, שהוא קירובן של ישראל לאחר העגל, כולם רצו להיות חלק מן המשכן ולזכות ליטול חלק בהשראת השכינה⁴⁹.

לאחר יום וחצי מההכרזה על התרומה למשכן, - "ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש..." במלאכת המשכן הרי כל אחד מישראל רוצה ומשתוקק שיהא לו חלק בו, עם ישראל אחרי צום של ארבעים יום של חטא העגל זכה למחילה, ובזכות זה זוכים שוב להשראת השכינה בתוכנו,

⁴⁹ בתנא דבי אליהו זוטא פרשה ד' "ארבעים ימים האמצעיים לאחר מעשה העגל, נטל משה את האהל ויצא לו חוץ למחנה, שנאמר ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה וגו', והיו ישראל נוהגין אבילות בעצמן כל אותן הימים, עד שנתגלה מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא...

ובארבעים ימים האחרונים שעלה משה פעם שנייה להר סיני להביא תורה לעמו, גזרו ישראל יום צום יום תענית, יום האחרון שבכולם שהוא סוף ארבעים, גזרו תענית ולנו בתעניתם, כדי שלא ישלוט בהם יצר הרע, ולמחרת השכימו ועלו לפני הר סיני, הן בוכין לקראת משה, ומשה בוכה לקראתם, עד שעלתה אותה בכייה למרום, באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא עליהן, ובישרה אותן רוח הקודש בשורות טובות ונחמות, ואמר להן, בְּנֵי, נִשְׁבַּע אֲנִי בַשָּׁמַי הגדול שלי, שתהא לכם בכייה זו בכיית שמחה, ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ומחילה, לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות".

חזרו ענני הכבוד, ונצטוו לבנות משכן, והנה לאחר יומיים מכריזים שכבר מאוחר וכבר אין אפשרות להביא.

למחרת יום הכיפורים הכריזו על התרומה, ובחג הסוכות כבר חזרו ענני הכבוד⁵⁰, [ומובא מהגר"א שזהו ענין חג הסוכות שהוא זכר לענני הכבוד שחזרו ביום הזה], והנה יתכן שהיו הרבה מישראל שתכננו להביא לתרומת המשכן, אלא שהמתינו כמה ימים להתארגן, כמו שביארו חז"ל על הפסוק "ויכלא העם מהביא" שהוא מלשון בית כלא, שבהכרח נעצרו ונמנע מהם להביא, ובהתעצלות זו של יום אחד הפסידו את זכותם להיות שותפים בהקמת המשכן.

כל אחד מאיתנו מודע באופן מספיק לידיעת החיים שלנו בעולם, ומודע לכך שהתורה משפיעה על האדם – כולנו מודעים לכך שמטרתנו להיות שקועים בלימוד ומצפים ומקוים שבעתיד יהיה הכל בצורה נכונה, אבל למעשה החיים נמשכים על מסלולם, בלא שום שינוי מהותי, ויש לנו ללמוד כיצד לחיות את הדברים בצורה מוחשית. כדי שישפיעו הדברים עלינו למעשה, וכמו שהיה הרב זללה"ה אומר "בשביל מה צריך גיהנם אם אדם יראה מה שהיה יכול לעשות ולא עשה הוא לא ימצא לעצמו מקום מבושה ומצער, מה הוא בכלל יעשה בגן עדן?", והיה אומר בדרך השערה "בשביל זה נברא הגיהנם לכפר לאדם שלא תהיה לו ההרגשה הגרועה הזו".

והיה אומר שהצער הכי גדול הוא אם נכשלים באיזה איסור יותר מכל היסורים – ביאור הדברים, מלבד עצם הדבר שבאמת זהו הצער הכי גדול, הנה כשמקבל יסורים, האדם מרגיע את עצמו שזה מכפר ומתקן ומקרב, אבל מה הוא יכול לנחם את עצמו כשהוא נכשל באיסור, וככל שהאדם מרגיש קרוב להקדוש ברוך הוא ומשתדל ביותר ופתאום נכשל בחטא, אינו מוצא לעצמו מקום והוא מלא בושה,

⁵⁰ כך מובא מהגר"א בשיר השירים (א' ד') שכשעשו בני ישראל את העגל נסתלקו מהם ענני הכבוד ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן, כי למחרת יום הכיפורים ירד משה רבינו ע"ה מן ההר, והם מביאים אליו נדבה בבוקר, שני ימים הרי י"ב וי"ג תשרי, ובי"ד תשרי נטלו כל חכמי לב ממשא את הזהב, ובט"ו בו התחילו בבנין המשכן, ואז חזרו ענני הכבוד.

ותובע את עצמו ככה אתה מעריך? כך אתה משתדל?, וככל שהאדם קרוב יותר הצער הרבה יותר גדול.

נחדד לעצמנו את ענין "הנצח", שעל פי מעשיך ברגע זה אתה קובע את מעמדך לעולם ועד.

פתאים יבא – לחטוף מצוות לפני שיהיה מאוחר

כל זה היה נכון מאז ומעולם, על אחת כמה וכמה בזמנינו שאנו ממש קרובים לגאולה השלימה, ואנו יודעים שבקרוב מאוד יבא משיח צדקינו, הגאולה עומדת אחר כתלינו, ומי שיזכה לתקן את עצמו לפני התגלות מלכותו יתברך, הרי יזכה בזה לנצח נצחים, להיות במעלה גדולה יותר.

וז"ל הרב זללה"ה (ח"א פ"א מכתב כ') "וכמדומה שהימים ימי ערב יום שכולו שבת, וקרובה גאולתנו, ולב מי לא יחיל להוסיף בקדושה וטהרה באופן נמרץ לפני בוא יום... הגדול והנורא".

ובשבת קנ"ג א' אמר רבן יוחנן בן זכאי משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה, ולא קבע להם זמן, פיקחים שבהן קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך, אמרו כלום חסר לבית המלך, טיפשים שבהן הלכו למלאכתן, אמרו כלום יש סעודה בלא טורח, בפתאום ביקש המלך את עבדיו, פיקחים שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטים, והטיפשים נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין, שמח המלך לקראת פיקחים, וכעס לקראת טיפשים, אמר הללו שקישטו את עצמן לסעודה ישבו ויאכלו וישתו, הללו שלא קישטו עצמן לסעודה יעמדו ויראו, חתנו של רבי מאיר משום רבי מאיר אמר אף הן נראין כמשמשיך, אלא, אלו ואלו יושבין, הללו אוכלין, והללו רעבין, הללו שותין והללו צמאים, שנאמר כה אמר ד' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירונו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב, ע"כ.

בהתבוננות על חיי נצח, אין דקה מיותרת

חושבים שיש עוד זמן, הוא יתפוס את עצמו עוד מעט, אבל לא יתכן כזה מושג, האדם בכמה שנים האלו שהוא חי פה, הוא צריך לסדר את כל החיי נצח שלו. יש ווארט מהחפץ חיים על אדם אחד שתבעו אותו לאיזה ענין של צדקה והוא הביא הרבה קבלות שהוא כבר נתן הרבה צדקה, וטען כבר יצאתי ידי חובתי, החפץ חיים אמר לו, אם כן גם כשתגיע לעולם העליון יכניסו אותך לגן עדן, ויגידו לך כבר יצאנו ידי חובה, אתה נמצא כאן בפניה...

אם אדם היה יודע כמה הוא צריך להכין לעצמו...

בכתובות ס"ז ב' שהיה עני בשכונתו של מר עוקבא, שמר עוקבא היה רגיל לשלוח לו ארבע מאות זוז כל ערב יום הכיפורים, יום אחד שלחם לו ביד בנו, בא בנו ואמר לו שאין האדם הזה צריך למעות, אמר לו מר עוקבא – מה ראית?, אמר לו ראיתי שהם מזלפים על הרצפה יין ישן לפינוק, אמר מר עוקבא אם הוא מפונק כל כך הכפיל את הסכום של המעות ושלחם לאותו אדם, בשעת פטירתו מן העולם של מר עוקבא אמר "הביאו לי את חשבונות הצדקה שלי", ומצא שהיה כתוב בהם שנתן לצדקה שבעת אלפי דינרי סיאנקי, [דינרי סיאנקי – דינרים של שם מקום הנקרא סיאנקי], אמר "וְנוֹדָאֵי קְלִילֵי נְאוֹרָתָא רְחִיקָתָא" - צידה קלה הכינותי לדרך רחוקה שאני יוצא לה [רש"י], קם ובזבז חצי לצדקה.

דרך כזו ארוכה והצידה לדרך מעט, בן אדם צריך להשתמש בכל הזכויות שלו ובמצב שלו לחיי הנצח, ולפי היחס הזה השבעים שנה שנמצאים כאן זה "לא כלום..." אם יעשה חשבון וינצל כל רגע של כל יום בשביל הנצח שלו... זה כלום!!

להשתדל באופן נמרץ לפני בוא יום... הגדול והנורא

צרות המושכות כנהר

אנחנו נמצאים כעת בסוף הגלות בעקבתא דמשיחא, וז"ל החפץ חיים "הנה המעיין בפרק חלק ובסוף סוטה יראה שנתקיימו כמעט כל הסימנים שנאמרו שם לפני ביאת משיח צדקנו, והצרות גם כן מתרבות מיום ליום, ולפלא גדול לנו שעדיין רגלי משיחנו לא נראים, אכן באמת נראה לבאר, דזמננו זה הוא זמן חבלי לידה וכמש"כ הגר"א ז"ל דכל עת הגלות הוא בבחינת זמן הריון, ולבסוף הוא זמן חבלי לידה ולבסוף הזמן בודאי יבא וכמו שאמר אם אני המוליד ועצרתי אמר אלקיך", עכ"ל.

וראיתי מובא לשון הגר"א שכתב על דברי הזהר פרשת אחרי שהשכינה צועקת בשבעים שנים בתראין על לומדי תורה על דוחק גדול שיהיה להם, כמו שאמרו בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת וכו', רומז אל מה שאמרו דאילה בשעה שכוורת לילד מכנסת ראשה בין ברכיה וצווקת, עד שבא נחש ונושך לה ברחמה ואתפתחת ומולדת, והאילה היא השכינה, וצווקת בעת לידתה הן השבעים שנים הנ"ל, ועל ידי נשיכת החיויא לתלמידי חכמים בעניות, היא יולדת משיח, שדוחקא דתלמידי חכמים ממהר הגאולה, כמו שכתוב אגרא דכלה דוחקא, עכ"ל.

וכן אמרו שלהי כתובות דור שבן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים פרש"י הרבה משטינים ומלמדים חובה יעמדו עליהם, ואמרו שם צירוף אחר צירוף בזווי ובזווי דבזווי, והענין שכל אחד מקטרג את מי שלמעלה ממנו, וכמו שהגוים תופסים מעשה יהודי אחד ומעלילים על כל ישראל, וכן הפורקי עול על שומרי תורה ומצוות, ומהם על הת"ח ולמעלה, צירוף אחר צירוף בזווי ובזווי דבזווי.

רואים במציאות איך הכל נהיה יותר קשה בכל התחומים כי זה הסוף, אמנם גם החפץ חיים כותב שזה הסוף, אבל אין ספק שאנחנו קרובים מאד לימות המשיח, כי העולם מתקיים רק שש אלפים שנה, והבטחות רבות מאד נאמרו בספרי הנביאים על הטובה שתהיה לבני ישראל בימות המשיח, וכתוב אצל יעקב אבינו כשנולד וידו

אוחזת בעקב עשיו, וביאר הגר"א שאף על פי שעשו קיבל את העולם הזה, אבל ידו של יעקב תפסה בעקבו, שהסוף של העולם הזה יהא תפוס בידי יעקב.

מבחינת כמות השנים שנותדו

והנה בודאי יהיה מספר חשוב של שנים לקיים בהם ההבטחות הנ"ל, שאם יהיו ישראל בטובת ימות המשיח שנים מועטות אין זה קיום ההבטחה, אין ספק שאנחנו קרובים מאד מאוד לימות המשיח, כבר אי אפשר לדחות את ימות המשיח, והרי אנו מקובלים ששיתא אלפי שנים הוי עלמא, ששת ימי המעשה, כדאיתא בסנהדרין צ"ז א', העולם מתקיים רק ששת אלפים שנה, והבטחות רבות מאד נאמרו בספרי הנביאים על הטובה שתהיה לבני ישראל בימות המשיח.

וכן כתוב בפסוק שבימות המשיח, מי שמת בן מאה שנה הוא יקרא נער צעיר, וש"מ שרוב האנשים יחיו לפחות כפול מזה, וכמה זמן נותר לעולם, הרי מזמנינו עד ששת אלפים נשארו פחות ממאתים ועשרים שנים, ימי המשיח צריכים להיות איזה שהוא זמן כדי שיחול בהם משהו מימות המשיח.

וא"כ ודאי ימות המשיח קרובים מאוד, וכבר התקיימו כל ההכנות לקראת ביאת משיח צדקינו.

צריך סיעתא דשמיא לזכות לדעת איך להתיחס לצרות ולקשיים, אשר כדברי החפץ חיים שזמן סוף הגלות הוא כמו חבלי לידה, הימים נעשים יותר ויותר קשים, מי שיודע שזה כבר הסוף יותר קל לו להחזיק.

כל הזמנים שנאמרו במשך הדורות שהם הגאולה, הם אמנם זמנים שהיו מסוגלים לגאולה, אלא שמסיבות שונות לא זכו, כמבואר בזוהר, וכן מובא מהגר"א שערב שבת בחצות היום זהו מזמני הגאולה⁵¹.

⁵¹ והיה מקובל לפרש את דבריו דר"ל שכל האלף השישי הוא ערב שבת, והחמש מאות שנה הראשונים הם הלילה, ובחצי מהחמש מאות השניים זהו חצות היום, דהיינו ה' אלפים ושבע מאות וחמישים שנה, ועדיין אנו בסביבות חצות היום, קרוב לשש ומחצה, ועוד לא חלף לגמרי זמן זה.

נסיונות הדור

נסיונות הדור הם אחד הסימנים לכך שאנו נמצאים כבר בסוף העולם, היות והעולם קרב לקיצו, מתגברים כוחות הטומאה והסטרא אחרא, וכמו שאמר מרן החזו"א זללה"ה על המדינה שהיא התגברות הסטרא אחרא בסוף הגלות, [ולאפוקי מאותם שטעו שזו תחילת הגאולה], ואנו עדים לנסיונות גדולים מאוד, בהשקפה, ובדרך התורה האמיתית, ובידיעת והרגשת חובתנו ותכליתנו בעולמינו, ובענייני פרנסה, וחנוך הבנים, ובתאוות שונות. ועיין עוד בכל מה שהובא לעיל מדברי הגמרא בסנהדרין צ"ח ב', שכל מצבינו צפוי בנבואה.

וכשמתבוננים בכל זה רואים את הגאולה מתקרבת, רואים את הנסיונות והפיתויים הנוראים של הדור האחרון, כפי שהעידו חז"ל על עקבתא דמשיחא, וביותר בדורנו שהחוטא א"צ ללכת בין הגוים להתחבר אתם, ואפשר בתוך הבית לשקוע בכל הטומאות, זה מורה על התגברות הסטרא אחרא לפני שמגיע לסופו, כידוע שאמרו סוכה נ"ב א' לעתיד לבא מביאו הקדוש ברוך הוא ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים כו', והזכירו חז"ל קושי החינוך והדרך ארץ, החוצפה והעזות והעניות, כל זה מתגבר ביותר לקראת הסוף של העולם הזה, ומכאן מתחיל הנצח נצחים וזהו הזמן האחרון לתקן.

וכבר הודיעונו רבותינו בגמרא על כל זה שיהא כך בעקבתא דמשיחא.

אמנם כבר כמה וכמה דורות שיש ירידת הדורות עם סימנים של עקבתא דמשיחא, אבל עצם המציאות שעם ישראל יושב בארץ ישראל בתוך הגלות, מוכיח על ההשגחה והגאולה, שהרי כל הנבואות שנזכרו על הגאולה הם כשעם ישראל בארץ ישראל והגויים נלחמים בהם, ואמנם כל שובו של עם ישראל לארץ ישראל נעשה בהסתר פנים, אבל המתבונן רואה כאן את הפלא שבדבר, ואת ההשגחה.

מלחמת גוג ומוגוג בארץ ישראל

כשמתבוננים איך נרקמת ביאת המשיח בהסתר פנים מופלא ביותר, היות ובפסוקים מבואר שמלחמת הגוים בישראל בימות המשיח תהיה בארץ ישראל ובירושלים, כמו שכתוב ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה, נבנית ארץ ישראל בצורה טבעית בלי שינויים מיוחדים, ובעוד שכאלפיים שנה סובל עם ישראל רדיפות וגירושים והשמדות, דוקא לאחר השמדת כל יהדות אירופה, חוזר ופורח עם ישראל בארץ מולדתו, דבר שאין לו שום הסבר בדרך הטבע, ואף על פי כן אין מתעוררים לראות שזהו עקבתא דמשיחא. ומי שמתבונן רואה בחוש איך שימות המשיח נרקמים לכיוון הגאולה השלימה.

הכל נראה טבעי מבלי לשים לב שמתגלגל כאן משהו.

ומי שעינים לו רואה בחוש איך מן השמים מסובבים בתוך ההסתר פנים את כל השתלשלות העניינים הנצרכים לקיום הנבואות בענין הגאולה.

אלפי שנים עם ישראל נרדף ומגורש ממקום למקום, ולא עלה על דעת איש שיוכל להיות יישוב יהודי כל כך גדול בארץ ישראל, בתוך הגלות הקשה, [עיין באיגרת הרמב"ן כשהגיע לארץ ישראל וסיפר שבירושלים אין מנין יהודים רק נאספים מפעם לפעם בבית צבעי, וגם הגויים לא החזיקו מעמד בארץ ישראל, וכמו שביאר הרמב"ן בקרא ד"ושממו עליה אויביכם", שכל הגויים פניהם ומגמתם להגיע לארץ ישראל, וכשמגיעים אליה בורחים ממנה משום שאין להם זכות להתקיים בה], ואילו עכשיו דווקא לאחר החורבן הגדול של רוב עם ישראל כנגד כל הסיכויים נעשה עיקר היישוב של עם ישראל בארץ ישראל⁵², וכל מי שאינו עוצם את עיניו בדברי שוא רואה שזו יד מכוונת מלמעלה, ובאמת כל הנבואות בדבר הגאולה העתידה

⁵² העתק ממכתבי התעוררות: "בסוף הגלות גובר החושך, ואמרו חז"ל דור שבן דוד בא קטגוריא בתלמידי חכמים, ופירש רש"י הכל מלמדן עליהם חובה, ולפי זה לאור המצב ודאי שאנו נמצאים בדור שבן דוד בא. והנה בסוף הגלות התלאות מתרבות והסבל הולך וגדול, והחושך יכסה ארץ, והכל מלמדן חובה על המאמינים ומקיימים, והכפירה והמינות הומים בראש כל חוצות, וכל הסימנים שנאמרו על דור שבן דוד בא הולכים ומתקיימים לעינינו". חלק ב' פרק ו' ח'

ומלחמת גוג ומגוג בנויות על כך שבני ישראל נמצאים בארץ ישראל והגויים נאספים על ירושלים למלחמה וכו' וכו'.

ורואים איך הכל מתקיים לקראת המשיח מבלי להרגיש, לא שמים לב איך שהכל נבנה לקיום כל הנבואה, לא שמים לב איך הכל מתוכנן ונרקם לקראת ביאת המשיח. התהליך הזה התחיל לפני כמאתים שנה או יותר, והתחזק בכמאה השנים האחרונות, וכל זמן שלא באו הציונים ועוררו מדנים עם הישמעאלים, היו הערבים בארץ ישראל נוהגים כבוד בעם ישראל ובפרט בחכמים, וכל השנאה באה מהתגרות הציונים ורצונם למשול, ואילו היו נשאים בממשלת האנגלים היו רוב עם ישראל נשאים חרדים, ואף גם זאת שבכח שלטונם הדיחו את עם ישראל לפרוק עול, אם בכח אם בפיתויים וערמומיות ובזה נגרם אורך הגלות, וז"ל הרב זללה"ה במכתב "ומי יודע אלמלא הם {הציונים}, אם עדיין היינו בגלות".

סוף הגלות ולא אתחלתא דגאולה

כשהתחילה הציונות, היו הרבה אנשים שהצטרפו לענין זה מתוך תמימות, וביקשו מבנו של החפץ חיים שיבקש מאביו שיתמוך במדינה, ואמר שאביו לא יהיה מוכן להתפשר על כך כאילו זה חלק מן הגאולה, וכי זה כל ההבטחות שהובטחו לימות המשיח, יש שני ספרי נביאים, ישעיהו ותרי עשר, המלאים בהבטחות שיתקיימו בגאולה השלימה, ועוד הרבה הבטחות בספר ירמיהו ויחזקאל, והוא לא יהיה מוכן לקבל שלא יתקיים הכל באופן מושלם.

ומרן החזו"א זללה"ה היה אומר שאחרים חושבים שהמדינה זו אתחלתא דגאולה, והאמת היא שזהו סוף הגלות, שבסוף הגלות מתגברת לגלות מרה כל כך, וז"ל הרב זללה"ה במכתבי התעוררות חלק א' פרק י' י"ב, "ומהתחומים היסודיים תופס מקום חשוב ההשקפה על המדינה והממשלה, אשר התועים למיניהם רואים בזה איזו אתחלתא דגאולה וכאילו יש כאן דבר של ממש, ואילו השקפתנו היא (כפי מה ששמעתי פעם ממרן החזו"א זללה"ה), שבסוף גלותנו התגברה הפורענות והננו בגלות הזה המר".

ואספתי את כל הגויים אל ירושלים

כשמתבוננים במפה רואים שארץ ישראל היא רצועה דקה ביחס לכל העמים שסביבותינו, ואין צ"ל ביחס לכל העולם, ואף על פי כן כל העולם רוגש ורועש סביב ירושלים וישראל, ורק זו השאיפה של כל הגוים, כמו שכתוב ואספתי את כל הגוים אל ירושלים למלחמה, ובכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם.

דוחקא דתלמידי חכמים

ויש עוד סימנים לכך שאנו בסוף קיצו של העולם, ומהם דוחקא דתלמידי חכמים. כבר כלו כל הקיצין, ומתקיימים בנו כל הסימנים שהזכירו חז"ל, ובודאי שאנו כבר בעקבתא דמשיחא, ובכלל העקבתא דמשיחא הוא הדוחק דתלמידי חכמים, ויש לזכור ולראות את הדברים כפי שהם, אברך שעומד בעוני ובקושי בפרנסה, אין זה תקלה מכוונת כלפיו, אין זה איזו צרה פרטית שלו, כך היה גורלם של כל הלומדים בכל הדורות, ובפרט בעקבתא דמשיחא.

ובזוהר מבואר שדוחקא דכלהו זהו הדוחקא דתלמידי חכמים, דוחק של העניות. – אם אדם היה יודע שהוא הוא התלמיד חכם שסובל את הדוחקא ומשתתף כעת בהבאת הגאולה הוא היה סובל את הכל אחרת, אמנם זה קשה, אבל כשיודעים להעריך שכך היא המציאות של הקרובים להקדוש ברוך הוא ושאונו בדור האחרון ממש, ושאין למתי לדחות, מסתכלים על הכל אחרת.

בעקבתא דמשיחא מתרבים הקשיים, ה"מיסים וארנונות" למיניהם, הקשיים להשיג את צרכי החיים, קשיים במקורות פרנסה, - כל זה לא מקרה!, זה הסוף של העולם!, - יש להתגלגל לראות את הניסים במה שיש, לא להתאכזב כל כך ממחסור מסוים, בזמן שהיה יכול להיות הרבה יותר גרוע, כמו שביאר החפץ חיים בחבלי הלידה, שאמנם זה קשה כמו שכתוב שמביאה קרבן משום שנשבעת שלא תחזור על כך שוב, אבל אף אחד לא יתייאש בהגיע הסוף והמטרה של כל הדורות, זה לא פלא

שזה קשה כי זהו הסוף הגדול לנצח נצחים, ככל שמחזיקים בזה מרגישים יותר טוב, וגם אהובים יותר בשמים בזה שמבינים ומשתתפים בגודל האהבה בלי תלונות.

ז. על מה אבדה הארץ

הנה שאלו הנביאים למה נחרב הבית, וכן בדברי חז"ל למה נחרב בית ראשון ובית שני, ולימדו אותנו בשאלתם ובתשובתם, שהיו דברים שבזמן החורבן לא ידעו מספיק לעמוד עליהם, דברים שהיו נראים לכאורה פחות חשובים, פחות דחופים לתקנם, והאמת שאלו הן שגרמו את החורבן, וכמו שיתבאר.

בני התורה, למדות מיעוטים - הם קובעים הכל

בית ראשון

ביומא ט' ב' מקדש ראשון מפני מה חרב מפני שלשה דברים שהיו בו עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים.

והנה למרות כל העבירות הללו, לא ידעו חכמים ונביאים על מה אבדה הארץ.

"מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ד' אליו ויגדה על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר מבלי עבר". ובנדרים פ"א א' "אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו", [וכתב הר"ן שודאי לא היה זה דבר גלוי, שאם כן היו מבארים אותו החכמים, אלא איזה חסרון במעמקי הלב, שזה ידוע רק להקדוש ברוך הוא], "עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב ויאמר ד' על עונכם את תורתי אשר נתתי לפניכם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה".

והגמרא שואלת מה נוסף בלא הלכו בה יותר מלא שמעו בקולי, אמר רב יהודה אמר רב שאין מברכין בתורה תחילה, וכתב הר"ן "ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל... אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפרשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה, כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה, עד כאן.

למדנו מכאן שאף כאשר יש עוונות גדולים מאוד, מכל מקום אם הטובים היו טובים כפי שנדרש מהם, היו מגינין על הדור, גם אם היו בהם עבודה זרה ג"ע וש"ד, ונלמד מזה שכל שלימות נוספת של בני התורה גם אם הם מועטים היא הקובעת את הכל, ולא הולכים אחרי הרוב.

ובמדרש איכה "רב הונא ורבי ירמיה בשם רבי שמואל ברבי יצחק אמר מצינו שויתר הקדוש ברוך הוא על עבודת כוכבים ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ולא ויתר על מאסה של תורה שנאמר על מה אבדה הארץ, על עבודת כוכבים ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים אין כתיב כאן אלא על עזבם את תורתך".

בית שני

כיוצא בדבר אנו מוצאים בבית שני, שהיו הרבה בריונים מבני ישראל שלא שמעו בקול החכמים, ועדיין הגמרא ביומא שם שואלת מפני מה חרב, שהרי היו עוסקים בתורה ובמצוות, והשיבו מפני שהיתה בו שנאת חנם, ומועתק להלן. ולמדנו מכאן שאין הפורענות תלויה בבריונים, אלא בהתנהגותם של בני התורה.

שנאת חנם

ביומא ט' ב' "מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים.... אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם, ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים".

ובירושלמי יומא שם "... אבל ב {מקדש} שני מכירין אנו אותם שהיו יגיעין בתורה וזהירין במצות ובמעשרות וכל ווסת טובה [פי' מדות והתנהגות טובה] היתה בהן, אלא שהיו אוהבין את הממון, ושונאין אלו לאלו שנאת חנם, וקשה היא שנאת חנם שהיא שקולה כנגד עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים", ובירושלמי מסיים ששנאת חנם יותר גרועה כי בחורבן הבית הראשון חזר בית המקדש ונבנה, ובשני לא חזר ונבנה.

עוד אמרו שם "אמרו כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו".

טובתו של חברי איננה "על חשבון הטובה שלי"

מי שברצונו להתחזק בענין הזה של שנאת חנם, עליו לשרש תחילה את המושג שמה שיש לשני הוא כאילו על חשבוני, להפנים היטב שאין מושג כזה.

כאשר האדם מאמין בטעות, כשמכניס בדעתו כאילו יש כאן אדם שמתחרה בטובתו, כמעט בלתי אפשרי להתמודד, הנה בזמן בית ראשון היה יצר הרע משונה "יצרא דעבודה זרה", אין לנו מושג ואין אנו יכולים להבין מה הוא הכח החזק שדוחף לעבוד עבודה זרה, אנחנו מכירים את יצר הרע של פריקת עול, אבל יצר הרע של השתעבדות ועבודה במסירות נפש, זה דבר בלתי נתפס בשכלנו, כי אנשי כנסת הגדולה ביטלו את היצר הרע של עבודה זרה, אבל ממה שראינו שהיה זה יצר חזק כל כך, למדנו שמה שאדם עושה בכח תאוה טבעית יש לו תקוה, אבל כאשר האדם ממשיך בעצמו כוחות חיצוניים - דברים שאינם נכונים, אין מציאות שיכולה לעזור לו.

כך גם שנאת חנם נבראת מזה שאדם ממשיך בעצמו מחשבות של מציאות שגויה, הוא חושב שחיייו של חבריו הם על 'חשבוננו', שחבירו לוקח לו את הכבוד את הממון, אם היתה מוחדרת בלבו המציאות שאין מושג כזה של שום ענין בעולם שיהיה על חשבוננו, לא היה מגיע לזה.

שנאת חנם – הכל תלוי ביסוד

א. אנשים שנכנסים למערכה למען הצדק, או למען התורה, צריכים לדעת שכל מהלך במערכה מסכן את האדם, שעל ידי פעולות אלו יעשה גם מעשים שכעת הם נגד רצונו, כי כך היא הדרך שבתוך המערכה מרגיש שאם לא יפעל כך יפסיד את הכל, וזה הרי לא יתכן..., ומיד מוצא סיבות שזה חשוב ליהדות, והמטרה מקדשת את האמצעים, ומצטרפים עמו אינשי דלא מעלי שכונתם לרע לגמרי, והוא מוכרח לחפות על מעשיהם, כדי לשמור על המטרה, ועוד מעשים שמונעים ומאבד שליטה על כל הנעשה באחריותו.

ב. הכל תלוי ביסוד, כי הרבה פעמים כשהאדם השונא את חבריו מחפש איפה הוא לא צודק, אינו יכול למצוא זאת, כי מתוך השתלשלות העניינים הרי שבמהלכים האחרונים הוא כבר באמת צודק, כי כעת זה כבר לא שנאת חנם, זה גמול על פעולה פלונית וכיוצא בזה, אבל היסוד התחיל מחנם, מכלום!.

ג. השנאה היא לחנם, כי משרשה היא נובעת מחוסר אמונה שיש מנהיג לבירה, מחוסר הבנה שהכבוד זה לא דבר שלוקחים אותו, הכבוד האמיתי צמוד לאדם לפי מעשיו, ולכן אמרו אין כבוד אלא תורה.

להמעיט בעינינו דעת הזולת

והיות והנה זה עומד אחר כותלינו, והגאולה קרובה לבוא, והקדוש ברוך הוא חפץ לגאלנו, ומצפה לתשובתנו כדי שנהיה ראויים לכך, עלינו להתבונן בדברי הנביאים על ידי מה תבוא הגאולה השלמה, והדברים מבוארים בדברי הנביא זכריה, "פה אָמַר ד' אָב - אוֹת לְאֹמֶר מִשְׁפָּט אָמַת שְׁפֹטוּ וְחֶסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, וְאַל־מִנָּה וְיִתּוֹם גֵּר וְעַנִּי אֶל תַּעֲשִׂקוּ וְרַעַת אִישׁ אָחִיו אֶל תִּחְשְׁבוּ בְּלִבְכֶּם", והנביא ממשיך שבגלל שלא קיימו את זה גלו, וכעת זה מה שנדרש מהם, ולא צום.

וכן בפסוקי הבטחת הגאולה שם פרק ח', "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דְבָרוֹ אֶמֶת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אֶמֶת וּמִשְׁפַּט שְׁלוֹם שְׁפֹטוּ בְּשַׁעְרֵיכֶם, וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אֶל תַּחֲשָׁבוּ בְּלִבְבְּכֶם וּשְׁבַעַת שְׁקָר אֶל תִּתְּהֶבּוּ כִּי אֶת כָּל אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁנֹאתִי נָאֻם ד'".

דברי הנביא מבוארים⁵³ שהגאולה השלמה וביטול צום הרביעי וצום החמישי הוא אם נקיים את "ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם", אל תחשבו בלבבכם, להסיע מן הלב כל טרונא, ואם עשה לך איזה עוולה אל תחשוב זאת לדבר גדול, וכן פירש רש"י ואיש את רעת רעהו... הזהיר על שנאת חנם.

ביאור הכתוב, ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם, גם כאשר רעך עשה לך רעה, אל תחשוב על זה, אל תגדיל את זה בלב, רוצים את האחדות של ישראל, לא להתירס לרעה כל כך, לא לשים לב לזה.

ח. ביאורים בתפילות שעל הגאולה

זוֹכֵר חֲסִדֵי אֲבוֹת - אף על פי שאמרנו שהוא קונה הכל על ידי חסדיו, שכולם צריכין לחסדיו ונעשים "קִנְיָנוּ", עם כל זה הוא זוכר 'חסדי' אבות כאילו הם עשו עמו חסד, וכמו שביאר הרב זללה"ה שכל המצות והמעשים הגדולים שעשו האבות נקראין 'חסד', (ולא רק עניני חסד שעשו בין אדם לחבירו), מפני שלא נצטוו בהם, וְיִתְּשְׁבֶּה לוֹ כְּצַדִּיקָה וְחֶסֶד, שהמושג "חסד" זהו הנותן לחבירו בטוב ליבו בלא שהיה חייב בכך, כך זוכר מצות שעשו אבות כמו 'חסדים' וכמו שאמר הכתוב על הליכת אבותינו במדבר "זכרתי לך חסד נעורֶיךָ".

⁵³ והמפרשים פירשו שלא יחרוש במחשבתו לעשות רע לחבירו, ובא הנביא לאסור המחשבה אף על פי שלא עשה מעשה, וכן משמע מרש"י שפירש שהזהיר על שנאת חנם, ואפשר עוד כמו שנתבאר כאן שבא לומר שאת הרעה שעשה לו חבירו, לא יחשיבנה בלבו כרעה גדולה, וימעט בחומרתה, כדי להרבות אחוה ורעות.

ומביא גואל לבני בניהם - לא רק שמתייחס לאבות כאילו עשו עמו חסד, אלא מביא בזכותם גואל לבני בניהם, דהיינו לדורי דורות, אף על פי שהבנים אינם ראויים, מכל מקום מכיר להם טובת אבותם, וזוהי עוד דרגה שכל כך מתייחס לחסד של האבות לנכדו לדורי דורות.

וענין **מביא גואל** ביאר הרב זללה"ה שלכך נאמר ומביא בלשון הווה ולא שעתיד להביא גואל, מפני שזה כולל כל הגאולות והישועות שנעשין לישראל, ולא רק על הגואל העתיד, ויש ליישב שהלשון כולל גם הגאולה העתידה, שכל השתלשלות המאורעות של ישראל הם כדי להביאם לגאולה בשלימותה, ונמצא שהוא כל הזמן מביא ומקדם את הגואל, (וכענין שאמרו חז"ל שהקדוש ברוך הוא השביע את ישראל שלא ידחקו את הקץ, שביאורו הוא כדי שלא יהיה מצב שתגיע הגאולה קודם שיושלמו כל התיקונים, שאז לא יהיה ניתן לתקן עוד).

למען שמו - אף על פי שתמה זכות אבות, **מביא גואל לבני בניהם למען שמו**, שקשר הקדוש ברוך הוא כבוד שמו בישראל, שאף על פי שכל העולם שלו אין כבוד שמים אלא בכבודו של ישראל, כענין שאומרים "וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ", שצמצם כבוד שמו לומר זהו מה שיש לי בעולם.

ועוד ביאר בכלל '**למען שמו**' בגלל צער השכינה שיש לה בזמן שישראל בגלות, בגלל עונות ישראל ובגלל צרתו, כענין שכתוב בתהלים "עֲמוֹ אֲנִי בְצָרָה", ובישעיה "בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר".

באהבה - דאף על פי שכל כך הם רחוקים מלהיות ראויין לגאולה, שכבר תמה זכות אבות, ומקבלים הגאולה רק בגלל הקשר שזכינו בו להקרא שמו עלינו, אפילו הכי עושה זאת עמנו **באהבה**, מרצון ואהבה, ולא כעושה מהכרח.

ומצמיח ישועה - אומרים 'מצמיח' ולא 'מביא' ישועה, וכן בברכת יוצר אור זורע צדקות מצמיח ישועות, שהישועה אינה קיימת אלא צריך להצמיח ולברא אותה, ועוד ביאר הרב זללה"ה שהישועה צומחת כיש מאין, ולא שמגיעה ממקום שהיתה תקוה שתגיע משם, כמו שצומח דבר מהאדמה שלא נראה קודם שום תקוה משם, וה**ישועה** היא הגאולה שאחריה מגיע תחית המתים.

רָאָה נָא בְּעֵינֵינוּ - רָאִיתִּי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֵינֵינוּ לְבַד מִבִּיָּאָה גְּאוּלָּהּ, וְכִמּוּ שְׁכֻתוֹב בְּגִאוּלַּת מִצְרַיִם "נִיָּרָא אֵ" אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֵ"י", "וַיִּרָא אֶת עֵינֵינוּ וְאֶת עֲמָלֵנוּ וְאֶת לִחְצֵנוּ", עֲצֵם הַהִבְטָה וְהַהֲשָׁגָה מִשְׁמִים מִסְלֶקֶת כַּח הָרַע מִעֵלֵינוּ.

וּבִפְשׁוּטוֹ מִתְפָּרֵשׁ שֶׁלֹּא יִהְיֶה "הַסְתֵּר פָּנִים", הַהִיפֵךְ מִמָּה שְׁכֻתוֹב בְּקִלְלוֹת הַגְלוֹת "וְאֵנִכִּי הַסְתֵּר אֶסְתִּיר פָּנַי", שֶׁאִם לֹא יִנְהַג עִמָּנוּ בַּהֲסִתֵּר פָּנִים יִרָאָה עֵינֵינוּ וּמִמִּילָא יִרְחֹם עֲלֵינוּ וַיִּגְאֻלָּנוּ. - (שֶׁאִלּוּ אֶת הָרֵב זָלָלָה"ה אִם אוֹמְרִים רָאָה "נָא" בְּעֵינֵינוּ, וְהַשִּׁיב שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁנִּשְׁאָר בְּזִכְרוֹנוֹ רִגְשׁ אִמִּירַת "נָא" אִיךְ שִׁיִּצָּאָה מִפִּי הַחֲזוֹ"א בַּהֲטַעַמַת רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים גְּדוּלִּים, מִזֶּה הוּא זֹכֵר שְׁאוֹמְרִים נָא).

וְרִיבָהּ רִיבָנוּ - כְּפִשׁוּטוֹ, וְכִמּוּ שֶׁמִּבְרָכִים בְּמִגִּילַת אֶסְתֵּר "הָרֵב אֶת רִיבָנוּ וְהַנּוֹקֵם אֶת נִקְמָתָנוּ", שֶׁהוּא מְכַנֵּס עֲצֻמוֹ לְרִיב עִם שׁוֹנְאֵינוּ וְלִנְצַחַם וְלִגְאֻלֵּינוּ. וְכֵן אוֹמֵר בְּתַהֲלִים פִּל"ה "לְדָוִד רִיבָה ד' אֶת יְרִיבִי לְחֵם אֶת לִחְמִי", וּבִפ' קי"ט "רִיבָה רִיבִי וַיִּגְאֻלָּנוּ", (וְשֵׁם הַטַּעַם 'מִלְרַע' עַל הַבִּי"ת 'רִיבָה').

לְמַעַן שְׁמָךְ - בְּפִשׁוּטוֹ מִתְפָּרֵשׁ בְּשִׁבִּיל כְּבוֹד שְׁמוֹ, כִּי שֵׁם ד' נִוְדַע רַק עַל יְדֵי קִיּוּם יִשְׂרָאֵל בְּעוֹלָם, כִּמּוּ שֶׁבִּיָּאָר הָרַמְבַּ"ן שֶׁאִם יִבְטְלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם יֹאמְרוּ הָעַמִּים שֶׁהִיא כַּח עֲלִיוֹן שֶׁנִּתְבַּטַּל ח"ו, וְנִמְצָא שֶׁקִּיּוּם יִשְׂרָאֵל מִפְּרֶסֶם שֵׁם ד', וְעוֹד נִכְלָל כֹּאֵן לְמַעַן שְׁמָךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה צֶעַר הַשְׁכִּינָה שִׁישׁ לָהּ צֶעַר בְּצִרְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

כִּי גִוָּאֵל תִּזְקֵן אֶתָּה - שֶׁהָרִי אֵין מוֹנַע שִׁיעֶכֶב אוֹתָךְ מִלְּגִאוּל אוֹתָנוּ, כִּי גִוָּאֵל תִּזְקֵן אֶתָּה, וְכִיּוֹן שֶׁאֵין הַמְּנִיעָה אֵלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵין אֲנוּ רְאוּיִים, לְכֵן אֲנוּ מִבְּקִשִּׁים שֶׁתִּגְאֻלָּנוּ לְמַעַן שֶׁמֶךְ וְלֹא לְמַעַנֵינוּ.

בְּרוּךְ אַתָּה ד' גִּוָּאֵל יִשְׂרָאֵל - פֶּרֶשׁ"י מְגִילָה י"ז ב' שֶׁאֵין הַבְּרָכָה נֹאמֶרֶת עַל הַגְּאוּלָּה מִן הַגְלוֹת עַל יְדֵי מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, אֵלָּא עַל גְּאוּלָּה זְמַנִּית מְכַל צָרָה, שִׁיִּגְאֻלָּנוּ מִן הַצָּרוֹת הַבָּאוֹת עֲלֵינוּ תַּמִּיד⁵⁴, וְיִתְכֵּן לֹאמֵר שֶׁכֹּל גְּאוּלָּה מִן הַצָּרוֹת יֵשׁ בָּהּ הַתַּחֲלָה וְקִירוֹב לְגִאוּלַּת מְשִׁיחַ, וּבִכֵּךְ יִתִּישְׁבוּ דְּבָרֵי הַגְּמָרָא, עֵיין בַּהֲעֵרָה.

⁵⁴ וְזֶה לְשׁוֹן הַגְּמָרָא מְגִילָה י"ז ב' וְמָה רָאוּ לֹאמֵר גְּאוּלָּה בְּשִׁבְעִיעִית [וְלֹא רְפוּאָה אַחֵר סְלִיחָה כְּדִכְתִּיב קִרָּא הַסּוּלַח לְכָל עוֹנֵיכִי הָרּוּפָא לְכָל תַּחֲלוּאִיכִי, וְאַחֵר כֵּךְ הַגְּוָאֵל מִשְׁחַת חֵיכִי, רִשִּׁי], אִמֵּר רַבָּא מִתּוֹךְ שְׁעִתִּידִין לִיגָאֵל בְּשִׁבְעִיעִית לְפִיכֵךְ קִבְעוּהוּ בְּשִׁבְעִיעִית, וְהָאִמֵּר מִרְ בְּשִׁשִּׁית קוּלוֹת בְּשִׁבְעִיעִית מִלַּחֲמוֹת בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית בֵּן דּוֹד בָּא מִלַּחֲמָה נִמִּי אֶתְחַלְתָּא דְּגִאוּלָּה הִיא, [וְאִף עַל גַּב דְּהָאֵי גְּאוּלָּה לֹא גְּאוּלָּה דְּגִלוֹת הִיא, אֵלָּא

תקע בשופר גדול לחירותינו – שנגאל בגאולה השלימה, וכלשון הנביא ישעיהו פרק כ"ז "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְתִקַּע בַּשּׁוֹפָר גָּדוֹל, וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאָרֶץ אֲשׁוּר וְהִנָּדְחִים בְּאָרֶץ מִצְרַיִם, וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַד' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם", ובפשוטו **שופר גדול** ענינו חרות מפורסמת, שישמע בכל העולם שופר של חרות, כמו שתוקעים בשופר בעת שילוח עבדים ביום הכיפורים של שנת ה'יובל. - והרמח"ל ז"ל (נדפס במחזורים בענין שופר של ר"ה) מסביר שיש בכח השופר להבדיל הטוב מן הרע, ובמתן תורה נבדל הרע מישראל, ולעתיד לבא תהא ההבדלה בשופר גדול ועל ידי זה יתבטל הרע לגמרי מן העולם.

ושא נס לקבץ גליותינו – "נס" היינו מעין 'דגל' שרואים אותו מרחוק ומתקבצים אליו כל המפוזרים לילך יחד, כמו שכתוב בישעיהו פרק י"ח "כָּל יִשְׂרָאֵל תִּבְלֶה וְשִׁכְנֵי אֶרֶץ כְּנָעַן נִסְּאוּ הָרִים וְתָרָאוּ וְתִקַּע שׁוֹפָר תִּשְׁמְעוּ".

וקבצנו יחד כו' - זוהי דרגה נוספת ש'קבצנו' הקדוש ברוך הוא, ולא רק שיתן לנו סימן ואות שנתקבץ בעצמנו⁵⁵. - וראיתי כתוב בסדור הפרדס שזה מרמז על כל הנשמות שנפלו לקליפות בעוונותינו, בכל הגלגולים, ותיקון הנדחים.

השיבה שופטינו כפראשונה ויועצנו כבתחלה - כלשון הפסוק בישעיהו בהבטחה לגאולה, "וְאֶשְׁכְּחָה שֹׁפֵטֶיךָ כְּפָרָאשָׁנָה [אעמיד לכם שופטים כשרים, רש"י], וְיוֹעֲצֶיךָ כְּבַתְחֻלָּה, אֲחֵרֵי כֵן יִקְרָא לְךָ עֵיר הַצֹּדֵק קִרְיָה נְאֻמָּנָה, צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בַּצֹּדֵק"⁵⁶.

שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד, דהא ברכת קיבוץ ובונה ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו, אפילו הכי כיון דשם גאולה עלה קבעוה בשביעית, רש"י.

⁵⁵ משל לענין זה הוא מה שאמרו מגילה י"ב א' אמר לו הקדוש ברוך הוא למשיח, קובל אני לך על כורש, אני אמרתי הוא יבנה ביתי ויקבץ גליותי. והוא אמר מי בכס מכל עמו... ויעל".

⁵⁶ א"ה, עיין שבת קל"ט א' ואין הקדוש ברוך הוא משרה שכירתו על ישראל עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים מישראל, והביאו הפסוק הנ"ל, וכן למדו מפסוק זה בסנהדרין צ"ח א' אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר ברבי שמעון אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל כו', ובמגילה י"ז ב' על מה שנקבעה ברכה זו אחר תקע בשופר, "וכיון שנתקבצו גליות - נעשה דין ברשעים".

וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וְאַנְחָה - ובפשוטו על ידי זה שתשיב שופטינו כבראשונה - יוסר מאתנו יגון ואנחה, אבל זה כולל גם כן בקשה נפרדת להסיר ממנו יגון ואנחה, ויש עוד פירוש ויסר ממנו ס"מ ומשרתיו הנקראים יגון ואנחה.

ויש פירושים שהבקשה שלא יתן ד' כח לשרי הגוים לשלוט עלינו רק ימלוך עלינו לבדו **בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים**.

וַיִּצְדָּקֵנוּ בַּמִּשְׁפָּט – אף על פי שהמשפט אמת מכל מקום שייך להצדיק במשפט, כגון לקבוע הפסק דין על פי החלק הטוב, ולגבות הרע מעט מעט, או על ידי סליחה, או על ידי הטייה לכף זכות, או כענין שאמרו והוי דן את כל אדם לכף זכות, להתייחס יותר לחלק השוגג שלו, וכיוצא בזה, וענין המשפט אינו דוקא בראש השנה שהרי אמרו חז"ל שאדם נדון בכל יום עי' ראש השנה ט"ז א'.

ויש עוד משפט איך שתתקבל עליו הגזירה שכבר נגזרה, [ומשפט זה ודאי תלוי בבקשת כל יום ויום], לפעמים בנחת ורחמים ולפעמים באף וחימה, ועל זה אמרו יפה צעקה לאדם בין קודם גמר דין בין לאחר גמר דין, שעל ידי הצעקה ירחמו עליו שתתקיים הגזירה באופן קל, וכמו שאמרו ראש השנה י"ז ב' בגשמים שאם פסקו להם גשמים מועטין הקדוש ברוך הוא מורידן בעונתן.

מִלֶּךְ אוֹהֵב צִדְקָה וּמִשְׁפָּט - שהמשפט מברר האמת, וגם לאחר שנתחייב במשפט, הקדוש ברוך הוא נותן לו צדקה מתנת חיים לשלם חובו במשפט, וכן מובא משל על כך בילקוט כי תשא⁵⁷ לאחד שהיה חייב סכום גדול למלך, והמלך השליך לו מעות בלילה דרך החלון כדי שיוכל לשלם חובו.

⁵⁷ וז"ל, משל למה הדבר דומה למלך שהיה חייב לו אחד מאה שלח עליו שליח ואמר לו בא ועשה עם המלך חשבון, והיה מיצר [הוא חייב למלך כל כך הרבה כסף, ואין לו], שלח עליו אחר ואמר לו בא ועשה עם המלך חשבון, שוב היה מיצר, מה עשה המלך, [המלך אהב אותו, והוא ידע שהוא מוכרח לשלם, מה עשה], עמד בלילה ונטל כיס אחד ונתן לתוכו מאה מנה וזרקו דרך החלון, [המלך הלך בלילה, כשאף אחד לא רואה, וזרק לו מהחלון מאה מנה], וקיבל הכיס והתחיל להיות שמח, ואחר כך שלח עליו אחר, ואמר לו בא ועשה עם המלך חשבון, בא ופרע לו מה שהיה חייב לו, נמצא זה פורע חובו והמלך נוטל את שלו, כך הבריות, עשה אדם עבירה חייב עליה מיתה, והקדוש ברוך הוא ממתיך לו עד שישא אשה והוא מוליד בן ראשון ושני והקדוש ברוך הוא חוזר ונוטלו הימנו נמצא זה פורע את חובו והקדוש ברוך הוא נוטל את שלו והגוף במקומו שנאמר אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד, [פי' הזית רענן: אם תשוב ואשיבך, אני אתן לך אפשרות להחזיר, לפני תעמוד, שעל ידי שאתן לך בן להשיב במקומך תשאר אתה לעמוד לפני].

וּלְיְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ כּו' - יש לזכור שנשבע הקדוש ברוך הוא שלא יכנס לירושלים של מעלה עד שיבנה ירושלים של מטה, ויש לעורר הרגש בלב על פי תפלת נחם שמבואר שם צער השכינה וכנסת ישראל כמו שכתוב הָעִיר הָאֲבֵלָה וְהַבְּזוּיָה כּו', וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וְרֹאשָׁה חֲפוּי כּו', עַל כֵּן צִיּוֹן בְּמַר תִּבְכֶּה וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ לְבִי לְבִי עַל חֲלִיָּהֶם מְעִי מְעִי כּו', הכל צער השכינה על גלותם של ישראל, ואמנם יש הבטחה על בנין ירושלים בסוף, אבל בינתיים נמשך החורבן קרוב לאלפים שנה, והצער והבזיון הזה נמשך בעוונותינו.

וְתִשְׁכַּחן בְּתוֹכָהּ - בקשתינו למצב קבוע, שלא רק ישוב אלא ש"ישכון" בתוכה, שיהא לו בית בתוכה וישכון בו, כפי שמבואר בהבטחת הנביא זכריה, "לֵכֶן כֹּה אָמַר ד' שְׁבַתִּי לְיְרוּשָׁלַיִם בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבְנֶה בָּהּ נָאֻם ד' צָב - אות".

כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ - על ידי הנביאים.

וּבִנְיָה אוֹתָהּ בְּקִרְבּוֹ - שמי שיזכה לזה יזכה לתכלית הנכספת של כל הדורות וכלל הבריאה, כמו שאומרים "וְהִרְאֵנוּ בְּנֵימַת צִיּוֹן וּבְבִנְיָן יְרוּשָׁלַיִם כִּי אָתָּה הוּא בַּעַל הַיְשׁוּעוֹת וּבַעַל הַנְּחֻמוֹת".

אֵת צִמְח דָּוִד כּו' - זוהי תפלה על הגאולה, ויש מקום לעורר הרגש על צערו של משיח שסובל צער לכפר על עוונותיהם של ישראל, ואיתא בגמרא סנהדרין צ"ח א' שיושב ברומי בין מוכי שחין ומתיר את חבישת פצעיו אחד אחד כדי שלא יתעכב אם יגיע זמן הגאולה, והנה הוא חושש לרגע כמימריה לצערינו, ואנו אין חוששין לצערו הרב שנים רבות, ונתבאר בדברי הרמב"ן על הפרק "הנה ישכיל עבדי" כל צערו של משיח למנוע מאתנו עיכוב הגאולה, והובא לעיל.

הישועה נסתרת לגמרי, כי כעת אנו רואים רק את הצרות ושיעבוד המלכויות, והקב"ה עתיד להצמיחה כצמח מן האדמה, בלי לצפות לזה מראש שזהו המקום המתאים לישועה, וזהו מִהְרָה 'תִּצְמִיחַ'.

וְקִרְנוֹ תָרוּם - שכאשר יתחיל לצמוח מלך המשיח, תמשיך צמיחתו למעלה עד שתרום קרנו.

פי לישועתך קיינו כל היום - גם בימי בית המקדש היו זקוקים לישועה שהיו נתונים תחת עול מלכי הגויים, ותחת רדיפת הגוים הסובבים אותם, כך שכל היום ציפו וקיוו לישועה, ובקשה זו כוללת את הישועה העתידית והישועה התמידית הנצרכת כל יום תמיד.

בתפילת עננו של תענית יש כמה בחינות:

אל תפן אל רשענו - זוהי דרגה הראשונה שלא להביט לעבירות, ועדיין יתכן הסתר פנים שלא להתייחס כלל, ועל זה נאמר - **ואל תסתר פניך ממנו**, ועדיין יתכן התעלמות משמיעת תחינתנו ועל זה נאמר - **ואל תתעלם מתחינתנו**, ואחר כך **היה נא קרוב לישועתינו** וזה חשיב כבר קבלת התפלה, ואחר כך **יהי נא חסדך לנחמנו** - שמלבד החסד למלאות בקשתינו, יש בזה בחינה של תנחומין על כל הצרות לראות איך היו לטובה, ויש בזה בחינה שאף כשאי אפשר למלאות בקשתנו מפני שאין זה לטובתנו וכיוצא בזה, על כל פנים **יהי נא חסדך לנחמנו** על מצבינו הזה, ואחר כך דרגה גדולה יותר **טָרַם נִקְרָא אֱלֹהֵי עַנּוּנוֹ** - שזה כולל גם הדברים שאין אנו יודעים לבקש עליהם.

רצה בעמך ישראל, ורצה בתפלתם - רצה בנו להיות עמך, ולקבל תפלתנו ברצון, כמו "רוצה ד' את יראיו", "רוצה ד' בעמו", "ירצה לקרבן אשה", "יהי רצון מלפניך", וגרסת הרמב"ם וְלִתְפַלְתָּם שְׁעָה, וזה מוכיח לפרש שתרצה את עמך וכמו שכתבנו, (ולשון **שְׁעָה** - לשון התייחסות של הקבלה, כמו "נישע ד' אל הָבֵל וְאֵל מִנְחָתוֹ, וְאֵל קִין וְאֵל מִנְחָתוֹ לֹא שְׁעָה", והתרגום של נישע - נָהַנּוּ רַעְיָא, כמו ויהי לרצון).

והשב את העבדה - שעכשיו התפללות במקום קרבנות, ואנו מבקשים להשיב העבודה עצמה לבית המקדש.

לדביר ביתך - כמו לתוך ביתך, והוא כינוי לקודש הקדשים כמו שכתוב במלכים א' פרק ח' **"וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרוֹן בְּרִית ד' אֶל מְקוֹמוֹ אֶל דְּבִיר הַבַּיִת אֶל קֹדֶשׁ הַקִּדְשִׁים"**, (ויש מפרשים על שם שהדיבור יוצא משם).

וְאִשִּׁי יִשְׂרָאֵל – היינו הקרבנות, ומתפרש וְאִשִּׁי יִשְׂרָאֵל ותפלתם תקבל, שיתקבלו הקרבנות בְּרָצוֹן, ובזמן הזה שאין קרבנות - כתבו הראשונים שזה הולך על התפילה שהיא במקום קרבנות, וכדי ליישב את הכפילות "ואשי ישראל" "ותפילתם" כתבו התוספות מנחות ק"י ב' והטור סימן ק"כ ש"אשי ישראל" הם האישים⁵⁸ שנעשין מישראל עצמם, דהיינו נשמותיהן של צדיקים שמקריב בשמים המלאך מיכאל השר הגדול, במזבח הבנוי למעלה כנגד המזבח הבנוי למטה, [ר"ל שמגיש אותם לרצון לפני ד' לריח ניחוח, כ"כ המשנה ברורה].

עוד הביאו הראשונים ז"ל פירוש נוסף: ש"וְאִשִּׁי יִשְׂרָאֵל" הוא סיום של תחילת הברכה, וכהמשך הבקשה של **וְהָיָה אֵת הָעֲבוֹדָה לְדָבִיר בֵּיתְךָ** וגם את **אִשִּׁי יִשְׂרָאֵל** תשיב, וכן הכריע הגר"א, בסימן ק"כ ס"א, ועיין מ"ב שם

ואמנם גם לפי הגר"א בתחלה בזמן בית המקדש תיקנו ואשי ישראל תקבל שיתקבלו הקרבנות ברצון, ועכשיו כשחרב הבית נשתנה הענין לאמרו על הבקשה של והשב, וזה לשון רש"י ברכות י"א ב' שהכהנים היו מברכים רצה ד' א' עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון, ברוך המקבל עבודת עמו ישראל ברצון אי נמי שאותך לבדך ביראה נעבוד⁵⁹, עכ"ל.

וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תִּקְבַּל בְּרָצוֹן – פירושו: באהבתך תקבלנה ברצון, והרי זה כמו תקבל באהבה וברצון, וכגרסת הרמב"ם ותפלתם מהרה באהבה תקבל ברצון⁶⁰, ואפשר דבזכות הקרבנות היו התפלות מתקבלות, ועכשיו מבקשים שבאין זכות זו יתקבלו מהאהבה לחוד.

⁵⁸ במ"ב פירש ואשי ישראל כמו אנשי ישראל, וכתב בשם ט"ז שזהו הפירוש המובחר.

⁵⁹ כך היה נוסח הברכה בזמן המקדש, שהרי לא היו אומרים המחזיר שכינתו לציון, ומזה תוקן הנוסח ביו"ט במוסף שאומרים ותערב שחותמין שאותך לבדך נעבוד ביראה, ודעת הגר"א שלא לשנות הנוסח, אלא לחתום כבכל השנה המחזיר שכינתו לציון, שהרי נוסח זה חידשו הראשונים לאחר שביטלו ברכת כהנים בחו"ל בכל השנה, וכיון שבזמן הגמרא בירכו המחזיר שכינתו לציון אין לנו רשות לשנות, ולכאורה בארץ ישראל שיש ברכת כהנים כל השנה לכולי עלמא אין לשנות.

⁶⁰ ולא כמפרשים תפלתם בְּאַהֲבָה - תפלה שהיא נאמרת באהבה תקבלנה ברצון.

ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך - בקשה על העתיד, ובקשה לזכור לנו לעולם זכות עבודת הקרבנות שהיתה.

ותחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים - ביאר הרב זללה"ה שזו בקשה שנראה בעינינו כאשר ישוב ד' ברחמים לציון⁶¹, כענין שכתוב בזכריה "לכן כה אמר ד' שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה כה וגו'", ובישעיהו "וברחמים גדלים אקבצך". ויש לדקדק למה מזכירים רצת העינים לומר שהעינים יראו, ויותר מתאים לומר שאנחנו נראה שזה מתייחס לנשמה ולנפש, ולא לעיני הבשר, ואמר הרב זללה"ה דראיית הנשמה שייך שיתקיים גם בגלגול אחר, ולכן מבקשים על "עינינו" שנראה את זה בחיינו עכשיו.

ואמנם עיקר מה שמזכירים ראיית העינים הוא, שתתקיים בנו הנבואה "פי עין בעין יראו בשוב ד' ציון", ולכן הזכירו עין, אלא שבדברי הנביא הוזכר "עין בעין", שזו דרגה מיוחדת, כמו שכתוב בפרשת שלח "שמעו פי אתה ד' בקרב העם הזה, אשר עין בעין נראה אתה ד'", ואילו כאן לא הוזכר עין בעין, ולכן ביאר הרב זללה"ה שיש טעם נוסף, בהזכרת עינינו.

ברוך אתה ד' המחזיר שכינתו לציון - שיש הבטחה גמורה שישוב לציון, גם אם לא יהיו ראויים, ושייך להודות ולברך על זה כבר, כמו מחיה המתים, ונשתנה נוסח הברכה בזמן החורבן וכמו שכתוב ברש"י הנ"ל.

⁶¹ ולא כמפרשים בטעות שברחמים הולך על ותחזינה עינינו - ברחמים - בשובך.

